

Szabó Andrea
Oross Dániel
Papházi Viktor
Pokornyi Zsanett
Sebestyén Annamária

A
MAGYAR TÁRSADALOM
POLITIKAI ÉRTÉKEI,
IDENTITÁSMINTÁZATAI,
2020

A magyar társadalom
politikai percepciója,
értékrendszere, politikai részvétele,
2020 december

Szabó Andrea
Oross Dániel
Papházi Viktor
Pokorny Zsanett
Sebestyén Annamária

A MAGYAR TÁRSADALOM POLITIKAI ÉRTÉKEI, IDENTITÁSMINTÁZATAI, 2020

A magyar társadalom politikai percepciója,
értékrendszere, politikai gondolkodásmódja és részvétele
2020 decemberében

TK PTI
Budapest, 2021. március

A magyar társadalom politikai értékei, identitásmintázatai, 2020

A magyar társadalom politikai percepciója, értékrendszere, politikai részvétele, 2020 december

© Szerzők:

Szabó Andrea, Oross Dániel, Papházi Viktor, Pokorny Zsanett,
Sebestyén Annamária

© TK PTI

Minden jog fenntartva!

Készült

a TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselő, politikai pártosság projektek támogatásával.

Kiadja:

Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet
Magyar Tudományos Akadémia Kiváló Kutatóhely
Eötvös Loránd Kutatási Hálózat

Felelős kiadó:

Boda Zsolt

Lektorálta:

Susánszky Pál, PhD és Mikecz Dániel, PhD.

Olvasószerkesztő:

Kardos Gábor

Borító, tipográfia és tördelés:

Kovács Mariann és György Orsolya

ISBN 978-963-418-043-2

Társadalomtudományi tk
Kutatóközpont

ELKH | Eötvös Loránd
Research Network

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	5
Az egyes fejezetek legfontosabb eredményei	7
Értékek, identitások	7
Politikai ideológiai orientációk	7
Politikai preferenciák	8
Politikai intézményekbe vetett bizalom	8
A demokráciához való viszony	9
Politikai szocializációs mechanizmusok	10
Közpolitikai témák a közvélemény napirendjén	10
Politikai részvétel a választásokon túl	11
Értékek és identitások a magyar társadalomban	12
Az értékvizsgálatokról	12
Az értékek és identitások vizsgálata a kutatásban	15
A legfontosabb értékek, a társadalmi rendről kialakított vélemény	18
A magyar társadalom értékei és identitásai, 2020	21
Materiális értékrendűek, posztmateriális értékrendűek, szuverenisták és föderalisták	25
Politikai ideológiai orientációk	33
A magyar társadalom ideológiai orientációja	33
Bal–jobb orientáció alakulása	33
A baloldaliak és a jobboldaliak szociológiai háttere, 2020	36
A liberális–konzervatív orientáció alakulása	38
A liberálisok és a konzervatívok megoszlása	40
A liberálisok és a konzervatívok szociológiai háttere, 2020	41
Mérsékelt–radikális orientáció alakulása	44
A mérsékelték és a radikálisok szociológiai háttere, 2020	46
Polarizáció a magyar társadalomban	49
Politikai értékcímkék választottsága	50
Politikai preferenciák	53
Preferencia-sorrend 2020 decemberében	53
Pártokhoz kötődés	58
Ismeretlen pártpreferenciák	59
Bizonytalanok	59
Pártpreferenciájukat titkolók	61

Politikai intézményekbe vetett bizalom	63
Az intézményekbe vetett bizalomról	63
Intézményekbe vetett bizalom Magyarországon	64
Intézményi bizalom pártpreferencia és bal-jobb hovatartozás szerint	67
Az intézményi bizalom szociológiai háttere	69
Demokráciához fűződő viszony	71
A demokrácia mérése	71
A demokráciához való viszony 2020 decemberében	72
A demokrácia működésével való elégedettség	77
Alapvető politikai szocializációs mechanizmusok	82
Társadalmi távolság és a politikai affinitás	89
(Köz)politikai ügyek a társadalomban: a közvélemény napirendjéről	91
Kiválasztott témák	92
Ismert témák a közvélemény napirendjén	93
Közvélemény számára fontos témák	95
Társadalmi szervezeti kötődés és politikai részvétel	100
Politikai részvétel a választásokon túl	104
A politikai részvétel szociodemográfiai háttere	106
Az állampolgári beleszólás határai	108
A kutatások módszerei	110
Súlyozási technikák	110
Kérdőívek	111
Irodalom	112
Ábrák és táblázatok jegyzéke	114
Ábrajegyzék	114
Táblázatok jegyzéke	117
A szerzőkről	119

ELŐSZÓ

A kötet a Társadalomtudományi Kutatóközpontban (TK) 2015 folyamán elindult hagyományt követi, amikor is egy kutatócsoport az általa készített nagymintás társadalomtudományi alapkutatások legfontosabb eredményeit közérthető formában a nyilvánosság számára elérhetővé teszi. Az első két ilyen kötet *Társadalmi tükör* és *Politikai tükör* címmel a magyar társadalom integráltságának alaperedményeit mutatta be politikatudományi és szociológiai szempontból (Gerő–Szabó, 2015; Hajdu–Kristóf, 2015). Mindkét írás célja az volt, hogy a TK eleget tegyen közszolgáltatási kötelezettségeinek, és az intézményben – Kovách Imre vezetésével – zajló kutatások zászlóshajójaként minél több, jól hasznosítható, érdekes és közérdeklődésre számot tartó információt tárjon a nyilvánosság elé.

Jelen kötetünk két 2017/2018 fordulóján, illetve 2020 decemberében zajló empirikus társadalomtudományi alapkutatás eredményeit tartalmazza.¹ Az első projekt az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA), majd jogutódja, a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával (NKFIH–119603, Részvétel, képviselő, politikai pártosság, kutatásvezető: Szabó Andrea) készült, míg a 2020. decemberi vizsgálatot a Társadalomtudományi Kutatóközpont (TK–01014677, Értékek, identitások, kutatásvezető: Stumpf István, Szabó Andrea) és részben az NKFIH jelzett projektje finanszírozta. Míg az első alaptémája a politikai viselkedés, ezen belül is a választók magatartása volt, a második adatfelvétel kiemelt figyelmet fordított a magyar társadalom értékpreferenciáira és politikai identitásaira.

Ez utóbbi vizsgálat apropóját Stumpf István *Az intézmények iránti bizalom dinamikája az elmúlt 20 évben – „csendes” forradalom után identitásforradalom?* című előadása szolgáltatta. Stumpf volt a referátora Francis Fukuyama professzornak, akit a ma élő egyik legjelentősebb társadalomtudósoknak tartanak. Fukuyama alapján Stumpf István úgy véli, hogy a 2008-as pénzügyi válság aláásta a liberális világrend és piacgazdaság mindenhatóságába vetett hitet, teret adott az állami beavatkozás és az állam szerepének újragondolásához (good governance vs. good government vita), és ezzel együtt felértékelte a nemzetállami megoldásokat és az erős kezű, liberális értelmezés szerint populista, elitellenes vezetők térnyerését eredményezte. Azt állítja, hogy a migrációs válság az identitás politikát emelte a politikai küzdelmek középpontjába Amerikában és Európában egyaránt. Kutatócsoportunk arra vállalkozott, hogy ezt az erős állítást vizsgálja empirikus társadalomtudományi eszköztárral.

¹ A két kutatás módszertanát részletesen lásd a kötet végén található Módszertani fejezetben.

Előszó

Külön érdekessége a 2020 decemberében készített vizsgálatnak, hogy az a koronavírus-járvány második hullámának csúcsideszakában készült, így jelezheti azokat a folyamatokat, ahogyan a magyar társadalom reagált az öt évtől rendkívül súlyos egészségügyi, társadalmi, gazdasági és politikai kihívásokra. Kötetünk tehát felfogható egyfajta kordokumentumként, a koronavírus-járvány társadalmi lenyomataként is.

Jelen könyvünk, műfajából adódóan, elsősorban az alapösszefüggésekre koncentrálna, arra, hogy milyen érték és identitások jellemzik a magyar társadalmat, milyenek a politikai preferenciái és ideológiai beállítódásai. Hogyan vélekedik a demokráciáról, a politikai intézményekről, milyen közpolitikai témákat tekint kiemelkedőnek egy válságos időszakban, és hogyan aktivizálódik a közéleti cselekvés különböző formáiban.²

Az egyes fejezetekben bemutatjuk a 2020-as vizsgálat alapmegoszlásait, és ahol csak lehetséges, a kapott eredményeket összehasonlítjuk a 2017/2018-as kutatási adatokkal, bemutatva az elmúlt három évben lezajlott változási tendenciákat. Ahol külön nincs feltüntetve, az adatok a 2020 decemberében lezajlott adatfelvételre vonatkoznak. A kötetben közölt megoszlások minden esetben egész számokra kerekített százalékos adatok, amelyek a kerekítés sajátosságai miatt, esetenként eltérhetnek a 100 százaléktól.

* * *

A szerzők köszönetet kívánnak mondani Susánszky Pál és Mikecz Dániel lektoroknak, akik értékes tanácsokkal segítették munkájukat.

Budapest, 2021. március

A szerzők

2 A kötet, műfajából adódóan nem pótolja a kérdőívben szereplő, különböző témák mély, tudományos megalapozottságú vizsgálatát.

AZ EGYES FEJEZETEK LEGFONTOSABB EREDMÉNYEI

Az alábbiakban, néhány bekezdésben összefoglaljuk az egyes fejezetek legfontosabb eredményeit.

Értékek, identitások

A magyar társadalom 2020 decemberében, alapvetően materiális jellegű érték-mintázatot mutat: a kérdezettek több mint fele (55%) vagy teljesen, vagy inkább materiális értékeket vall. Úgy véljük, hogy a koronavírus-járvány következményeként kialakuló egészségügyi, gazdasági és szociális válság – hasonlóan más veszélyhelyzetekhez, pl. természeti katasztrófákhoz vagy háborús szituációkhoz –, az értékvilág egyirányú, a gazdasági biztonság irányába való visszafordulását eredményezte. A materiális orientáción belül is kiemelkedő fontosságú ugyanis a gazdasági biztonságra való törekvés, így a stabil gazdaság iránti vágy, a gazdasági növekedés igenlése és az árak emelkedése elleni küzdelem elfogadása. Posztmateriális vagy túlnyomórészt posztmateriális értéket vall a magyar társadalom negyede. A vizsgálat innovációjaként megalkotott szuverenista és föderalista identitáskategóriák a magyar társadalom 7, illetve 3 százalékára jellemzők.

Ha az értékrendek megoszlását a pártpreferenciával összefüggésben vizsgáljuk, szembeűnő, hogy a Fidesz–KDNP szavazói, illetve a választásokon részt venni nem szándékozók és/vagy bizonytalanok körében a legmagasabb a materialista értékrendet magukénak vallók aránya. A kormánypárti szavazók esetében más pártok szimpatizánsaihoz képest a szuverenista álláspont is kiugróan népszerű, míg a posztmaterialista gondolkodásmód a különböző ellenzéki pártok szavazótáborában elterjedtebb, megközelítve a materialista értékrend részarányát.

Politikai ideológiai orientációk

A politikai ideológiai orientáció lassan változó értékpreferencia. Az alaptendenciák hosszú évek óta változatlanok: a magyar társadalom 2020. decemberében, ahogy bő egy évtizede mindig, jobboldali orientációjú annak ellenére, hogy 2017/2018 fordulójához képest többen lettek az önmagukat balra sorolók (26%), és kevesebben a jobboldalon találhatóak (41%). A baloldal és a jobboldal mérete közötti különbség összességében 7 százalékponttal csökkent, úgy, hogy 3 százalékponttal növekedett a baloldal és 4 százalékponttal csökkent a jobboldal aránya.

Az egyes fejezetek legfontosabb eredményei

A két szélső póluson elhelyezkedők mérete ugyanakkor alig változott: saját ideológiai beállítódását szélsőbaloldalira sorolók 8 százalékaival szemben vannak a 14 százaléknyi szélsőjobboldaliak.

A társadalmi osztálylétrán felfelé haladva növekszik az önmagukat jobb pólusra sorolók aránya. A leginkább jobboldali beállítódásúak a felsőközép és felső osztály tagjai (55%). A középosztály és az alsóközéposztály tagjainak 47–47 százaléka jobboldali, a baloldaliak a középosztály különböző szintjein 26–27 százaléknyi arányt képviselnek.

A baloldali–jobboldali tengelyhez hasonlóan enyhe átrendeződés történt a liberális–konzervatív orientációban is 2017/2018 – 2020 viszonylatában. Többen lettek azok, akik önmagukat liberálisnak jellemzik, a konzervatív választópolgárok aránya viszont lényegesen nem változott. A liberális oldal 34 százalékra nőtt, a konzervatív oldal pedig 1 százalékponttal csökkent (36%). Ennek eredményeként 2020 decemberében szinte azonos nagyságú lett a liberális és a konzervatív oldal, ezen ideológiai mezőben nyílt verseny alakult ki.

Politikai preferenciák

A politikai pártpreferencia mindig a pillanatnyi helyzetet, a választópolgárok aktuális véleményét tükrözi. Politikai események, történések jelentősen befolyásolhatják, ezért azok dinamikája fontosabb, mint egy-egy keresztmetszeti kutatás egymástól független eredménye. A 2017/2018 fordulóján, valamint a 2020 decemberében készített empirikus társadalomtudományi alapkutatások világosan mutatják a Fidesz–KDNP rendkívül stabil választói támogatottságát, tömbösödött táborát, valamint magas szavazatmegtartó képességét.

Az adatok azonban arra is utalnak, hogy az ellenzéki oldalon 2018 óta bekövetkezett változások közelebb hozták a szavazókat, egy hatpárti szövetség listájának támogatottsága magasabb, mintha az ellenzéki pártok külön-külön mért támogatottságát mechanikusan összeadnánk. 2020 decemberében ugyanakkor a kormánypártok és az ellenzéki pártok listája közül az előbbi 4 százalékponttal támogatottabb volt, mint az egyesített ellenzéki listáé.

Politikai intézményekbe vetett bizalom

A bizalom két formáját különböztetjük meg: az interperszonális, egyéni és az intézményi szintű közbizalmat. Kutatásunkban ez utóbbit vizsgáltuk, a European Social Survey alapján hét intézmény esetében (ezek: Magyar Országgyűlés, rendőrség, politikusok, pártok, Alkotmánybíróság, egyházak, civil szervezetek).

Az egyes fejezetek legfontosabb eredményei

A kapott eredmények alapján a rendőrségbe vetett bizalom kimagasló, átlagos szintje meghaladja a 6 pontot (egy 0-tól 10-ig terjedő skálán). Ez az eredmény összhangban áll a nemzetközi közpolitika-kutatások következtetéseivel. A rendőrség után az Alkotmánybíróságba vetett bizalom a legerősebb. Az Alkotmánybírósághoz hasonló bizalom-szintet tapasztaltunk az egyház, valamint a civil szervezetek esetében is, amelyek szinte azonos mértékű állampolgári bizalmat élveznek. Úgy tűnik, hogy a vizsgált intézmények közül a politikusokba és a pártokba vetett bizalom a legalacsonyabb, ez szintén összecseng a korábbi kutatásokban mért bizalomszinttel.

A közpolitikai közbizalmi index 2014–2016 között jelentős megugrást mutatott, majd 2018-ban tovább emelkedett, egy, a 2000-es években nem tapasztalt szintre. Ehhez képest 2020-ban lényegében nem változott, stagnált a közbizalom, a magyar társadalom közepesen bíz a saját intézményeiben.

A demokráciához való viszony

2020 telén a 18 éven felüli lakosság túlnyomó többsége, 69 százaléka számára a demokrácia számít a legjobb politikai berendezkedésnek, a diktatúrapártiak aránya mindössze 3 százalék. Ezek az eredmények a korábbi vizsgálatokhoz képest egyértelmű javulást jelentenek a demokrácia iránti elköteleződésben.

2020-as alapkutatásunk alapján a magyar társadalom nemcsak, hogy demokráciapártibb, mint korábban, de minden közelmúltban történt mérésben elégedettebbnek bizonyul a magyar demokrácia működésével is. Ezzel együtt azonban az is igaz, hogy a demokratikus rend támogatottsága még mindig jóval széleskörűbb a magyar demokrácia teljesítményével való elégedettségénél. A választadóknak mindössze 43 százaléka elégedett vagy inkább elégedett a jelenlegi politikai rendszer minőségével. A legeléesebb ellentét a kormánypártok hívei és az ellenzéki pártok szavazói között húzódik. Amíg az előbbieket elsöprő többsége nem, vagy csak alig talál kivétlnivalót a hazai politikai rendszer működésében, addig az utóbbiak döntő része elfogadhatatlannak tartja azt. Az ellenzéki szavazók kritikai viszonyulása ugyanakkor nem párosul a demokráciát felforgató forradalmi igényekkel. A kormánypártok szavazóihoz hasonlóan az ellenzéki szavazók elsöprő többsége is a demokrácia híve, és nagyobb részt a társadalom lassú, reformokkal történő javítása, semmint gyors és gyökeres átalakítása mellett elkötelezett.

Politikai szocializációs mechanizmusok

2020 decemberében a magyar társadalom döntő többsége (fele, hattizede) „néha” beszélgetett otthon a családjában, illetve a barátaival ismerőseivel a politikáról. Ezek az adatok nem térnek el jelentősen a korábbi kutatások eredményeitől, attól tehát, hogy családon belül többet beszélgetnek az emberek politikáról, mint kortársaikkal. A 2017. decemberi, 2018. januári eredményekkel összevetve csökkent a politikáról egyáltalán nem beszélgetők aránya a „néha” politizálók javára. Az ilyen kérdéseket mind otthoni, mind baráti környezetben gyakran megtárgyalók számaránya viszont alapvetően stagnál.

Akik baráti, ismerősi körben gyakran beszélnek politikáról, azok a saját családjukon belül is jóval gyakrabban teszik meg azt (77 százalék), míg a barátaikkal ilyen beszédtemákat soha nem érintők esetében ennek egyértelműen a fordítottja az igaz: 70 százalékuk családon belül is kerüli a politikai témákat. Mindez szemléletesen mutatja, hogy a politikai szocializációval kapcsolatos kérdéseket láthatóan egy logika mozgatja, amelynek kiindulópontja a családon belüli politikai szocializáció.

Közpolitikai témák a közvélemény napirendjén

2020 a közpolitika területén is mozgalmas évet zárt. Az eredmények alapján a közvélemény napirendjét a Covid-19-hez kapcsolódó ügyek, a második hullám érkezése, valamint a járványügyi intézkedések kérdései uralták. A Fidesz által bevezetett otthonteremtési támogatás, valamint az egészségügyi dolgozók bérrendezése szintén bekerült a legfontosabb ügyek közé. Amellett ugyanis, hogy a megkérdezettek körülbelül 80%-a értesült a szakpolitikai programcsomagokról, fontosságuk tekintetében is kiemelt pozíciót vettek fel a napirenden.

A kétharmad megőrzését jelentő borsodi Fidesz-győzelem szintén hangsúlyos politikai kérdéssé vált a közvélemény számára. Eredményeink tehát arra utalnak, hogy 2020-ban a koronavírus járvány és hatásai, valamint a Fideszhez kötődő politikai ügyek és szakpolitikai döntések határozták meg leginkább a közvélemény napirendjét.

Politikai részvétel a választásokon túl

A civilszervezeti aktivitás tekintetében a vallási, egyházi szervezetekben való részvétel nőtt az elmúlt időszakban, egyházi és sportszervezethez a válaszadók 16 százaléka kötődik, míg vélhetően a koronavírus-járvánnyal összefüggő korlátozások hatását jelzi, hogy a szomszédsági, lakóhelyi közösségekben (10 százalék) és a szakmai szervezetek tevékenységében kifejezetten nagymértékű (6 százalékos) visszaesés mutatkozik.

2020 decemberében a nem választási politikai részvételt tekintve továbbra is az egyéni szintű érdekkijárási technikái a leginkább bevettek. Ezt jelzi, hogy a politikussal való közvetlen kapcsolatfelvétel az egyik leggyakoribb részvételi forma, ennek az aránya 2018 óta 7-ről 9 százalékra növekedett, míg hasonlóan népszerűvé vált a nyilatkozatok aláírása is (e téren jelentősen 5-ről 9 százalékra nőtt az aktivitás). Továbbra is fontos politikai aktivitás az online hozzászólás, ám érdekes, hogy 2017/2018 fordulójához képest, az online térbe való beszorulás ellenére, adataink 5 százalékos csökkenést mutatnak e téren.

ÉRTÉKEK ÉS IDENTITÁSOK A MAGYAR TÁRSADALOMBAN

Az értékvizsgálatokról

Hétköznapi értelemben az értékek az életünket rendező, az életvezetésünkben eligazodást nyújtó elveket jelentik. Ezek az elvek fontos meghatározói a társadalmi magatartásunknak, egyúttal kapcsolatot létesítenek az egyéni és a társadalmi változások között. A társadalmi szinten végbemenő változások ugyanis az értékrendszer talaján éreztetik a hatásukat, módosítva a társadalom tagjainak értékítéletét és gondolkodásmódját. Igaz azonban az is, hogy az aktuális értékviszáltsások is jelentős szerepet töltenek be a társadalmi folyamatok alakulásában, megkönnyíthetik vagy megakadályozhatják, felgyorsíthatják vagy lelassíthatják a társadalmi változásokat (FÜSTÖS-SZAKOLCZAI, 1994). Nem véletlen, hogy az 1960-as években a modernizáció, illetve a társadalmi fejlődés tanulmányozásának előtérbe kerülésével a társadalomtudományokban egyre több figyelem irányult az értékekben bekövetkező változások vizsgálatára.

Az értékek többnyire elvont tartalommal rendelkező absztrakt kategóriák, ennek okán az empirikus mérhetővé tételük meglehetősen nehéz feladat. A szociológusok azonban kialakítottak néhány relatíve jól működő mérőeszközt a társadalmak értékstruktúrájának vizsgálatára és nemzetközi összehasonlítására, mint például:

- az egyetemes értékek vizsgálatát célzó Rokeach-teszt (ROKEACH, 1973) és Schwartz-teszt (SCHWARTZ, 2005);
- a Melvin Kohn által kidolgozott gyermeknevelési elvek tesztje (KOHN, 1969);
- valamint az értékeket szervezetszociológiai nézőpontból vizsgáló Hofstede-féle teszt (HOFSTEDE, 1980);
- és a Ronald Inglehart nevéhez fűződő materiális és posztmateriális értékekre vonatkozó értékindex.

Több mint negyven évvel ezelőtt, 1977-ben látott napvilágot Inglehart *The Silent Revolution* című munkája, amelyben „csendes forradalomként” jellemezte a második világháborút követő gazdasági, politikai és társadalmi változások nyomán bekövetkezett mély társadalomszerkezeti átalakulásokat kísérő

intergenerációs érték váltási tendenciát a nyugati társadalmakban (INGLEHART, 1977; INGLEHART–WELZEL, 2005). Mindezek a folyamatok egymást támogatva vezettek el az új társadalmi mozgalmak megjelenéséhez, az identitáskérdések és küzdelmek előtérbe kerüléséhez, majd pedig a hagyományos politikai-ideológiai törésvonalak átalakulásához.

A bal-jobb megosztottságot korábban jellemző gazdasági konfliktusokról baloldalon egyre inkább a marginalizált csoportok (nők, etnikai kisebbségek, menekültek, LGBT-közösségek) érdekvédelmének felkarolására és a nyitott társadalom eszméjének támogatására helyeződött a hangsúly, míg a jobboldal a szabad piac és az egyéni szabadságjogok támogatása helyett a tradicionális nemzeti identitás és szuverenitás védelmét és a patriotizmust állította mindinkább a politikája középpontjába (FUKUYAMA, 2020).

Stumpf István (2020) úgy véli, hogy napjainkban kétségtelenül a posztmaterialista csendes forradalomhoz hasonló mélységű változások zajlanak. A 2008-as pénzügyi válság, és a 2010-es euróválság alapjaiban rendítette meg a liberális világrend és a piacgazdaság mindenhatóságába vetett hitet, s elvezetett az állami beavatkozás és az állam szerepének újragondolásához, a nemzetállami megoldások felértékelődéséhez, s nem utolsósorban az erős kezű – liberális értelmezés szerint populista –, elitellenes vezetők térnyeréséhez. A folyamat két meghatározó állomása volt 2016-ban az amerikai elnökválasztás, amelyet Donald Trump „Make America Great Again” jelszavával, és a státuszbeli süllyedésen átesett, identitásában megsértett amerikai fehér középosztály többségének támogatásával nyert meg, illetve a brit népszavazás az EU-ból történő kilépésről, ahol a gazdasági érdekeknél jóval fontosabb szerepet játszott a tradicionális brit nemzeti identitás helyreállításának igénye a kilépésre szavazóknál (FUKUYAMA, 2020).

Stumpf szerint a 2015-ös menekültkrízis, illetve a jelenlegi pandémiás helyzet okozta kihívások tovább erősítették azokat a tendenciákat, amelyek a nemzeti identitás féltését helyezték a politikai küzdelmek középpontjába, s még inkább kiélezték a feszültséget a nemzeti szuverenitást védő és a föderalizáció erősítését szorgalmazó országok között. Mindezek a fejlemények feltehetően az egyéni érték választásokban is jelentős átrendeződést okoznak. Felerősítik a materiális értékek fontosságát és előtérbe helyezik a nemzeti identitás szempontjait az európai értékekkel szemben.

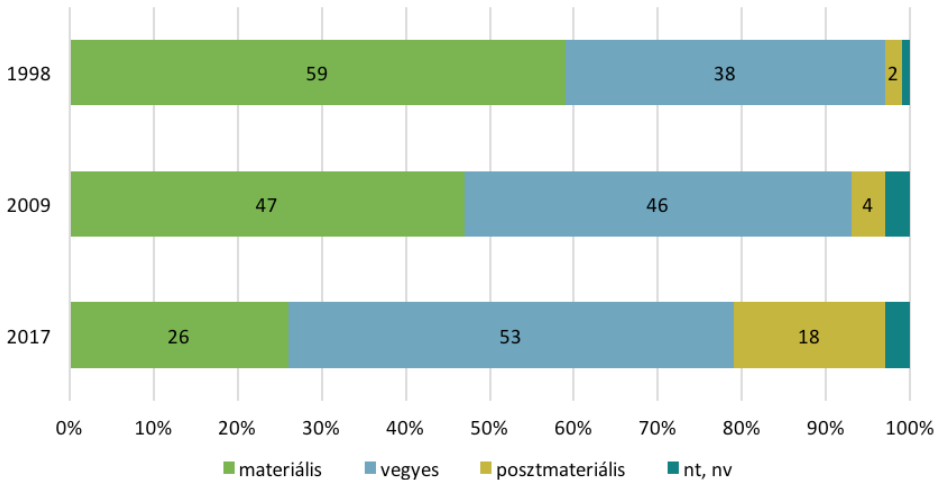
A magyar társadalom értékrendje tekintetében a hazai mérések arra mutatnak rá, hogy a rendszerváltás egyértelműen törést hozott az értékpreferenciákban, a szocialista rendszerhez kötődő értékek gyorsan veszítettek a jelentőségükből más értékek javára. A kilencvenes évek társadalmi és gazdasági átalakulási folya-

1. ábra.

A posztmaterialista értékindex alakulása a felnőtt magyar népesség körében 1998-ban, 2009-ben és 2017-ben (százalékos megoszlás)

Az adatok forrása:

1998: WVS 1998, N = 650.; 2009: WVS 2009, N = 1007; 2017: EVS 2017 N = 1519. Saját számítás.

matai (pl. az egzisztenciális biztonság megrendülése; tömeges elszegényedés; a vagyoni-jövedelmi és az általános életkilátásbeli különbségek látványos polarizációja) azonban nem a posztmaterialis, hanem a létbiztonsági-materiális értékek előtérbe kerülését eredményezték (RÓBERT 1996; FÜSTÖS-SZAKOLCZAI 1994; 1999). S ebben a tekintetben a 2000-es évek sem hoztak jelentős változást, noha megfigyelhető volt bizonyos posztmaterialis jellegű értékek lassú előretörése (FÜSTÖS-SZALMA, 2009).

A világvérték-kutatás adatai tükrében az elmúlt tíz évben azonban egyértelműen elindult a társadalom értékrendjének posztmaterializációja. Explicit módon kifejezve, míg 2009-ben a felnőtt népesség mindössze 4 százaléka bizonyult posztmaterialis értékrendűnek, 2017-ben ez az arány már 18 százalékra növekedett. Ezzel együtt emelkedett a vegyes értékszemléletűek aránya és jelentősen csökkent a materiális értékrendűek köre.

Az értékek és identitások vizsgálata a kutatásban

Kutatásunk számára a világvérték-vizsgálatokban (World Values Survey) használt tizenkét kijelentéses Inglehart-féle értékvizsgálati kérdéssorozat szolgált kiindulóponthoz, amelyben az egyes értéktételek különböző társadalompolitikai célkitűzéseket jelölnek. E 12 tétel 3 négytételből áll fel, a kérdezetteknek egyesével kell kiválasztaniuk a számukra legfontosabb célkitűzést. Mindhárom négytétel kérdésblokkban az első két kijelentés képviseli a gazdasági és egzisztenciális biztonságot középpontba állító materiális értékeket (pl. az árstabilitás fenntartása; a rend megőrzése az országban, a bűnözés elleni küzdelem), míg a második két tétel a biztonságon és az anyagi szükségleteken túlmutató, az önki-fejezést, az életminőséget, a környezetvédelmet és a közügyekben való aktív részvételt előtérbe helyező posztmateriális értékeket (pl. a véleménynyilvánítás szabadságának védelme, az épített és természeti környezet megővése; a polgárok erősebb befolyása a kormányzati döntésekbe). A kiválasztott értékpárok alapján Inglehart három csoportba rendezte a válaszadókat, aszerint, hogy tisztán materiális, tisztán posztmateriális vagy a kettőnek valamilyen kombinációja jellemzi az illetőt (INGLEHART, 1977).

Vizsgálatunk során azonban innovatív megoldásként kereszteztük az ingleharti értékrendszert vizsgáló tételeket a politikai identitások forradalmát feltételező felfogással (Fukuyama). Miután Fukuyama nem empirikus társadalomkutató, ezért az identitásokat tartalmazó állításokat a kutatói team dolgozta ki és fogalmazta meg. A fentebbi 3×4 értéktételt kérdésenként kiegészítettünk egy-egy nemzeti szuverenitást, illetve föderalizálódást reprezentáló saját kijelentéssel. Az így létrejövő, összességében 18 tételből álló kérdésblokkot az alábbi táblázat mutatja be.

Értékek és identitások a magyar társadalomban

1. táblázat.

A politikai értékek és identitások mérésére szolgáló kérdésblokk

Adatok forrása:

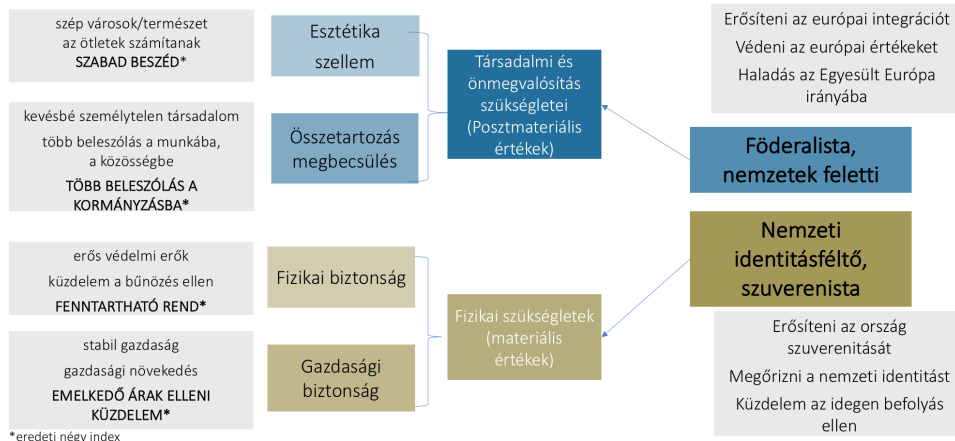
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselő, politikai pártosság.

Elmélet	Érték/ identitási kategória	A kérdőívben feltett pontos kérdés		
		1. kérdés: Az emberek néha beszélgetnek arról, hogy ennek az országnak mi legyen a célja a következő tíz évben. Kérem, mondja meg, hogy ezek közül melyiket tartja a legfontosabbnak?	2. kérdés: Ha választania kellene, akkor az alábbi dolgok közül melyik lenne az Ön számára a legfontosabb?	3. kérdés: Itt van egy másik lista. Véleménye szerint ezek közül melyik a legfontosabb?
Inglehart érték váltás elmélete	Materiális értékrendhez tartozó válaszlehetőségek	(1) Gyors gazdasági növekedés.	(1) Megőrizni a rendet az országban.	(1) Stabil gazdaság.
		(2) Biztosítani, hogy Magyarországnak erős védereje legyen.	(2) Több beleszólást adni az embereknek a fontos kormányzati döntésekbe.	(2) Haladás egy kevésbé személytelen és emberségesebb társadalom felé.
	Posztmateriális értékrendhez tartozó válaszlehetőségek	(3) Biztosítani, hogy az embereknek több beleszólásuk legyen abba, hogy a munkahelyükön és közösségükben mi történik.	(3) Küzdeni az emelkedő árak ellen.	(3) Haladás egy olyan társadalom felé, amelyben az ideák/ötletek többet számítanak, mint a pénz.
		(4) Megpróbálni szebbé tenni a városokat és a vidéket.	(4) Védni a szólásszabadságot.	(4) A bűnözés elleni küzdelem.
Fukuyama identitás elmélete	Szuverenista identitás-felfogáshoz tartozó válaszlehetőségek	(5) Erősíteni az ország szuverenitását.	(5) Megőrizni a nemzeti identitást.	(5) Küzdelem az idegen befolyás ellen.
	Föderalista identitás-felfogáshoz tartozó válaszlehetőségek	(6) Erősíteni az európai integrációt.	(6) Védni az európai értékeket.	(6) Haladás az Egyesült Európa irányába.

2. ábra.

Kulturális értékvtás és az értékek forradalma-elméletek interpretációja

Forrás: INGLEHART, 1977, 1990; FUKUYAMA, 2020; STUMPF, 2020; készítette: Szabó Andrea.

A kutatói team álláspontja szerint az inglerharti értékermélet és a Fukuyama-féle identitásforradalom-elmélet az alábbi folyamatábrában (2. ábra) kapcsolható össze. A baloldalon az Inglehart által létrehozott materiális–posztmaterális modell és annak elemei, míg a jobboldalon az általunk készített identitásmodell és a hozzá tartozó állítások találhatóak. Úgy véljük, hogy az ún. nemzeti identitást féltő, szuverenista, nemzetállamokban gondolkodó identitás inkább a fizikai szükségletekhez, a materiális értékekhez kapcsolódik, míg a föderalista, nemzetek feletti álláspont közelebb áll a posztmaterális gondolkodásmódhoz, a társadalmi és önmegvalósítást előtérbe helyező értékekhez.

Fontos azonban jelezni, hogy ez egy ideáltipikus modell, így lehet olyan helyzet, amikor a szuverenista álláspont nem feltétlenül materiális értékpreferenciával kapcsolódik össze, ahogy a föderalista sem mindig posztmaterális. Magyarországon az identitáspolitikával kampányoló (vö. „genderideológia”), kormányzó erők – véleményünk szerint – szuverenista álláspontot foglalnak el. Ráadásul a jobboldalon is vannak posztmaterálisok, például az ún. „new right” éppen a ’68-ra adott válasz volt az 1980-as években (SAVAGE, J., 1985).

A legfontosabb értékek, a társadalmi rendről kialakított vélemény

Mielőtt az értékek versus identitások problematikáját bemutatnánk, fontosnak tartjuk a világvérték-vizsgálatokban (World Values Survey) megszokott módon az értékvilág kontextusát is tisztázni. Először azt, hogy az emberek milyen tényezőket tulajdonítanak saját életük vezetésében legfontosabbnak, másrészt pedig a kialakult társadalmi rendet, felépítményt milyen módon akarják megváltoztatni, már ha egyáltalán változtatni szeretnének rajta.

2020 decemberében a mikrokörnyezetet meghatározó közösségek és tevékenységek közül a magyar társadalom értékválasztása teljesen világos mintázatot mutat: gyakorlatilag nincs, vagy statisztikailag elhanyagolható azok aránya, akik számára a család, mint legkisebb élő mikroközösség ne lenne fontos, de leginkább kiemelkedően fontos (7 és 91%). A koronavírus-járvány árnyékában a családok kétségtelenül fontos szerepet játszottak vagy játszhattak az emberek életében. A barátok, az ismerősök fontossága összességében hasonló, mint a családé, ugyanakkor a fontos és a nagyon fontos kategória megoszlása terén mutatkozik némi, természetesnek tekinthető eltérés.

A szabadidő, a szórakozás, valamint a munka hasonló megítélésű a társadalom tagjai számára: 86 százalékuk számára fontosabb valamennyire a munka, 89 százalékuk számára pedig a szabadidő. Miután a kettő nem zárja ki egymást, értelemszerűen lehet egyszerre fontos mindkettő is.

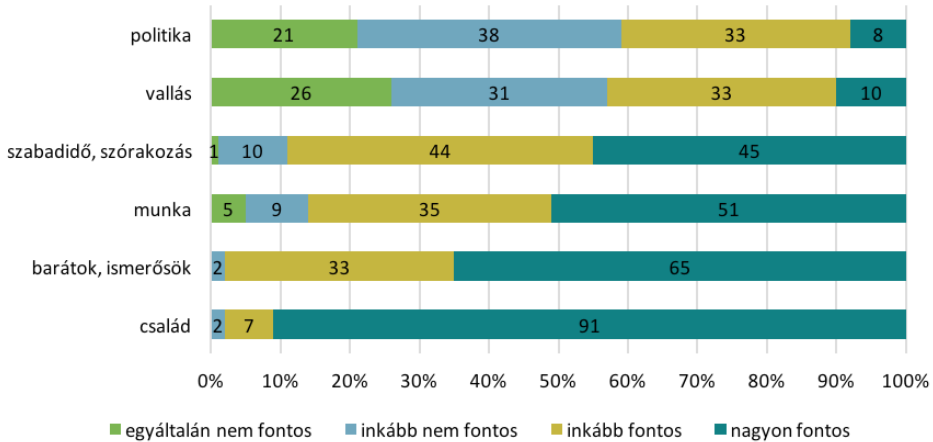
A felsorolásra kerülő, életvilágot meghatározó tényezők közül a vallás és a politika kevésbé fontos az emberek számára. Mindkettő esetében többen vannak azok, akik számára inkább vagy egyáltalán nem fontos az adott tevékenység. Úgy is fogalmazhatnánk azonban, hogy van 8 százaléknyi olyan ember Magyarországon, akik számára nagyon fontos a politika, illetve találunk 10 százaléknyi olyan választópolgárt, akiknek a vallás játszik kiemelkedő szerepet az életében.

A politika és a vallás eltérő szerepet játszik a nők és a férfiak életében. Míg a nők számára a vallás fontosabb, addig a politika egyértelműen a férfiak életében játszik fontosabb szerepet. Kissé hasonló ellentétpár írható le a munka és a család viszonylatában, hiszen statisztikailag szignifikáns módon fontosabb a család a nők számára, a munka viszont a férfiaknak tölt be jelentősebb szerepet az életben. Ezek a mintázatok egy hagyományos, konzervatív családmódellet, családképet tükröznek.

Életkori kategóriák szerint a család a középkorúak (50–59 évesek), a barátok, ismerősök és a szórakozás – talán nem meglepő módon – a 18–29 évesek, a munka a 30–49 évesek, míg a vallás, és talán meglepő módon a politika az idősebbek, a 60 éven felüliek számára bír az átlagnál nagyobb fontossággal. Ezek az adatok eltérő életutakra, feladatkörökre, társadalmi és egyéni szintű

3. ábra.
Mennyire játszik fontos szerepet az Ön életében?
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603,
 Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

szerepkészletekre utalnak. A középkorúak egyszerre felelősek a gyermekeikért és az idősebb szüleikért, talán ezért fontos számukra kiemelkedő módon a család. A fiatalok számára még adott a lehetőség egy könnyedebb életstílusra (barátok, szórakozás), 30 és 49 év kor között viszont a munkába állás, önálló egzisztencia megteremtése és fenntartása a legfontosabb feladat.

A magyar társadalom valamivel több mint a fele (52%) úgy véli, hogy a fennálló társadalmi viszonyokat fokozatosan, reformokkal kell javítani, radikális változásokat mintegy negyedük tart kívánatosnak, 18 százalékuk szerint viszont egyáltalán nincs szükség változtatásra, sőt „társadalmunkat bátran védeni kell minden felforgató erő ellen”.

Inkább reformpártiak a fővárosiak, az 50–59 évesek, a nők és az érettségizettek vagy annál magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők. Ezzel szemben a radikális átalakítást helyeselnék a férfiak, a legfeljebb 49 évesek, ezen belül is hangsúlyosan a 18–29 évesek, valamint az önmagukat az alsó társadalmi osztályba sorolók. Bár e réteg tagjai nincsenek sokan (az egész minta mindössze 4 százalékáról beszélünk), a felük a jelenlegi társadalmi felépítmény gyökeres megváltoztatást kívánja. A mintában képviselt súlyukhoz képest egyébként az önmagukat munkásosztályba sorolók körében is túlréprezentáltak a radikális átalakítást sürgetők.

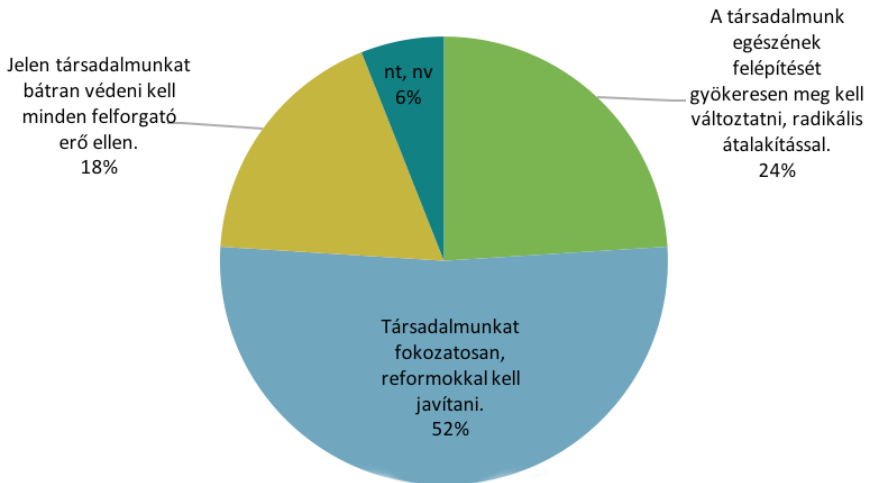
Végül a jelen társadalmi rendet védő álláspont az átlagnál jobban elfogadottabb a 60 éven felüliek, a legfeljebb 8 osztállyal rendelkezők, valamint a középosztály tagjai körében.

4. ábra.

Az alábbiakban három alapvető attitűdöt olvashat a mai magyar társadalommal kapcsolatban. Melyik írja le a leginkább a saját véleményét? (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

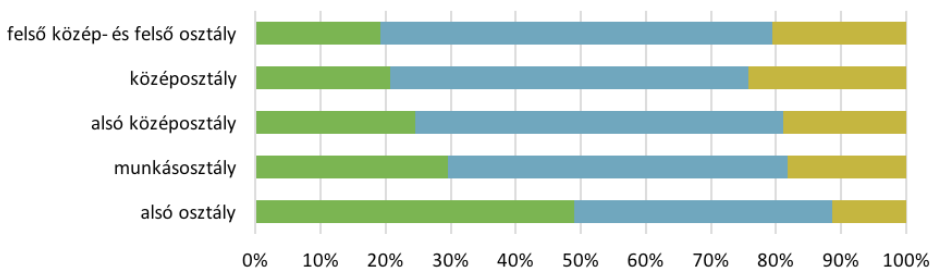

5. ábra.

Az alábbiakban három alapvető attitűdöt olvashat a mai magyar társadalommal kapcsolatban. Melyik írja le a leginkább a saját véleményét? Társadalmi osztálybesorolás szerint (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

- A társadalmunk egészének felépítését gyökeresen meg kell változtatni, radikális átalakítással.
- Társadalmunkat fokozatosan, reformokkal kell javítani.
- Jelen társadalmunkat bátran védeni kell minden felforgató erő ellen.

A magyar társadalom értékei és identitásai, 2020

Ahogy azt a fejezet bevezetőjében és az 1. táblázatban tisztáztuk, 18 itemmel vizsgáltuk a magyar társadalom érték- és identitásstruktúráját. Az alábbiakban először az alapmegoszlásokat mutatjuk be, majd egy képzett változó¹ révén jellemezzük a társadalmi szintű értékvilágot, illetve az identitási mezőt.

A három változó megoszlását mutató 2. táblázatban lentől felfelé a következő struktúra szerint láthatók a válaszok: mindig az első két állítás tartozik az ingleharti materiális értékvilághoz, a harmadik és a negyedik állítás a posztmateriális értékrendhez kapcsolódik, az ötödik a szuverenista álláspontot tükrözi, míg a hatodik mind a három kérdésnél a föderalista álláspontot megtestesítő állítás.

Első ránézésre is kitűnik az adatokból, hogy a „gyors gazdasági növekedés”, az árak elleni küzdelem, valamint a „stabil gazdaság” kategóriák választottsága messze kiemelkedik az összes többi közül (37–39–45 százalékkal). Mindhárom állítás a Ronald Inglehart által 1977-ben felrajzolt, majd 1990-ben kissé újraértelmezett gazdasági biztonság-index tartalmi eleme, azaz a materiális szükségletek (értékek) 2020 decemberében kiemelkedően fontosak voltak a magyar társadalom számára.

A materiális szükségletek primátusa annyira erőteljes, hogy a második legfontosabb értékek fontossága 15-20 százalékponttal alacsonyabb. A második legfontosabb érték ráadásul nem azonos tartalmi kategóriába tartozik: az első kérdésnél egy posztmateriális érték („Biztosítani, hogy az embereknek több beleszólásuk legyen abba, hogy a munkahelyükön és közösségükben mi történik”), a másodiknál egy fizikai biztonságot megtestesítő állítás („Megőrizni a rendet az országban”), míg a harmadikban újra egy posztmateriális érték („Haladás egy kevésbé személytelen és emberségesebb társadalom felé”) következik. A posztmateriális értékek tehát inkább másodlagosnak, de nem elhanyagolhatónak tűnnek az adatok elemzése alapján.

¹ A képzett értékrend változót a következő eljárás alapján hoztuk létre. Minden kérdezett a három kérdés során 1-1 értéket választhatott, tehát egy személynek összességében három választása volt. Akkor tekintettük tisztán materiális értékrendűnek a kérdezettet, ha az első, a második és a harmadik kérdésnél is materiális értékvilágot tükröző kijelentést választott. Inkább materiális a kérdezett, ha válaszai közül kettő materiális volt, egy pedig bármilyen más. Tisztán posztmateriális az a kérdezett, aki mindhárom kérdésnél posztmateriális álláspontot választott ki. Inkább posztmateriális, ha háromból két esetben posztmateriális, egyben pedig valamilyen más állítást fogadott el. Pontosan ugyanígy jártunk el a szuverenista és a föderalista identitások esetében is. 7 százaléknyi válaszadót azonban nem tudtunk besorolni egyetlen kategóriába sem, mert mindhárom kérdésnél más-más jellegű (materiális vagy posztmateriális vagy szuverenista vagy föderalista) véleményt hangoztatott.

Értékek és identitások a magyar társadalomban

2. táblázat.

**Az emberek néha beszélgetnek arról, hogy ennek az országnak mi legyen a célja a következő tíz évben. Kérem, mondja meg, hogy ezek közül melyiket tartja a legfontosabbnak? Ha választania kellene, akkor az alábbi dolgok közül melyik lenne az Ön számára a legfontosabb? Véleménye szerint ezek közül melyik a legfontosabb?
(százalékos megoszlások)**

Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselőlet, politikai pártosság. N = 2000.

(1). kérdés: Mi legyen az ország célja a következő 10 évben?	százalék
Gyors gazdasági növekedés	39
Biztosítani, hogy Magyarországnak erős védereje legyen	14
Biztosítani, hogy az embereknek több beleszólásuk legyen abba, hogy a munkahelyükön és közösségükben mi történik	23
Megpróbálni szebbé tenni a városokat és a vidéket	7
Erősíteni az ország szuverenitását	10
Erősíteni az európai integrációt	5
Nem tudja, nem válaszol	2
2. kérdés: Mi a legfontosabb a felsoroltak közül?	
Küzdeni az emelkedő árak ellen	37
Megőrizni a rendet az országban	23
Több beleszólást adni az embereknek a fontos kormányzati döntésekbe	15
Védeni a szólásszabadságot	9
Megőrizni a nemzeti identitást	10
Védeni az európai értékeket	5
Nem tudja, nem válaszol	1
3. kérdés: És ezen szempontok közül?	
Stabil gazdaság	45
A bűnözés elleni küzdelem	9
Haladás egy kevésbé személytelen és emberségesebb társadalom felé	18
Haladás egy olyan társadalom felé, amelyben az ideák/ötletek többet számítanak, mint a pénz	11
Küzdelem az idegen befolyás ellen	11
Haladás az Egyesült Európa irányába	5
Nem tudja, nem válaszol	1

Értékek és identitások a magyar társadalomban

A Francis Fukuyama identitásforradalom-elméletét interpretáló nemzeti szuverenista és föderalista álláspontok jelentősége meglehetősen korlátozottnak tűnik, hiszen 5 és 10 százalék körüli választottságot érnek el az egyes kérdések során.

A vizsgálat második lépésében egy olyan képzett értékrend változót hoztunk létre, amelyben a változókat a materiális, posztmateriális, szuverenista és föderalista értékstruktúra alá soroljuk be. Érdeemes megjegyezni, hogy egy többváltozós statisztikai eljárás – ún. hierarchikus klaszterelemzés (Ward-módszer) – segítségével teszteltük a besorolásunkat. Azt tapasztaltuk, hogy a bonyolult, jelen elemzés keretében nem ismertetett statisztikai számítás alátámasztotta a képzett változó összevonási rendszerét.

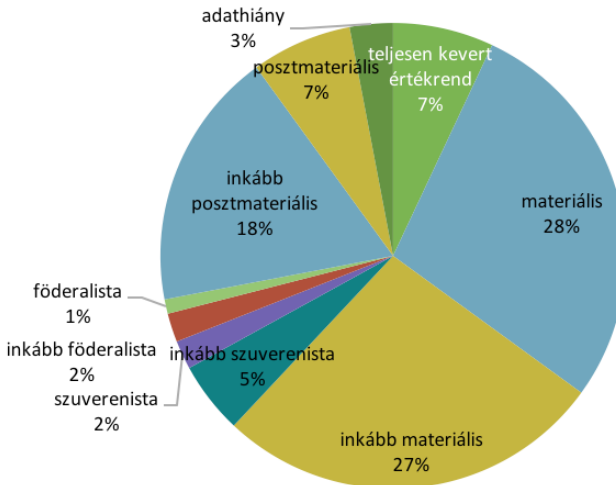
Az összevonás alapján stabilan összeáll egy materiális értékrend (árak elleni küzdelem, rend megőrzése, stabil gazdaság és gazdasági növekedés), mint ahogy a posztmateriális értékvilág 3 állítása is összekapcsolódik („Haladás egy kevésbé személytelen és emberségesebb társadalom felé”, „Több beleszólást adni az embereknek a fontos kormányzati döntésekbe”, „Biztosítani, hogy az embereknek több beleszólásuk legyen abba, hogy a munkahelyükön és közösségükben mi történik”). Nagyon világosan illeszkednek egymáshoz a szuverenista álláspontok („Erősíteni az ország szuverenitását”, „Megőrizni a nemzeti identitást”, „Küzdelem az idegen befolyás ellen) és a föderalista identitás („Erősíteni az európai integrációt”, „Védeni az európai értékeket”, „Haladás az Egyesült Európa irányába” is). Néhány állítás azonban keveredik, és nem illeszkedik az ideáltipikus materiális/posztmateriális, illetve szuverenista/föderalista változóhoz.

A vizsgálataink szerint az ideáltipikusan teljesen egy irányba húzó értékrend inkább kivételes, mint főszabályszerű. Egészen pontosan úgy fogalmazhatnánk, hogy a materiális értékrendet vallók esetében egyértelmű, világos kontúrokkal rendelkező, nagy méretű csoportról beszélhetünk (ők azok, akik mindhárom kérdés esetében materiális értékrendű opciót választottak). Minden más esetben az azonos értékrendű állítás következetes választása 10 százalék alatti.

Az adatok alapján 2020 decemberében a magyar társadalom több mint a fele materiális értékrendűnek tekinthető. Ezen belül is 28 százalékuk következetesen materiális, további 27 százalékuk pedig inkább materiális beállítódású (vagyis a három lehetséges válasz közül legalább két alkalommal materiális opciót választottak). A világvérték-vizsgálatok (World Values Survey) korábbi eredményeivel az adataink nem összevethetők, hiszen új állításokat is bevontunk az eredeti ingleharti blokkba, de az talán kijelenthető, hogy a 2010-es években tapasztalható materiális értékrend visszaszorulása megállt. Úgy véljük, hogy a koronavírus-járvány következményeként kialakuló egészségügyi, gazdasági és szociális

6. ábra.
A magyar társadalom érték és identitás struktúrája, 2020
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-T19603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

válság – más veszélyhelyzetekhez, pl. természeti katasztrófákhoz vagy háborús szituációkhoz hasonlóan –, az értékvilág egyirányú, a gazdasági és a fizikai biztonság irányába való visszafordulását eredményezte.

A magyar társadalom 7 százaléka következetesen posztmateriális beállítódású, azaz az esztétikai-szellemi vagy összetartozás-megbecsülés értékek irányába köteleződött el. Ennél jóval magasabb, 18 százalék azok aránya, akik inkább posztmateriális értékrendűnek tekinthetők, azaz a három választásukból két alkalommal a társadalmi és önmegvalósítás szükségleteihez sorolt értéket választottak. 2020 decemberében tehát a materiális vs. posztmateriális „verseny”, 55%–25% megoszlással, a materiális dominancia irányába dőlt el.

Szociológiai-tartalmi és módszertani innovációként beemeltük az értékrend vizsgálatába az identitásokat vizsgáló opciókat is. Úgy tűnik azonban, hogy ennek a jelentősége a vártnál kisebb, a tisztán szuverenisták kettő, a tisztán föderalisták egy százalékát teszik ki a mintának, amihez öt százaléknyi inkább szuverenista és két százaléknyi inkább föderalista kapcsolódik. Az identitások forradalmáról szóló elméletet ebben a vizsgálatban és ezen mérőeszközökkel kevésbé tudjuk verifikálni.

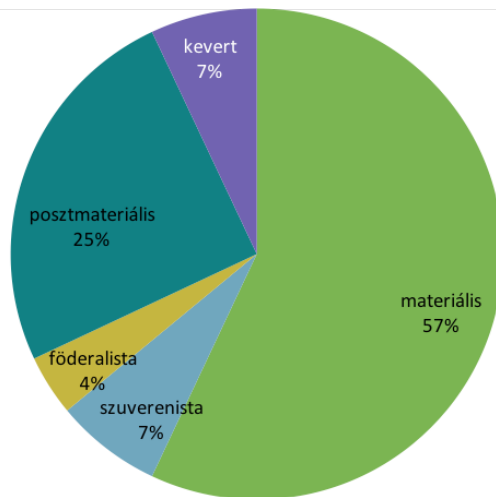
Materiális értékrendűek, posztmaterális értékrendűek, szuverenisták és föderalisták

A további elemzések elvégzéséhez a fenti 9 kategóriából álló, több, néhány százalékos kategóriát tartalmazó változót öt kategóriára szűkítettük, vagyis összevontuk a tisztán és az inkább kategóriákat. A vegyes értékrend önálló kategóriaként maradt meg.

7. ábra.
A különböző értékrendek megoszlása, öt főbb kategóriára szűkítve*,
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

* Materiális: materiális és inkább materiális; szuverenista: szuverenista és inkább szuverenista; föderalista: föderalista és inkább föderalista; posztmaterális: posztmaterális és inkább posztmaterális.

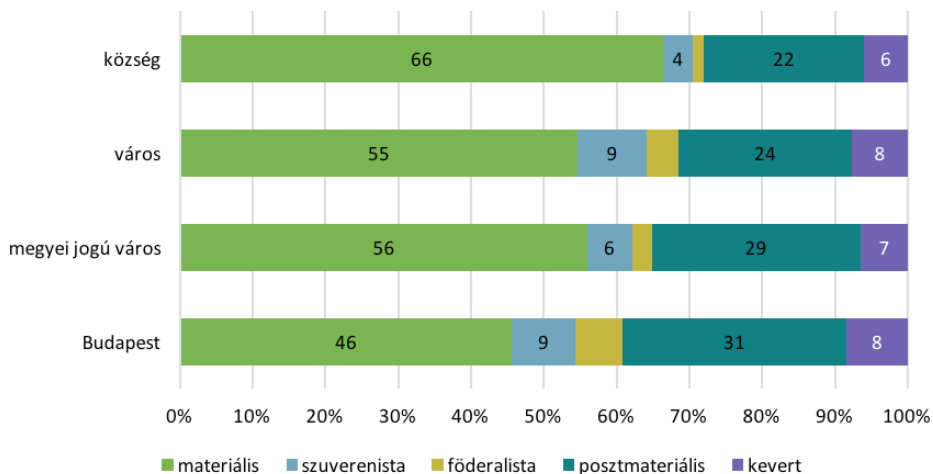
A szociodemográfiai tényezők esetében az értékrendek a település típusával, az iskolai végzettséggel és a társadalmi osztálybesorolással mutattak szignifikáns együttjárást. A településtípus esetében megfigyelhető, hogy a kisebb települések felé haladva növekszik a materiális állásponton lévők aránya, míg a posztmaterális gondolkodásmód alakulása ennek gyakorlatilag a fordítottja.

Kisebbségi mértékben, de hasonló tendencia figyelhető meg az iskolai végzettség és a társadalmi osztályhelyzet esetében is, bár elsősorban a magukat alsó osztályba sorolók többségének határozottabb materialista értékrendje szembetűnő.

Értékek és identitások a magyar társadalomban

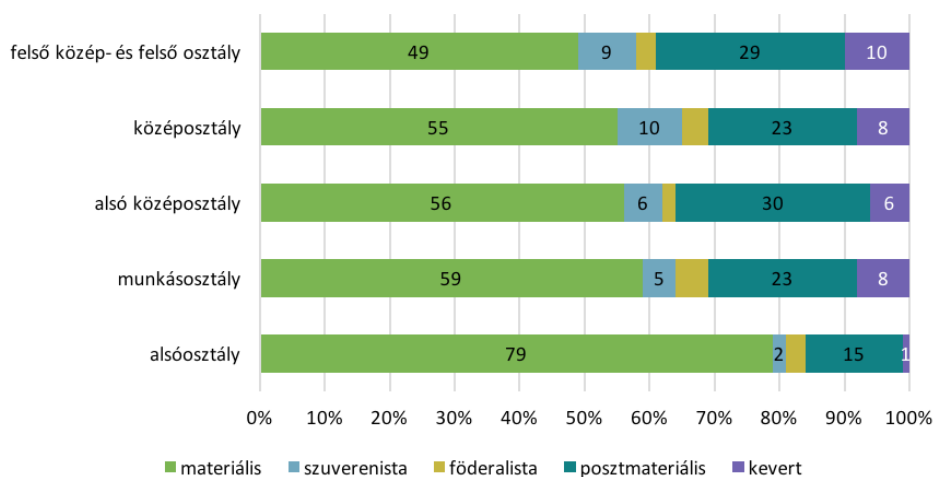
8. ábra.
A különböző értékrendek megoszlása település típusa szerint
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

9. ábra.
A különböző értékrendek megoszlása társadalmi osztályhelyzet szerint
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

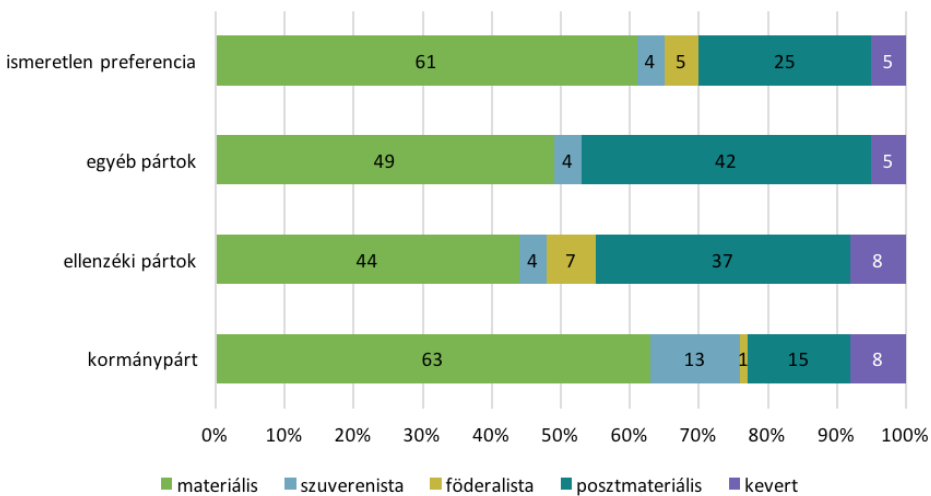

Értékek és identitások a magyar társadalomban

Ha az értékrendek megoszlását a pártpreferenciával összefüggésben vizsgáljuk, szembetűnő, hogy a Fidesz–KDNP szavazói, illetve a választásokon részt venni nem szándékozók és/vagy bizonytalanok körében a legmagasabb a materialista értékrendet magukénak vallók aránya. A kormánypárti szavazók esetében más pártok szimpatizánsaihoz képest a szuverenista álláspont is kiugróan népszerű, míg a posztmaterialista gondolkodásmód a különböző ellenzéki pártok szavazótáborában elterjedtebb, megközelítve a materialista értékrend részarányát. Figyelemre méltó, hogy az összességében legkevésbé elterjedt föderalista gondolkodásmód a főbb ellenzéki pártok (MSZP, DK stb.) szavazói körében felülreprezentált.

10. ábra.
A különböző értékrendek megoszlása pártpreferencia szerint
(százalékos megoszlás)

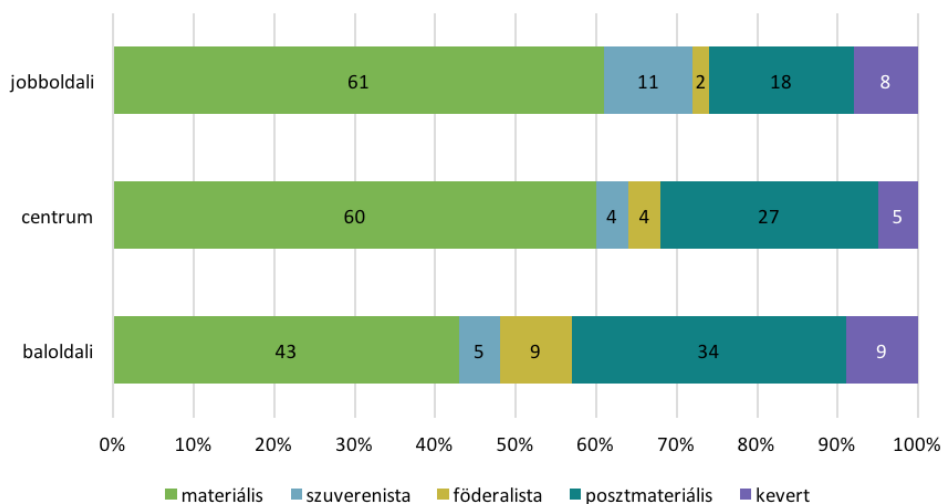
Adatok forrása:
 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
 NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

Nagyon hasonlóak az eredmények az egyes értékrendi kategóriák és a baloldali–jobboldali ideológia skálák együttjárásának vizsgálatánál is. Ez esetben is a baloldali gondolkodásúak esetében a legnagyobb a posztmaterialista szemlélet részaránya, valamint a szuverenista és globalista álláspontok megoszlása is a pártpreferenciáknál látottakhoz hasonlóan alakul. Érdekes viszont, hogy a magukat a politikai centrumba helyezők körében is a jobboldaliakkal szinte megegyező a materializmus elterjedtsége, míg a posztmaterializmus aránya a két oldal közötti szinten található.

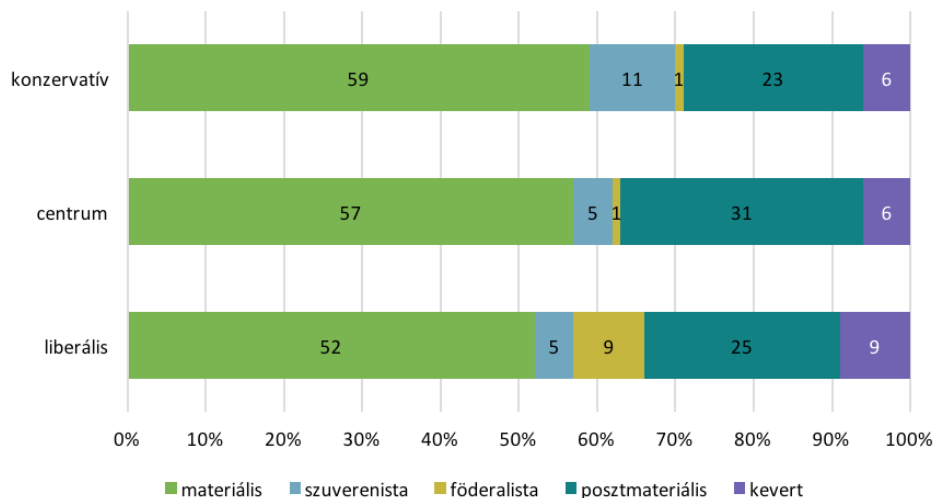
11. ábra.
A különböző értékrendek megoszlása a baloldali–jobboldali ideológiai skálán való elhelyezkedés alapján, (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

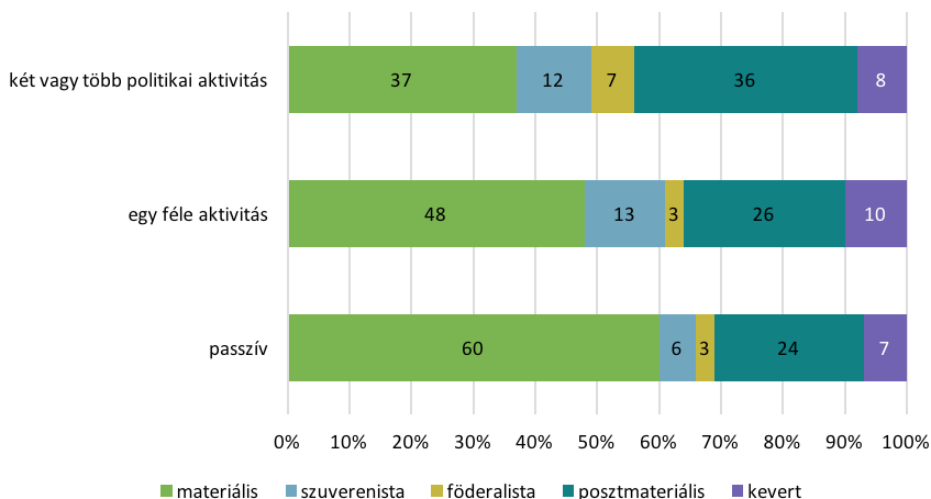
12. ábra.
A különböző értékrendek megoszlása a liberális–konzervatív ideológiai skálán való elhelyezkedés alapján, (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

13. ábra.
A különböző értékrendek megoszlása politikai részvétel alapján,
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-T19603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A liberális–konzervatív skála esetében némileg eltérő eredményeket kapunk. A materiális álláspont részaránya hasonló mindhárom politikai beállítódás esetében, míg a posztmaterializmus szempontjából ezúttal a magukat konzervatívnak és a magukat liberálisnak vallók között elhanyagolható az eltérés – ez esetben a centrum „vezet”.

A föderalista és szuverenista álláspontok viselkednek ezúttal is hasonlóan, így ez jelenti a fő különbséget liberális és konzervatív szemléletűek között: előbbiekre nagyobb arányban a globalista gondolkodásmód, utóbbiakra a szuverenista szemlélet a jellemző. Megjegyzendő, hogy a mérsékelt–radikális skála és a vizsgált értékrendek között viszont nem mutatható ki szignifikáns együttjárás, amely a mérsékelt beállítódás erős dominanciájával magyarázható.

Érdekes az egyes értékrendek megoszlását a politikai részvétel jellemzőivel összevetni. Minél több politikai részvételi formában való aktivitást veszünk alapul, a materiális beállítottság aránya annál inkább csökken, a kettő vagy annál több részvétellel rendelkezők esetében pedig gyakorlatilag megegyezik a posztmaterializmus mértékével. A szuverenista álláspont az egy féle politikai részvételi formában aktívak esetében a legmagasabb (13%), a föderalista pedig a kifejezetten aktívaknál haladja meg az átlagos értéket. A politikai aktivisták érték- és identitásstruktúrája jelentősen eltér a politikailag passzívakétól.

Értékek és identitások a magyar társadalomban

A különböző értékvilágot vallók eltérő problémateréképpel rendelkeznek. A vizsgálat 12 lehetséges problémát, veszélyforrást sorolt fel, amelyről a kérdezeteknek el kellett döntenie, hogy mi a három legfontosabb ma Magyarországon.² Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogy az öt érték- és identitáscsoport tagjai melyik veszélyforrást érzékelték a leginkább, valamint ezen problémák kialakulásáért mely csoportokat tették felelőssé.

Ahogy az a 3. táblázatból kitűnik, a posztmateriális értékrendet vallókon, valamint a föderalistákon kívül minden értékcsoporthoz számára a koronavírus-járvány jelentette a leg súlyosabb társadalmi veszélyforrást. A föderalisták három leginkább választott veszélyforrása között ugyanakkor egyáltalán nem szerepel a koronavírus-járvány, míg a posztmateriális értékrendet vallók körében ez volt a harmadik legfontosabb a problémateréképen. Az előbbieket ugyanis az állami szintű korrupciót, egy párt túlhatalmát, valamint a demokrácia és a jogállam lebontását fontosabbnak tartották, mint a koronavírus-járványt. A posztmateriális értékrendűek számára az egészségügy és az oktatás állapota a legfontosabb veszélyforrás, ami egyébként a társadalomban, a teljesen kevert és a materiális értékrendűek számára is a második legfontosabb probléma. Az állami szintű korrupció szintén szerepel e három csoport (teljesen kevert, materiális, posztmateriális) problémateréképeinek tetején.

Egészen eltérő ettől a szuverenisták véleménye. Ők úgy vélik, hogy a koronavírus-járvány után ma Magyarországon a legnagyobb veszélyt az idegen, külföldi befolyás, valamint az EU növekvő befolyása és a nemzeti szuverenitás elvesztése jelenti. Ily módon a szuverenista identitásúként azonosítottak rendkívül következetes gondolkodásstruktúrát jelenítenek meg, vagyis a szuverenista álláspontjukat, értékrendjüket tartják más kérdések esetében is.

2 A módszertanról és a korábbi eredményekről részletesen lásd Gerő–Szabó, 2015 és Szabó–Gerő, 2019.

3. táblázat.

A legjelentősebb veszélyforrások értékrendenként (a három legfontosabb veszélyforrás, átlagértékek)*

Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselőlet, politikai pártosság. N = 2000.

teljesen kevert	átlag	materiális	átlag	szuverenista	átlag	föderalista	átlag	poszt-materiális	átlag
a koronavírus-járvány	1,16	a koronavírus-járvány	1,22	a koronavírus-járvány	1,08	az állami szintű korrupció	1,49	az egészségügy és az oktatás állapota	0,86
az egészségügy és az oktatás állapota	0,88	az egészségügy és az oktatás állapota	0,89	az idegen, külföldi befolyás a politikára és a gazdaságra	0,79	egy párt túlhatalma	1,15	az állami szintű korrupció	0,83
az állami szintű korrupció	0,76	az állami szintű korrupció	0,64	az Európai Unió növekvő befolyása, a nemzeti szuverenitás elvesztése	0,73	a demokrácia és a jogállam leépítése	1,07	a koronavírus-járvány	0,81

* Minden veszélyforrásról egyesével kellett megmondani, hogy az mennyire fontos. 0 = a kérdezett egyáltalán nem választotta az adott veszélyt. 1 = harmadikként választotta; 2 = másodikként választotta; 3 = elsőként választotta. Minél nagyobb az átlagérték, annál nagyobb az adott kijelentés választottsága.

A problémák előidézői között a legfontosabb – az öt érték- és identitáscsoportból négy esetében – Orbán Viktor és kormánya. Nemcsak arról van szó, hogy egy kivétellel minden értékcsoporthoz (és a társadalom egésze is) a kormányt teszi felelőssé a társadalmi problémákért, de az átlagértékek is magasak, különösen a föderalisták és a posztmateriális értékrendűek esetében.

Ennél a négy csoportnál a második legválasztottabb veszélyforrás a politikai gazdasági elit, a harmadik azonban igen eltérő, Soros Györgytől az EU-s bürokratakon át az oroszokig terjedően.

Külön is érdemes beszélni a szuverenisták véleményéről, akik nemcsak a veszélyforrások megítélése tekintetében térnek el élesen a többi csoporttól és a társadalom egészétől, de a problémák felelőseit is egészen másokban találják meg. Úgy gondolják ugyanis, hogy minden bajok forrása Soros György vagy a Soros Alapítvány által támogatott szervezetek. Őket a brüsszeli bürokraták követik, végül Gyurcsány Ferenc és az egykori baloldali kormányok férnek fel a képzeletbeli felelősi dobogójukra. A szuverenisták ugyan a magyar társadalom kicsiny (7%), de nagyon zárt gondolkodású csoportját képezik. Hozzájuk képest a föderalisták ellenségképei kétségtelenül különböznek a társadalmi átlagtól, de a felelősi körük érdemben nem tér el a magyar társadalom általános vélekedésétől.

Értékek és identitások a magyar társadalomban

4. táblázat.

A problémák okozói, felelősei értékrendenként (a három legfontosabb felelős, átlagértékek)*

Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

telje- sen kevert	át- lag	materiális	át- lag	szuvere- nista	át- lag	föderá- lista	át- lag	poszt- materiális	át- lag
Orbán Viktor és kor- mánya	1,15	Orbán Viktor és kormánya	0,87	Soros György vagy a Soros Alapítvány által támoga- tott szerve- zetek	1,15	Orbán Viktor és kor- mánya	2,32	Orbán Viktor és kormánya	1,35
a politi- kai és gaz- dasági elit	0,72	a politikai és gazdasági elit	0,86	az EU-s, brüsszeli bürokraták	0,88	a poli- tikai és gazda- sági elit	1,49	a politikai és gazda- sági elit	1,11
az EU-s, brüssz- zeli bürok- raták	0,56	Soros György vagy a Soros Ala- pítvány által támogatott szervezetek	0,67	Gyurcsány Ferenc és a korábbi baloldali kormányok	0,73	az oro- szok	0,66	az EU-s, brüsszeli bürokra- ták	0,47

*Minden felelősről egyesével kellett megmondani, hogy az mennyire tehető felelőssé a problémákért. 0 = a kérdezett egyáltalán nem választotta. 1 = harmadikként választotta; 2 = másodikként választotta; 3 = elsőként választotta. Minél nagyobb az átlagérték, annál inkább felelős az adott szervezet, csoport.

POLITIKAI IDEOLÓGIAI ORIENTÁCIÓK

A magyar társadalom ideológiai orientációja

A *Részvétel, képviselet, pártosság* (NKFI-119603) és az *Értékek, identitások* (TK-01014677) elnevezésű társadalomtudományi alap kutatás keretében 2017. december/2018. január között, valamint 3 évvel később, 2020 decemberében vizsgáltuk a magyar társadalom ideológiai orientációit. Három ún. „nonverbális skálán (hőmérőn)” történt az ideológiai karakter mérése: baloldali–jobboldali skálán, liberális–konzervatív skálán, valamint mérsékelt–radikális skálán. Az utóbbi években készített empirikus társadalomtudományi kutatások világosan mutatták (ENYEDI-FÁBIÁN-TARDOS, 2015; GERŐ-SZABÓ, 2015, SZABÓ-GERŐ, 2019, ENYEDI-TARDOS, 2018), hogy a sztereotípiákkal szemben, miszerint idejét múlt a baloldali–jobboldali vagy éppen a liberális–konzervatív skála alkalmazása, a társadalom tagjai világosan el tudják helyezni magukat a hőmérőkön.

A korábbi kutatások szerint a magyar társadalom legfontosabb ideológiai jellegzetessége, hogy a legtöbben a centrumba sorolják önmagukat, ugyanakkor a jobboldalon sokkal többen vannak, mint a baloldalon. A magyar társadalom egyébként inkább konzervatív és határozottan mérsékelt ideológiai karakterjegyekkel rendelkezett a korábbi kutatások alapján.

A szakirodalom alapján az ideológiai hovatartozás alakulásának van egyfajta ciklikussága. A 2010-es és a 2014-es választás (amely a Fidesz–KDNP kétharmados győzelmével zárult) jobbra tolta a választókat, míg a kormányzati ciklus köztes éveiben bekövetkezett a szavazók – ilyenkor szokásos – középre húzása, azaz a pólusokról a köztes értékek irányába való mozgás.

Bal–jobb orientáció alakulása

2017. december/2018. január folyamán mindössze 3 hónapra volt a magyar társadalom a 2018-as országgyűlési választásuktól. Hivatalosan januárban indult a kampány, amelynek végén a Fidesz–KDNP szövetség újra kétharmados mandátumtöbbséget szerzett a parlamentben.

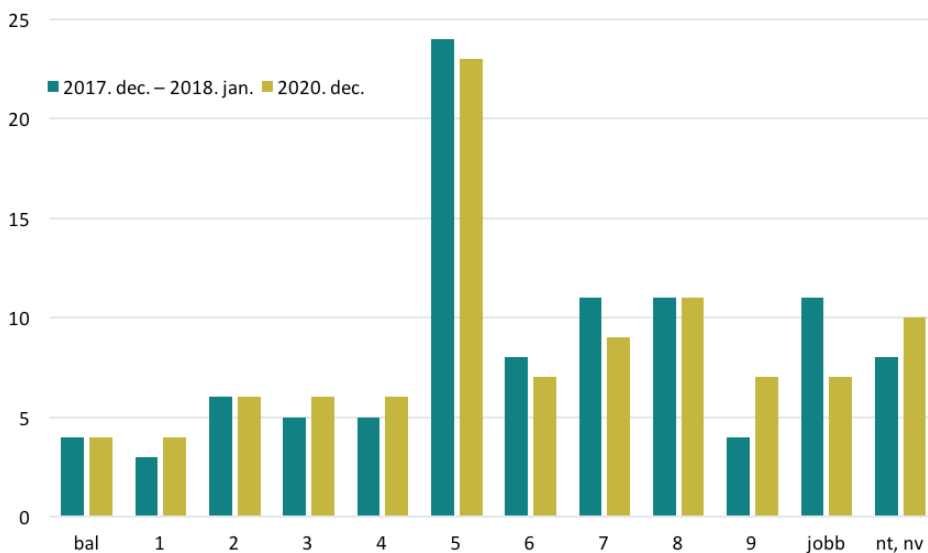
Az ebben a politikai helyzetben készült adatfelvétel azt mutatta, hogy a társadalom mintegy negyede (24%) önmagát középre helyezi a 0–10-ig terjedő skálán, a bizonytalanok aránya 8 százalék. A tengely baloldalán azok helyezkednek el,

14. ábra.
A bal–jobb skálán elfoglalt pozíciók megoszlása,
2017. december/2018. január és 2020. december
(választói önbesorolás 0–10-ig terjedő skálán, százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

2017/2018: NKFIH–119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH–119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

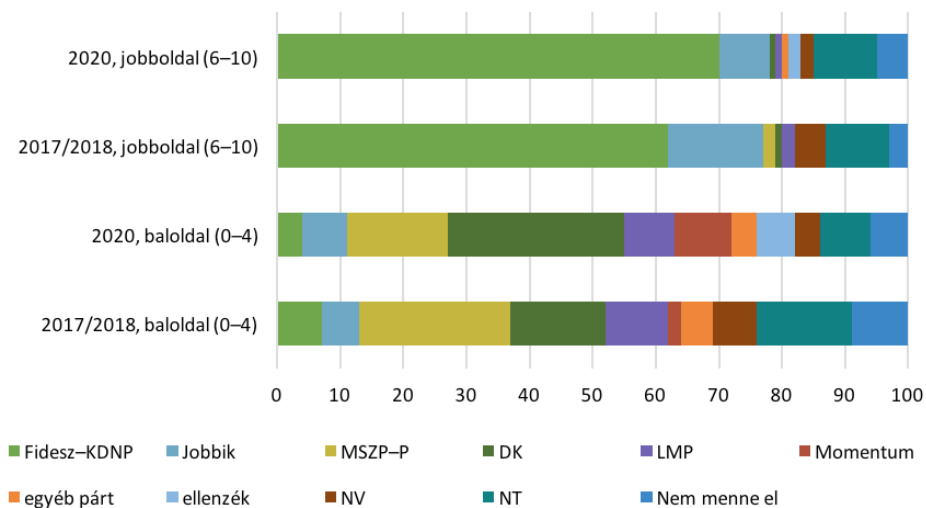
akik a 0–4, a jobboldalán pedig, akik a 6–10 értéket választják. 3 éve a baloldalhoz a kérdezettek 23, a jobboldalhoz viszont lényegesen több, 45 százaléka sorolta magát, tehát a magyar társadalom valóban inkább, sőt határozottan jobboldali orientációjúnak számított. Különösen érdekes volt, hogy a jobboldali szélső póluson (9 és 10-es érték) kétszer többen helyezkedtek el, mint a baloldali póluson (0 és 1-es érték). Ezen elhelyezkedés eredményeként a baloldali–jobboldali ideológiai skála erősen jobbra dőlt, a számított átlagérték 5,72 átlagpont volt.

2020 decemberében, a 2018–2022-es kormányzati ciklus felénél, némileg változott a két oldal egymáshoz való viszonya. Egyrészt kissé növekedett az ideológiai beállítódásukban bizonytalan választók vagy azt titkolók, ezzel párhuzamosan viszont kissé csökkent a centрупozícióban lévők aránya. A baloldal és jobboldal mérete szintén kis mértékben, de változott: többen lettek az önmagukat balra sorolók, és kevesebben a jobboldalon találhatóak. A baloldal és a jobboldal mérete közötti különbség összességében 7 százalékponttal csökkent, úgy, hogy 3 százalékponttal növekedett a baloldal és 4 százalékponttal csökkent a jobboldal aránya. A két szélső póluson elhelyezkedők száma ugyanakkor alig

Politikai ideológiai orientációk

15. ábra.
A jobboldaliak és baloldaliak pártpreferenciái, 2017. december – 2018. január és 2020. december (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2017/2018: NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

változott: saját ideológiai beállítódását szélsőbaloldalira sorolók 8 százalékkal szemben vannak a 14 százaléknyi jobb póluson lévők. Érdekes azonban megjegyezni, hogy a 9-es és a 10-es értéket választók között történt elmozdulás a 9-es érték irányába.

Statisztikai értelemben is értelmezhető kapcsolat volt kimutatható a pártválasztás és a bal-jobb ideológiai térben való elhelyezkedés között 2017/2018 folyamán. A tengely jobboldalán elhelyezkedők (6-10-es kategóriákat választók) mintegy hattizede (62%) egy „most vasárnap” esedékes parlamenti választáson a Fidesz-KDNP-re, további egyhetede pedig a Jobbikra szavazott volna. A fennmaradó 22 százalék oszlott el a bizonytalanok, a pártválasztásukat titkolók és a többi párt között. 2020 decemberére ezen a téren is változás történt. A Jobbik 2018-as súlyos választási kudarcát követő választói erodálódás, a szavazótábor igen jelentős csökkenés e következtében átalakult a jobboldal megoszlása.

2020 decembere folyamán a Fidesz-KDNP jobboldali dominanciája még nyilvánvalóbbá vált, mert 10 önmagát jobbra soroló szavazóból 7 a kormánypártokra szavazna, viszont a Jobbik 8 százalékra zsugorodott ezen a térfélen. A belső átrendeződéssel párhuzamosan nem emelkedett viszont meg a pártválasztásukban bizonytalanok aránya – mindkét időszakban 10-10 százalék –, és a Mi Hazánk Moz-

galom sem tudott érdemi kihívói szerepre szert tenni. A jobboldalt tehát egyre inkább okkupálja a Fidesz.

A baloldali térfél 2017/2018 és 2020 folyamán is meglehetősen fragmentált, mindamellett a belső erőviszonyok érdemben rendeződtek át. Míg a 2018-as választások előtt készített adatfelvétel során a baloldalon a legnagyobb támogatottsága az MSZP-nek volt, 2020 decemberére – párhuzamosan a pártpreferenciák átrendeződésével – a baloldal legerősebb pártja a Demokratikus Koalíció lett (15-ről 28 százalékra növekedett). Még egy lényeges változásra érdemes felhívni a figyelmet. 2020 decemberében az önmagukat baloldalra sorolók 9 százaléka a Momentumra szavazna egy „most vasárnap” esedékes parlamenti választáson, vagyis a párt megnégyszerezte választottságát ezen az ideológiai térfélen. A belső átrendeződések, a DK és a Momentum megerősödése, az „ellenzéki” szavazó megjelenése azt eredményezte, hogy a baloldalon lényegesen, statisztikailag szignifikáns módon csökkent az ún. ismeretlen preferenciájúak, azaz a pártpreferenciájukban bizonytalanok, a pártpreferenciájukat titkolók és a passzívak aránya.

A baloldaliak és a jobboldaliak szociológiai háttere, 2020

A baloldali dominancia egyetlen településtípus esetén sem mutatható ki, ugyanakkor a fővárosban élők között erős verseny regisztrálható a baloldaliak és a jobboldaliak között. Míg Budapesten a kérdésre választ adók 39 százaléka baloldalinak mondja magát, a jobboldaliak aránya 41%. Minden más települési kategóriában a jobboldaliak jelentős túlsúlyban találhatók. A baloldal tehát különösen erős bástyákkal rendelkezik a fővárosban, a községekben viszont a legalacsonyabb az aránya.

Az önmagukat jobbra sorolók aránya a városokban élők között a legmagasabb, míg a centrumpozíció a községben lakóknál magas.

A bal–centrum–jobboldal megoszlása jellegzetes képet mutat nemek szerint. A férfiak 50 százaléka önmagát jobbra sorolja, a nőknél 41 százalék ez az arány. Viszont, a nők körében 29, a férfiaknál 27 százalékot tesznek ki a baloldaliak.

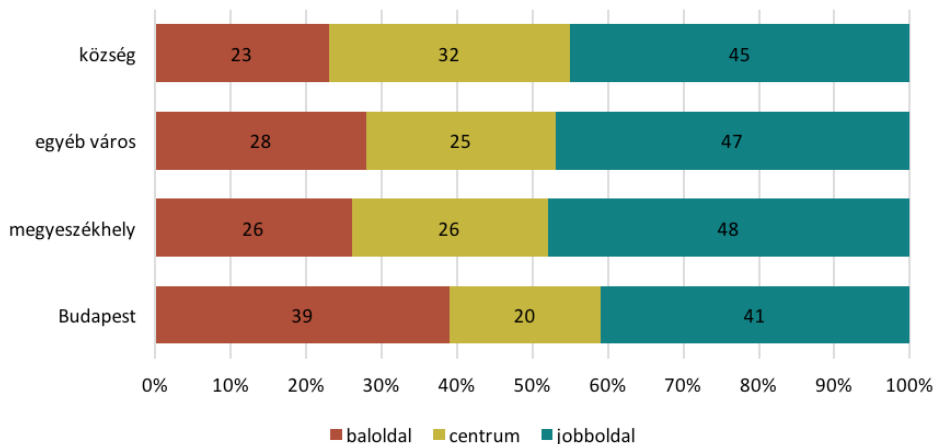
Az életkori kategóriák mentén vizsgálva a baloldali–jobboldali megoszlást, kitűnik, hogy a legfiatalabbak, a 18–29 évesek 24 százaléka baloldali, 39 százaléka viszont jobboldali. A fennmaradó 37 százalék középre sorolja önmagát. A centrumpozíció messze a legmagasabb ebben az életkori kategóriában. A baloldal aránya átlagot meghaladó a 40–49 évesek, és a 60 éven felüliek között, míg a jobboldal túlréprezentált a 30–39 évesek, az 50–59 évesek és a 60–69 évesek körében.

Politikai ideológiai orientációk

16. ábra.
A különböző lakóhelyen élők ideológiai megosztottsága, 2020. december
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

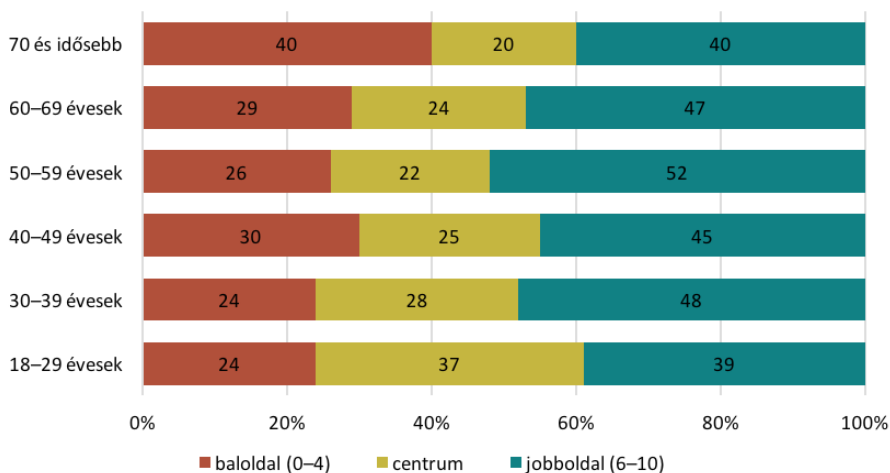
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

17. ábra.
A különböző életkori csoportok ideológiai megosztottsága, 2020. december
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A társadalmi osztálylétrán felfelé haladva növekszik az önmagukat jobb pólusra sorolók aránya. A leginkább jobboldali beállítódásúak a felsőközép és a felső osztály tagjai (55%). A középosztály és az alsó középosztály tagjainak 47–47 százaléka jobboldali, a baloldaliak a középosztály különböző szintjein 26–27 százalékanynian vannak.

A társadalmi ranglétra két alsó létrafokán jelentősen emelkedik a baloldaliak, és érdemben csökken a jobboldaliak aránya. Az önmagukat alsó osztályba sorolók 36 százaléka baloldali, szemben a 34 százaléknyi jobboldalival. A munkásosztálynál pedig 33 vs. 38 százalék az aránya.

Végül, utolsó szempontként elmondható, hogy a vallásosság és a baloldali–jobboldali orientáció világos együttjárást mutat: minél vallásosabb valaki, annál valószínűbb, hogy jobboldali lesz, és fordítva. Minél valószínűbb, hogy elutasítja a vallást, annál biztosabb, hogy önmagát baloldalinak fogja tekinteni. Az egyháziasan vallásosak közel kétharmada jobboldali, a „vallásos a maga módján” kategóriát választóknak pedig a fele. Ezzel szemben a nem vallásosak 32 százaléka a centrumba sorolja magát, a jobboldaliak aránya pedig 40 százalék. Az ateisták körében viszont domináns a baloldali pozíció (47%) szemben a 19 százaléknyi jobboldalival.

A liberális–konzervatív orientáció alakulása

A másik hagyományos értékskála a liberális–konzervatív, amelynek létjogosultságát folyamatosan bizonyították a választásszociológiai tanulmányok (Angelusz–Tardos, 2005, Szabó, 2015). A politikai közbeszédbe a „liberális” kifejezés 2007-től fokozatosan vonult be, amikor az akkor ellenzéki vezető politikus, Orbán Viktor először beszélt egy új, '68-asokkal szemben önmagát meghatározó, azaz nem liberális politikusi nemzedék létrejöttéről, a liberalizmus okafogyottságáról.¹

A liberális–konzervatív tengelyen való elhelyezkedés mérőeszköze pontosan ugyanolyan volt 2020.decemberében, mint 2017–2018 fordulóján. A baloldali és jobboldali, valamint a liberális és konzervatív beállítódás között közepesen erős kapcsolat (korreláció) mutatható ki, ami egyébként jelentősen növekedett 3 év alatt. A mérsékelt–radikális skálán elfoglalt pozícióval ennél jóval kisebb a korrelációs együttható értéke, és még ehhez képest is gyengébb a liberális és konzervatív, illetve mérsékelt–radikális skála közötti kapcsolat.

¹ http://2010-2015.miniszterelnok.hu/beszed/orban_viktor_tusnadfurd_337_i_beszede. A liberális–konzervatív skála vizsgálatának különös hangsúlyt ad, hogy 2020. augusztus elején Orbán Viktor bevezette az erősen dehonesztáló „libernyák” kifejezést a politikai közbeszédbe.

Politikai ideológiai orientációk

5. táblázat. Az ideológiai skálák együttjárása (Pearson-korrelációs együtthatók)

	baloldali– jobboldali	liberális– konzervatív	mérsékelt– radikális
baloldali–jobboldali	1	0,409**	0,254**
liberális–konzervatív		1	0,171**
mérsékelt–radikális			1

2017/2018: baloldali–jobboldali és liberális–konzervatív $r = 0,278^{**}$; baloldali–jobboldali és mérsékelt–radikális $r = 0,182^{**}$; liberális–konzervatív és mérsékelt–radikális $r = 0,150^{**}$;

Adatok forrása:

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

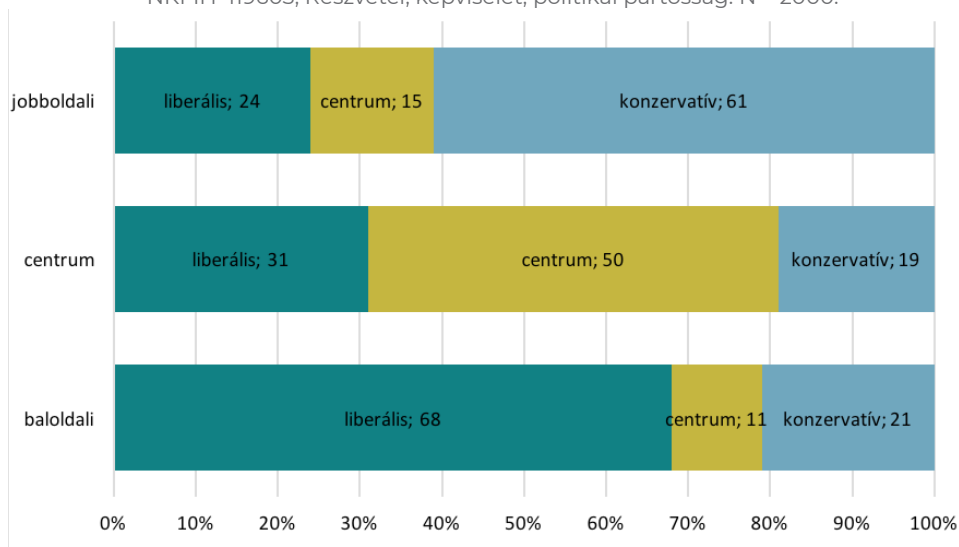
A baloldali–jobboldali és a liberális–konzervatív skála közötti közepesen erős összefüggés azt jelenti, hogy a baloldaliak inkább liberálisok, míg a jobboldaliak inkább konzervatívok, és fordítva. Vannak azonban olyanok, akiknél nem ez a főszabály érvényesül, tehát ugyan baloldaliak, de nem liberálisok, hanem konzervatívok, (21%) vagy éppen jobboldaliak, de mégis liberális elveket vallanak (24%). Az önmagukat a baloldali–jobboldali skálán a centrumba sorolók fele a liberális–konzervatív skálán is ugyanitt található, ugyanakkor körükben jóval többen vannak a liberálisok, mint a konzervatívok (31% vs. 19%).

18. ábra.

A baloldali–jobboldali ideológiai skálán elhelyezkedők megoszlása a liberális–konzervatív skálán, 2020. december (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A liberálisok és a konzervatívok megoszlása

2017–2018 fordulóján hasonló tendenciák jellemezték a válaszokat, mint, ami a baloldali és jobboldali skálán regisztrálható volt, azaz középre húzás mellett konzervatív többség érvényesült. A konzervatív oldalon a választók 37, a liberális oldalon a 30 százaléka helyezkedett el, míg a centrumba 24 százalékuk tartozott.

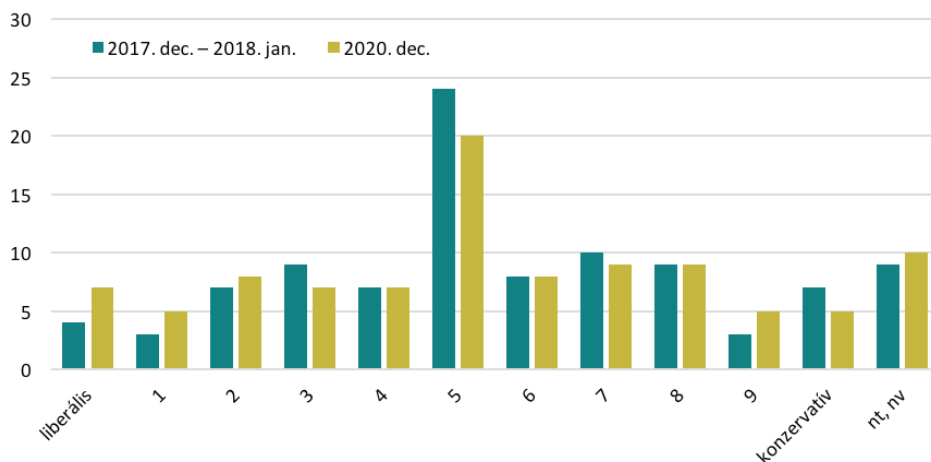
3 év alatt ezen skála esetében is történt egy enyhe, de világosan nyomon követhető átrendeződés. Ahogy a baloldali–jobboldali értékorientáció esetében, úgy ennél a skálánál is csökkent az önmagukat középre pozícionálók aránya, ezzel párhuzamosan a bizonytalanok vagy álláspontjukat titkolók lényegesen nem növekedtek. Az enyhe átrendeződés tehát az oldalak között ment végbe. Az átrendeződés lényege, hogy többen lettek azok, akik önmagukat liberálisnak jellemzik, a konzervatív választópolgárok aránya viszont lényegesen nem változott. A liberális oldal 34 százalékra nőtt, a konzervatív oldal pedig 1 százalékponttal csökkent. Ennek eredményeként 2020 decemberében szinte azonos nagyságú lett a liberális és a konzervatív oldal, ezen ideológiai mezőben nyílt verseny alakult ki.

Ha a változást a két-két szélső pólus (0–1 és 9–10) esetében vizsgáljuk, kitűnik, hogy az önmagukat határozottan liberálisnak tekintők aránya érdemben emelkedett (7-ről 12%-ra), a határozott konzervatívoké viszont stabilnak mutatkozott (10–10%), ennek eredményeként a liberális póluson 2020-ban többen vannak, mint a konzervatív szélső póluson.

19. ábra.

A liberális–konzervatív skálán elfoglalt pozíciók megoszlása, 2017. december/2018. január és 2020 december (választói önbesorolás 0–10-ig terjedő skálán, százalékos megoszlás)

Adatok forrása: 2017/2018: NKFIH–119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH–119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

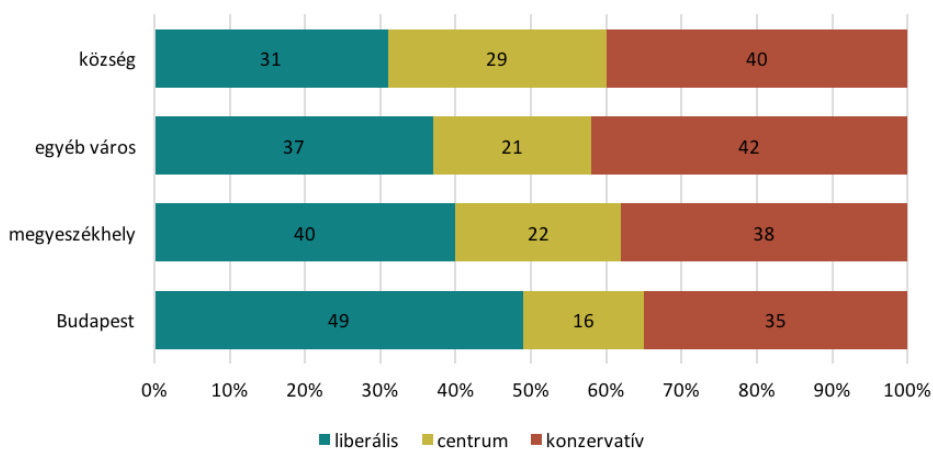

A liberálisok és a konzervatívok szociológiai háttere, 2020

A liberális beállítódás a települési lejtőn lefelé haladva egyre csökken. A liberális túlsúly ugyanis egyértelműen kimutatható a fővárosban élők körében, és jelentős a megyeszékhelyeken élőkénél is. Ezzel szemben a kisebb városokban és a községekben lakóknál erősebb a konzervatív beállítódás, de a jobboldalhoz hasonló dominanciáról nem beszélhetünk.

20. ábra.
A különböző lakóhelyen élők ideológiai megosztottsága a liberális–konzervatív skálán, 2020. december (százalékos megoszlás)

Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

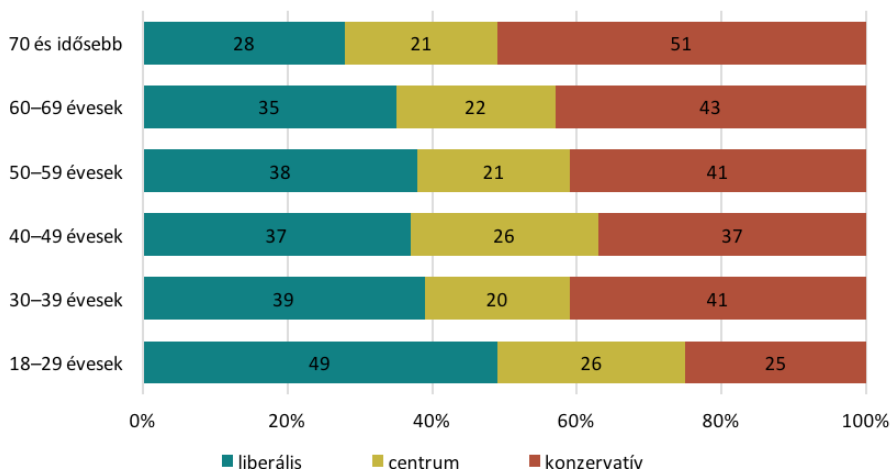

Az életkori kategóriák mentén vizsgálva a liberális–konzervatív megoszlást, kitűnik, hogy a legfiatalabbak erősen liberális beállítódásúak, ugyanakkor az életkor előrehaladtával a konzervatív értékrend és világlátás egyre meghatározóbbá válik. Míg a 18–29 évesek 48 százaléka liberális, a 30–39 éveseknek pedig 39 százaléka, addig ez a gondolkodás a 60–69 éves életkori dekádban 35, a 70 év felettiekénél viszont 30 százalék alá csökken. A konzervatív ideológia viszont épp itt, a 70 éven felüliek körében a legmagasabb, 51 százalék.

Míg a baloldali–jobboldali beállítódás és a befejezett iskolai végzettség között nincs statisztikai értelemben vett szignifikáns kapcsolat, addig a liberális–konzervatív orientáció esetében más a helyzet. Minél magasabban iskolázott valaki, annál valószínűbb, hogy inkább liberális nézeteket fog vallani, és fordítva, az alacsonyabb iskolázottság konzervatívabb látásmóddal jár együtt. A diplomások 46 százaléka liberális, a legfeljebb alapfokú végzettségűeké pedig 32, viszont körükben 43 százalékot tesz ki a konzervatívok aránya.

21. ábra.
A különböző életkori csoportok megosztottsága a liberális–konzervatív skálán,
2020. december (százalékos megoszlás)

Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A vallásosság nemcsak a baloldali–jobboldali orientációval áll világos kapcsolatban, de a liberális–konzervatív ideológiával is. Az egyházasan vallásos személyek 70 százaléka konzervatív, a maga módján vallásosoknak pedig a 44 százaléka. Ezzel szemben a nem vallásosak 44, az ateisták 55 százaléka liberális. A különböző statisztikai számítások azt mutatják, hogy a valláshoz való viszony a konzervatív értékrend egyik legfontosabb magyarázó ereje Magyarországon.

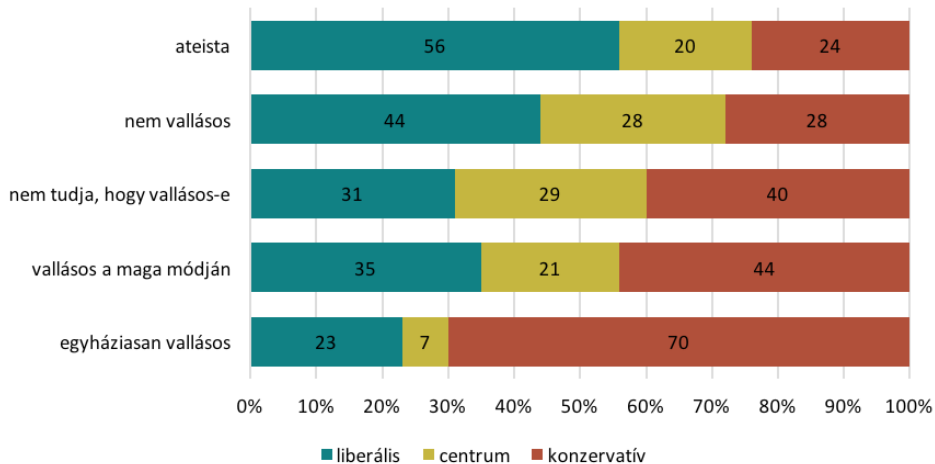
Az egyes pártok szavazóinak megoszlása a liberális–konzervatív önbesorolás alapján nagyon különböző. Bár általánosságban elmondható, hogy az ellenzéki pártok szavazói inkább liberálisok, vagy inkább liberálisabbak, mint a kormánypárté, de még az ellenzéken belül is eltérő a liberálisok és konzervatívok aránya.

2017/2018 fordulóján a leginkább liberális beállítódású szavazói táborral a Momentum Mozgalom rendelkezett, majd az LMP következett. A legkonzervatívabb szavazói réteg a kormánypártok mögött állt. 3 évvel később a liberális–konzervatív polarizáció még a korábbiánál is karakteresebbé tette a pártok szavazótáborát. A Fidesz–KDNP szavazóinak több mint a hattizede konzervatívnak vallja magát, és kevesebben lettek a liberális nézeteket vallók, ezzel párhuzamosan az ellenzéki pártok választói viszont elmozdultak a liberális oldal irányába. Különösen látványos a Jobbik szavazóinak mozgása, akik 2017/2018 folyamán még inkább konzervatívok voltak (és igen nagy volt az önmagukat a centrumba sorolók aránya), 2020 decemberére viszont a jobbikosokon belül dominánssá vált a liberális nézet elfogadottsága, miközben a konzervatív nézetet vallóké statisztikailag szignifikáns módon nem csökkent.

Politikai ideológiai orientációk

22. ábra.
A vallásosság ideológiai megosztottsága a liberális–konzervatív skálán,
2020. december (százalékos megosztás)

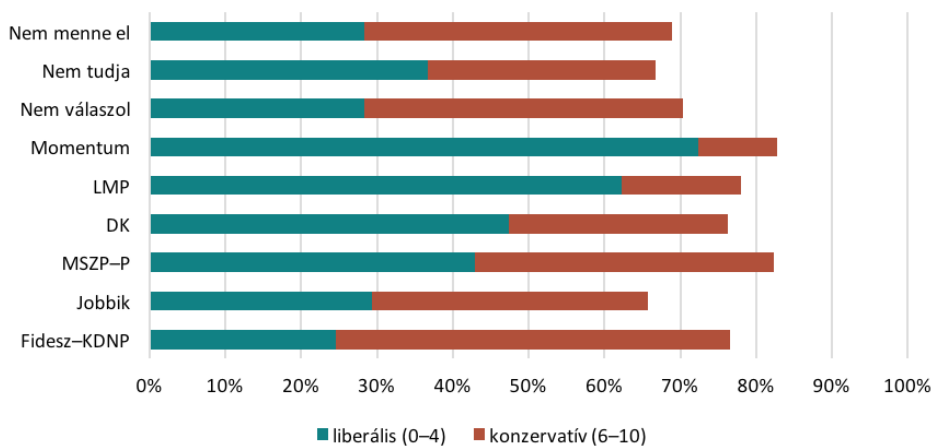
Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

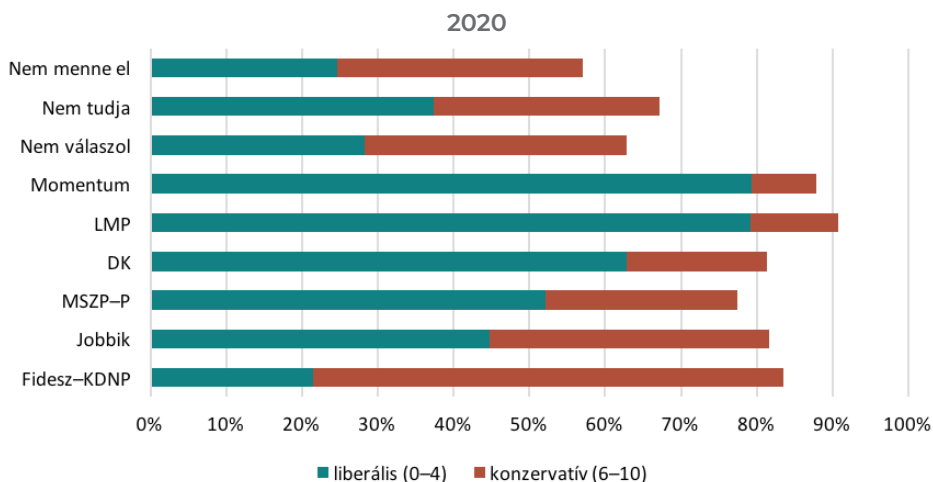
23. ábra.
A pártok szavazóinak megosztása a liberális–konzervatív skálán
(százalékos megosztás)

Adatok forrása: 2017/2018: NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

2017/2018

Politikai ideológiai orientációk

Mérsékelt–radikális orientáció alakulása

A mérsékelt–radikális tengely vizsgálata a 2000-es évek legvégén vált általánossá a választásszociológiai irodalomban. Ennek oka egyértelműen az akkor radikálisnak tekintett Jobbik Magyarország megerősödése, és ezzel párhuzamosan egy új politikai mező, a radikális pólus létrehozása, majd kisajátítása volt (KARÁCSONY-RÓNA, 2010, SZABÓ, 2015). Gerő Márton és Szabó Andrea (2015) könyvükben ugyanakkor azt jelezték, hogy a nagymintás empirikus kutatások nem igazolták az állampolgárok radikalizálódásának feltételezett tendenciáját. 2015-ben a 0–10-ig terjedő mérsékelt–radikális skálán a kérdezettek mindössze hét százaléka sorolta önmagát a 8–10-es kategóriába, ezzel szemben a mérsékelt póluson 27 százalékukat találták a szerzők (GERŐ-SZABÓ 2015, 24).

2017/2018 fordulóján tovább folytatódott a társadalom politikai mérséklődése, hiszen a mérsékelt póluson már a kérdezettek 29, a radikálison pedig 6 százaléka helyezkedett el, tehát a mérsékelt dominancia még meghatározóbbá vált (különösen, ha figyelembe vesszük, hogy mindeközben a hiányzó önbesorolás jelentősen csökkent).

Ehhez képest teljesen váratlan fordulat, aminek a magyarázata a jelenlegi írás kereteit erősen túlfeszíti, hogy visszafordult a mérséklődési folyamat, helyesebben szólva a mérsékelt–radikális tengelyen is polarizáltabbá vált a magyar társadalom. Mert ugyan a mérsékelt oldalon (0–4) továbbra is jóval többen helyezkednek el, mint a radikális oldalon, de a radikális oldal (6–10) csökkenése megállt, sőt 2017/2018-hoz képest emelkedett. A mérséklődés csökkenése és ezzel párhuzamosan a radikalizmus növekedése a másik két ideológiai orientáción tapasztalattal ellentétes tendenciára utal.

Politikai ideológiai orientációk

Még erőteljesebbnek tűnik az ideológiai átrendeződés a mérsékelt–radikális politikai-ideológiai önkép alakulásában, ha a pólusokat vizsgáljuk. 2017/2018 fordulóján és 2020 végén is a kérdezettek mintegy háromtizede sorolta önmagát a 0–2, mérsékelt pólusra, a radikális pólus (8–10) mérete azonban a kétszeresére növekedett. Az, hogy ez egy egyszeri, mérésből eredő hiba, vagy valamilyen tényleges ideológiai, esetleg politikai változás eredménye, csak egy későbbi, szintén nagymintás vizsgálat fogja megmondani.

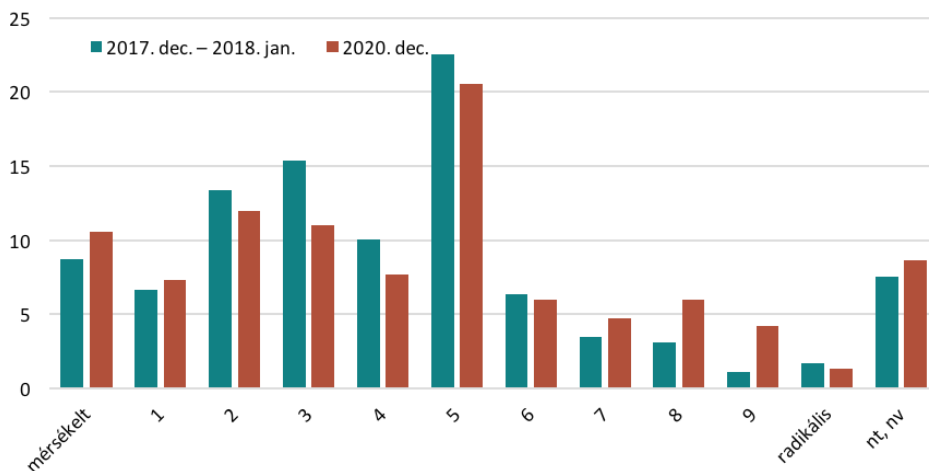
24. ábra.
A mérsékelt–radikális skálán elfoglalt pozíciók megoszlása,
2017. december/2018. január és 2020 december
(választói önbesorolás 0–10-ig terjedő skálán, százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

2017/2018: NKFIH–119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és

NKFIH–119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A radikalizmus tartalmi meghatározására ebben az esetben sem vállalkozhatunk, annyi mindenesetre bizonyos, hogy az önmagukat radikálisnak mondók 30 százaléka a jelenlegi társadalmi felépítményt radikálisan, gyökeresen változtatná meg, felük fokozatos, reformfolyamatokban gondolkodik, míg 19 százalékuk szerint egyáltalán nem kellene a társadalmi viszonyokon változtatni. Ezek a megoszlások lényegesen eltérnek egy mérsékeltlen gondolkodótól, viszont nem különböznek jelentősen az önmagukat centrumba sorolókétól.

A mérsékeltek és a radikálisok szociológiai háttere, 2020

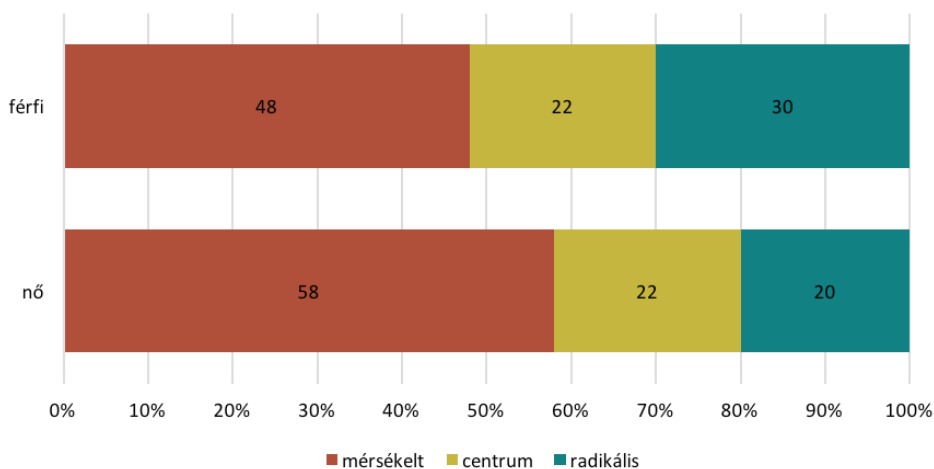
A mérsékeltek és radikálisok szociológiai karakterjegyei a tipikusan vizsgált dimenziók mentén alig-alig mutatnak statisztikailag szignifikáns eltéréseket. Gyakorlatilag két olyan kemény változó regisztrálható, ahol a két csoport érdemben elkülönül egymástól.

A korábbi választásszociológiai tanulmányok megállapításainak megfelelően (KARÁCSONY-RÓNA, 2010) a mérsékeltek tipikusan női választók, míg a radikálisok között többségében vannak a férfiak. Míg a nők 58 százaléka mérsékelt beállítódású, és körükben a radikálisok aránya 20 százalék, addig a férfiaknál a mérsékeltek aránya 48, a radikálisoké viszont 30 százalék.

25. ábra.

A nők és a férfiak ideológiai megosztottsága a mérsékelt–konzervatív skálán, 2020. december (százalékos megoszlás)

Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A mérsékelteteket és radikálisokat az életkoruk is megkülönbözteti egymástól, ugyanakkor a megoszlás nem mutat egyértelmű linearitást. Nem arról a sztereotípiáról van szó, hogy a fiatalok automatikusan radikálisok lennének, az idősek pedig automatikusan mérsékeltek, hanem a 15–29 évesek körében is meghatározó a mérsékelt beállítódás, ugyanakkor a 70 éven felüliek körében még nagyobb, kétharmados ezen ideológiai-politikai önkép elfogadottsága. A radikalizmus nem a legfiatalabbak körében a legmagasabb (ott 23%), hanem a 30–39 éves (27%) és a 60 és 69 éves (28%) életkori csoportba tartozóknál.

A mérsékelt–radikális skálán történt változások megértéséhez némi támpontot nyújthat, ha megvizsgáljuk, hogy az egyes pártok szavazói milyen jegyeket

Politikai ideológiai orientációk

mutatnak 2017 végén, 2018 elején, valamint 2020 decemberében. Kétségtelenül minden párt szavazótábora alapvetően mérsékelt beállítódású, de nem azonos mértékben. 2017/2018 fordulóján az akkori Jobbik választói voltak a legradikálisabbnak, hiszen a mérsékelt és radikális beállítódásúak között mindössze 3 százalékpontos különbség volt a mérsékeltek javára. A második legradikálisabb szavazótáborral a kormánypárt rendelkezett, de a 19 százalékpontos önmagát radikálisnak valló messze elmaradt a közel kétszer több jobbikosától.

2020 végén e két párt szavazóinak radikalizmusában történt a legnagyobb változás. A Jobbik mérsékeltébbé vált, a mérsékelt és a radikális szavazók közötti különbség 8 százalékponttal nőtt a mérsékeltek javára, ugyanakkor a Fidesz választói statisztikailag releváns módon radikalizálódtak: a mérsékelt beállítódásúak jelentősen csökkentek, a radikálisok pedig 15 százalékponttal növekedtek. Bár két különböző adatfelvételtől beszélünk, az ún. hibahatárok óvatosságra intenek, de ekkora mértékű emelkedés mindenképpen szignifikáns változás. Erre ugyan a könyv jelen fejezetében nincs közvetlen empirikus bizonyíték, de ez a változás a Jobbik és a Fidesz vonatkozásban felveti a választói csoportok átvándorlásának kérdését, azt tehát, hogy a Jobbikról leszakadt radikális szavazók egy része a kormánypártoknál keresett új identitást. Érdemes azonban azon is elgondolkodni, hogy a Fidesz szavazói maguk is radikalizálódhattak az eltelt 3 év alatt. A különböző kormányzati kampányok „élesíthették” a szavazótábor véleményét. Ennek a kérdésnek az eldöntésére azonban többváltozós statisztikai számítások futtatása szükséges, amit egy részletes elemzésnek szükséges elvégeznie.

Politikai ideológiai orientációk

26. ábra.
A pártok szavazóinak megoszlása a mérsékelt–radikális skálán
(százalékos megoszlás)

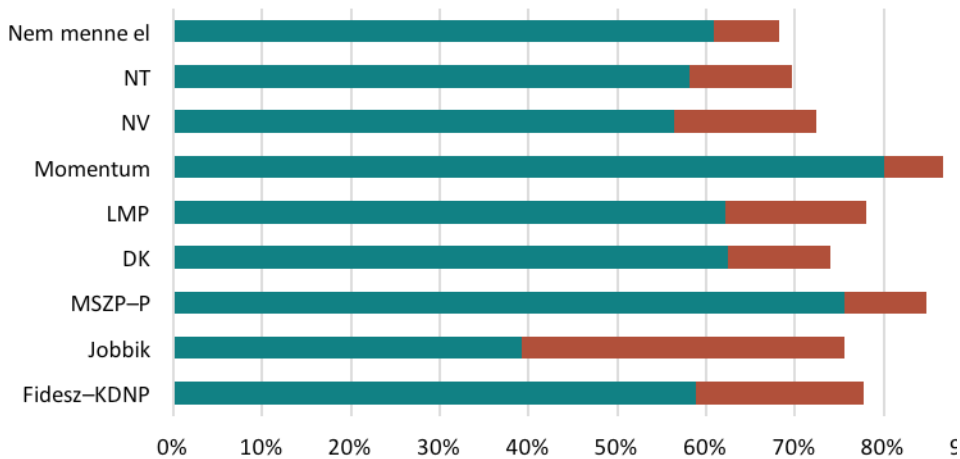
Adatok forrása:

2017/2018: NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

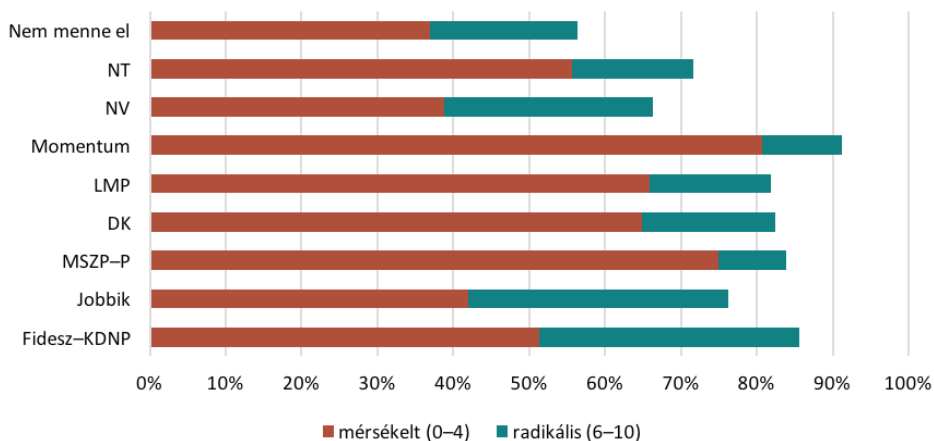
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és

NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

2017/2018

2020

Polarizáció a magyar társadalomban

Az egyes ideológiai orientáció ismertetésekor többször utaltunk a polarizáció problémájára. Magyarországon Angelusz Róbert és Tardos Róbert kezdték el a választók polarizálódásának tendenciáját tudományos eszközökkel vizsgálni. Létrehoztak egy ún. polarizációs indexet, amely a választók pólusokon, azaz szélső értékeken való elhelyezkedését hasonlították össze a centrum (középső) érték arányával. A polarizációs index értéke akkor alacsony, ha sokan vannak középen és kevesen a széleken, vagyis a társadalom erősen, dominánsan középre húz. Angeluszék 1994-ben azt tapasztalták, hogy a bal–jobb polarizációs index még 0,31 pont volt, azaz nagyon sokan, a társadalom közel fele önmagát középre pozícionálta, a két szélső póluson (egy 1-től 10-ig terjedő skálán 1–2 és 9–10) nagyon kevesen voltak (ANGELUSZ–TARDOS, 2005: 73.). Szűk 10 évvel később, 2003-ban háromszorosára nőtt a polarizációs index (0,93 pont), vagyis a magyar társadalom egyre jobban megosztottá vált a baloldali–jobboldali, illetve ehhez hasonlóan a liberális–konzervatív skálán.

2020-ban, ahogy erre fentebb többször is utaltunk, 11 fokú, azaz 0-tól 10-ig terjedő skálán mértük a magyar társadalom ideológiai orientációját. Az Angelusz Róbert, Tardos Róbert féle eredeti polarizációs index így nem alkalmazható. Azért, hogy mégis, minél jobban közelítsük a polarizációs index tartalmát, úgy döntötünk, hogy a pólusértékeket továbbra is a két szélső értékkel, azaz 0-val és 1-es, valamint 9 és 10-el mérjük, és a balközép/jobbközép, inkább liberális/inkább konzervatív beállítódást növeljük meg egy-egy értékkel (vagyis 2–4 és 6–8). Az elemzésbe nem vonjuk be a mérsékelt–radikális skálán való elhelyezkedést, mert ott kevésbé értelmezhető a polarizáció. Joggal tehető fel a kérdés ugyanis, hogy lehet-e valaki szélsőségesen mérsékelt, miközben nyilvánvaló, hogy a szélsőségesen radikális pozíció felvehető egy gondolkodási struktúrában.

Az ily módon létrehozott polarizációs index a bal–jobb skálán 1 alatt helyezkedett (0,97), a liberális–konzervatív skálán hajszállal meghaladta az 1-es értéket. Ha tehát e két index eredménye alapján le kívánjuk írni a magyar társadalom ideológiai orientációját, azt mondhatjuk, hogy arra leginkább a polarizáció jellemző. A baloldali–jobboldali skálán immár lassan két évtizede az 1 pont körül mozog, jobboldali dominancia mellett; a liberális–konzervatív skálán átlépte az egyet, tehát a szélsőértékeken többen találhatóak, mint középen.

6. táblázat.

A mérsékelt–radikális skálán elfoglalt pozíciók megoszlása, 2020. december (választói önbesorolás 0–10-ig terjedő skálán százalékos megoszlás és skála átlaga)

Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

	baloldali–jobbolda- li skála (0–10)	liberális–konzerva- tív skála (0–10)
bal/liberális/mérsékelt pólus (0–1)	9	13
2–4	20	25
centrum (5)	26	23
6–8	29	28
jobboldali/konzervatív/radikális pólus (9–10)	16	11
összesen	100	100
pólusok együtt (0–1 és 9–10)	25	24
hiányzó önbesorolás	10	10
polarizációs index (pólusok/centrum)	0,97*	1,08
skála átlaga	5,59	4,96

*Ha 1, az azt jelenti, hogy pontosan annyian helyezkednek el a centrumban, mint a pólusokon. Ha 1 alatti, akkor a társadalom a centrum irányába orientálódik. Ha 1 feletti, akkor többen helyezkednek el a skálák pólusain, mint a centrumban, azaz a társadalom polarizáltabb.

Politikai értékcímkék választottsága

A fejezet végén egyes ideológiai-szemléleti identifikációs címkék megoszlását mutatjuk be. Ahogy erre Enyedi Zsolt és Tardos Róbert rámutatnak az ideológiai orientáció a szavazók pártpolitikai tagoltságával áll összefüggésben, az ideológiai címkék megmutathatják a válaszadók önképének politikán túlmutató elemeit is (ENYEDI–TARDOS, 2018).

A Részvétel, képviselet, pártosság kutatás adatbázisán végzett számítások alapján Enyedi és Tardos azt találták, hogy „a rend és stabilitás” címke népszerűsége csökkent, a „nemzeti” és a „hívő” címkék népszerűsége növekedett 2017/2018-ban a korábbi kutatásaikhoz képest. Szintén emelkedett a liberális és a környezetvédő identitás támogatottsága. Olyan baloldali/liberális jellegű hívó szót, amelyik versenyezni tudna a konzervatív, hagyománytisztelő és a rend, stabilitás híve címkékkel nem találtak. Fontos megállapítása volt a szerzőknek, hogy a környezetvédő orientációt majdnem annyian választották 2018-ban, mint a nemzeti érzésű identitást (ENYEDI–TARDOS, 2018, 57).

A 2020 decemberében kapott eredmények egyrészt megerősítik az 2017/2018-as tendenciákat, ugyanakkor érdemi változások is történtek a válaszadók önké-

Politikai ideológiai orientációk

pében. Vélelmezhetően nem függetlenül a koronavírus-járványtól ugyanis igen erősen megnövekedett a „rend és stabilitás” híveinek aránya, és növekedett az önmagukat konzervatívnak tartóké. Az Enyediék által jobboldalhoz sorolt harmadik címke, az „erős nemzeti érzésű” viszont érdemben nem változott. A „hívó ember” választottsága mindamellettt érdemben csökkent.

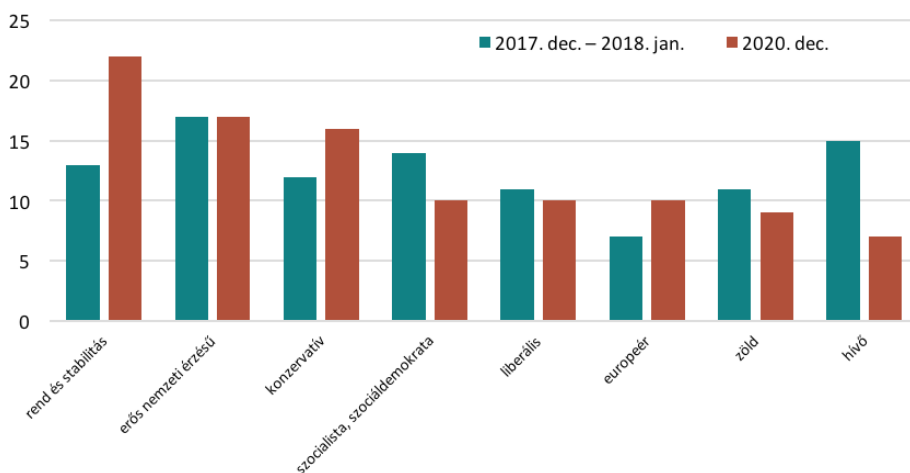
Az inkább baloldalhoz sorolt érték címkék közül egyedül az europeér, nyugatos gondolkodásé emelkedett, minden más orientáció inkább csökkenő tendenciát mutat. Különösen érdekes, hogy az utóbbi három évtizedben egyre stabilabb és egyre népszerűbb zöld, környezetvédő érték címké 2020 decemberében veszített népszerűségéből. A koronavírus-járvány szociális, társadalmi válsága mintha leértékelte volna ezt a progresszív érték címkét.

27. ábra.
Az orientációs címkék népszerűsége (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

2017/2018: NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

Az ideológiai orientáció és az érték címkék választottsága között közepesen erős kapcsolat mutatható ki. A jobboldaliak egynegyede erős nemzeti elkötelezettségű, egytizede hívó, 23 százaléka a rend és a stabilitás híve, 22 százaléka pedig konzervatív, hagyománytisztelő címkét választ a felsorolásból. A következő „legmagasabb” választottságú érték címké az „europeér, nyugatos”, amelyet a jobboldaliak 6 százaléka érez magáénak.

Ezzel szemben a baloldaliak körében kétszer többen választják ezt az érték címkét, de a legnépszerűbb körökben a szociáldemokrata, szocialista, amit a li-

Politikai ideológiai orientációk

berális értékrend követ. Megemlítendő, hogy mintegy hetedük egyébként a rend és a stabilitás hívének tekinti magát, amihez képest a zöld címke elfogadottsága 11 százalék.

Hasonló erősségű összefüggés mutatható ki a liberális–konzervatív ideológiai skálán elfoglalt pozíció és az értékcímkék választottsága között. Az ideológiai skálán konzervatívakhoz sorolt kérdezettek háromtizede a konzervatív címkét választja, de népszerű körökben a „rend és stabilitás”, valamint az erős nemzeti érzés is (mindkettő 20% felett).

A liberális oldalon elhelyezkedőknél is a saját értékcímké, azaz a liberális elfogadottsága a legmagasabb (23%), de 17 százalék választotta az européer, nyugatos, további 15 százalék pedig a szocialista, szociáldemokrata címkét. A zöld értékek elfogadottsága alacsonyabb, 11 százalék. Mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy a zöld címke a centrumpozícióban elhelyezkedők között a legnépszerűbb (16%).

Összességében, a koronavírus-járvány árnyékában a jobboldalhoz sorolt értékcímkék dominanciája érvényesül, a baloldali értékek inkább veszítettek népszerűségükből, kivéve az européer, nyugatos beállítódást.

POLITIKAI PREFERENCIÁK

A korábbi nagymintás választásszociológiai vizsgálatok (SZABÓ, 2015; GERŐ–SZABÓ, 2015; SZABÓ–GERŐ, 2019, TÓKA, 2018, TÓTH–SZABÓ, 2018), valamint az elmúlt években készült havi közvélemény-kutatások a politikai preferenciák befagyását, a politikai pártok közötti erőssorrend szinte változatlanóságát jelezték. Minden kutatás azt mutatja, hogy az ország legnagyobb támogatottságú pártja 2006 óta, vagyis mintegy 15 éve, a kormányzó Fidesz–KDNP-pártszövetség. Ahol van mozgás, az az ellenzéki pártok közötti pillanatnyi sorrend. Míg 2014 előtt ezen pozícióban a Magyar Szocialista Párt állt, 2018-ra a Jobbik Magyarországért Mozgalom vette át a kihívói szerepkört. A 2018-as választási eredmények, valamint 2019. májusi európai parlamenti választás, illetve a 2019. őszi önkormányzati választás azonban jelentősen átrendezték az ellenzéken belüli viszonyokat. A Jobbik és az LMP szavazótáborára már a 2018-as választásokat követően szétmorzsolódott, erodálódott, az EP-választás pedig a DK–MSZP-versenyt döntötte el.

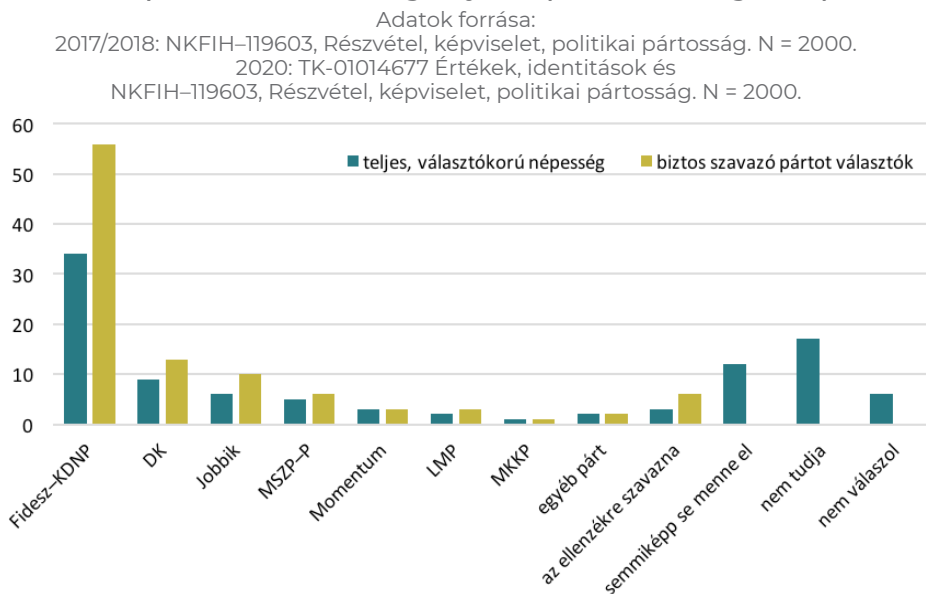
2018 óta két politikai pártnak sikerült betörnie, illetve a támogatottságát stabilizálnia Magyarországon. Az egyik a Magyar Kétfarkú Kutypárt, amely az ún. viccpártok táborába sorolható, a másik a Liberális Internacionáléba tartozó Momentum Mozgalom. Mindkét új aktor elindult a 2018-as országgyűlési választáson, de nem tudott a parlamentbe jutni. A Momentum számára azonban áttörést hozott a 2019-es EP-választás, amelyen a leadott szavazatok 9,93 százalékával két képviselőt juttatott az Európai Parlamentbe.

A társadalomtudományi empirikus alapú kutatások, mint a Részvétel, képviselet, pártosság (NKFI-119603) és az Értékek, identitások (TK-01014677) elnevezésű programok alapvetően nem azt a célt szolgálják, hogy pillanatnyi pártpreferenciákat rögzítsünk velük. Nem tudják ugyanis követni a politikai szituáció változását, így nem tudnak reagálni a preferenciák rapid változására. Ezen kutatások tehát alapvetően a mélyebb megértést támogatják, a pártpreferenciák strukturális hátterét segítenek megérteni.

Preferencia-sorrend 2020 decemberében

A teljes választókorú népességben belül a legnagyobb támogatottságú párt a Fidesz–KDNP szövetsége (34%), amelyet a Demokratikus Koalíció (9), a Jobbik Magyarországért Mozgalom (6), illetve a Magyar Szocialista Párt–Párbeszéd szö-

28. ábra.
 Politikai pártok támogatottsága 2020 végén teljes népesség, biztosan részt vevő pártot választók kategóriájában (százalékos megoszlás)

vetség (5%) követ. Adatfelvételünk alapján 2020 végén nem volt más olyan párt, amely átlépte volna a parlamenti bekerüléshez szükséges ötszázalékos küszöböt.

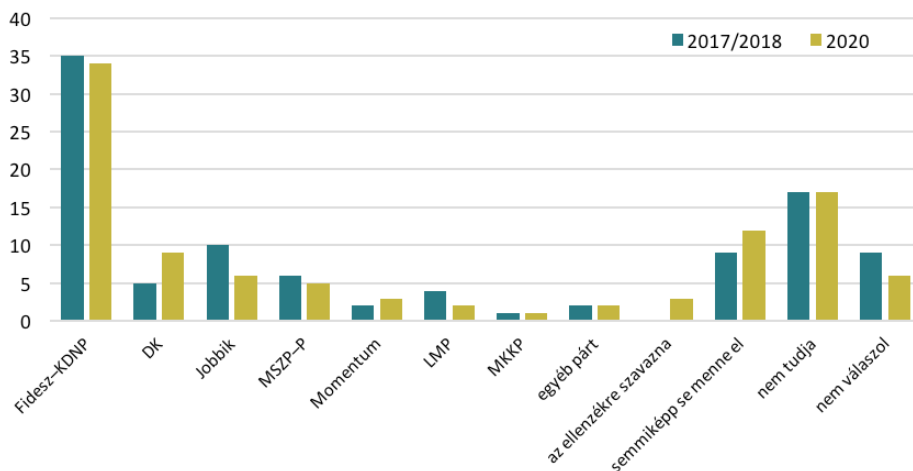
A választásszociológiai szakirodalom szerint különösen a választási kampány időszakában szokás mérni a választásokon biztosan részt vevő, pártot választók csoportját is. A biztos szavazók körében egy „most vasárnap” esedékes országgyűlési választáson a Fidesz-KDNP a szavazók 56 százalékának támogatására számíthat, a Demokratikus Koalíciót 13, a Jobbikot 10, Az MSZP-P-t 6 százalékuk támogatja.

A pártok támogatottságát korábbi adatfelvételünk eredményeivel összehasonlítva azt láthatjuk, hogy Fidesz-KDNP szinte változatlan támogatottsággal őrzi az első helyét. A második legerősebb párt a Demokratikus Koalíció, amely a 2018-as választások előtt készített nagymintás vizsgálatunkhoz képest 4 százalékponttal növekedett, épp annyival, amennyivel a Jobbik támogatottsága csökkent. Az MSZP-P támogatottsága elhanyagolható mértékben változott, mint ahogy a Momentum sem tudott 2020. decemberi vizsgálatunk szerint érdemben erősödni.

Ezek az adatok világosan mutatják a kormányzópárt rendkívül stabil szavazótáborát, a magas szavazatmegtartó képességét, valamint az ellenzéki oldalon belüli erőssorrend átalakulását.

29. ábra.
A pártok támogatottságának változása a teljes, választókorú népességben belül, 2017/2018, 2020 (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
 2017/2018: NKFIH-119603, Részvétel, képviselő, politikai pártosság. N = 2000.
 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselő, politikai pártosság. N = 2000.

A 2020-as adatfelvétellel párhuzamosan került nyilvánosságra a hat ellenzéki párt (DK, Jobbik, LMP, Momentum, MSZP, Párbeszéd) azon megállapodása, hogy a 2022-es országgyűlési választáson mind a 106 egyéni választókerületben egy jelöltet fognak indítani.¹ Az ellenzéki együttműködés hatékonyságát, annak szívóhatását az ismeretlen preferenciájuk irányába, külön is vizsgálta a nagymintás társadalomtudományi alapú kutatás.

Először mechanikusan, matematikailag összeadtuk az ellenzéki pártok teljes, választókorú népességben mért támogatottságát, meghagyva a Fidesz-KDNP, a többi párt és az ismeretlen preferenciájuk (nem tudja melyik pártra szavazna, van pártja, de nem mondja meg, semmiképp sem menne el) támogatottságát. Következő lépésben az így kapott eredményt összehasonlítottuk az arra a kérdésre adott válaszok megoszlásával, miszerint „És, ha csak a kormánypárt és az ellenzéki pártok közös listája közül kellene választania, akkor hogyan döntene?”

Az alábbi ábra eredményei szerint, egyrészt 2017/2018 fordulójához képest 2020 decemberére, ha pusztán mechanikusan összeadjuk az ellenzéki pártok támogatottságát, két százalékponttal került egymáshoz közelebb a kormány és az ellenzék. Míg 2017/2018-ban a kormánypártok 35, az ellenzéki pártok együttesen 27 százalékot értek el, addig 3 évvel később 34 százalék állt szemben a 28 százalékkal.

¹ A 2020. decemberi adatfelvétel időpontjában a hat ellenzéki párt szorosabb együttműködését elősegítő megállapodás még nem került aláírásra.

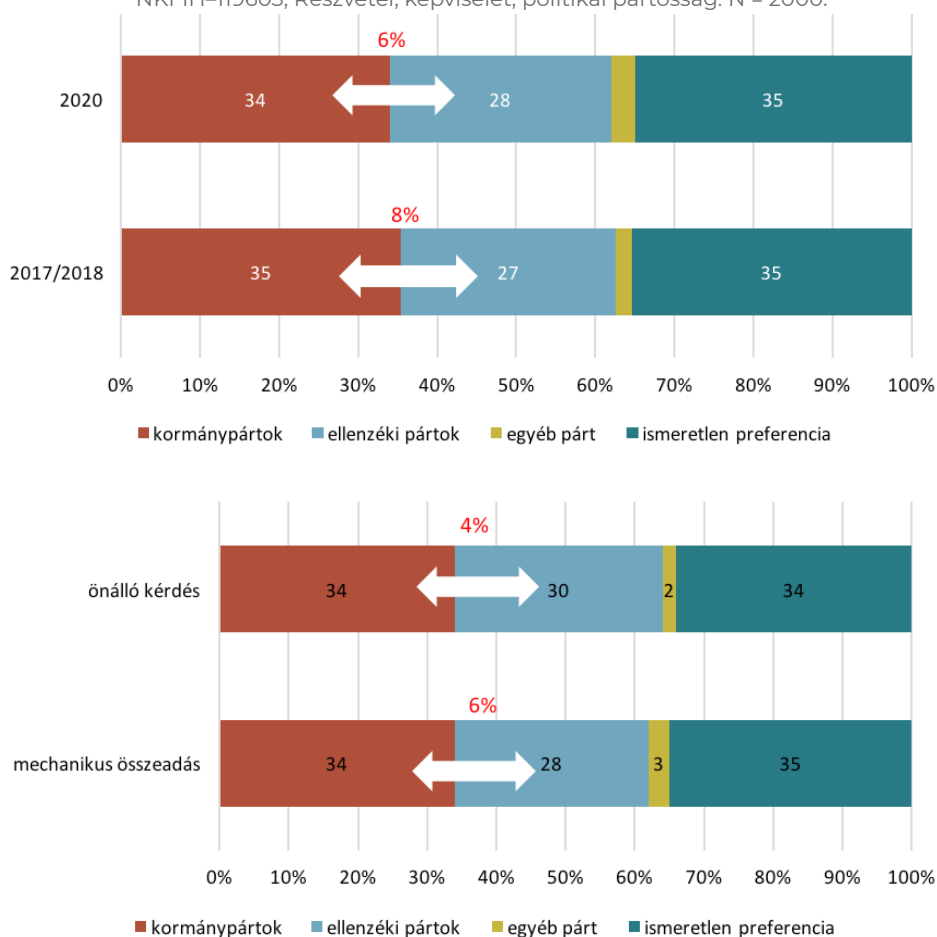
Politikai preferenciák

Ha önállóan kérdeztük a kormánypártok és a szövetségben induló ellenzéki pártok támogatottságát, újabb két százalékponttal csökkent a távolság. 2020 decemberében a Fidesz–KDNP 4 százalékponttal vezetett az egyesített ellenzékkel szemben úgy, hogy a kormánypártokhoz nem érkezett többletszavazat, míg az ellenzéki pártok a kisebb pártoktól és az ismeretlen preferenciájúaktól gyűjtöttek 1-1 százaléknyi szavazót.

30. ábra.

Kormány versus ellenzék* támogatottsága a teljes, választókorú népességben belül, 2017/2018, 2020 (százalékos megoszlás)

Adatok forrása: 2017/2018: NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

* Mechanikus összeadás: DK+Jobbik+LMP+Momentum+MSZP+P támogatottsága a teljes népességben belül összeadva, ismeretlen preferencia: nem tudja melyik pártra szavazna+van pártja, de nem mondja meg+semmiképp sem menne el.

Önálló kérdés: „És, ha csak a kormánypárt és az ellenzéki pártok közös listája közül kellene választania, akkor hogyan döntene?”

Politikai preferenciák

A szavazategyűjtés alakulását mutatja az alábbi, ún. Sankey-diagram. Ezek szerint a Fidesz–KDNP szavazói fegyelmezetten szavaznak: akkor is a pártszövetséget támogatják, amikor külön-külön kerülnek lekérdezésre a pártok és akkor is, amikor a kormány vs. ellenzék viszonyrendszerre kérdezzük. Az ellenzéki pártok támogatóinak 94 százaléka szavazna az ellenzéki pártok közös listájára, tehát ebben az esetben van némi, 6 százalékos lemorzsolódás, amit viszont pótol az ismeretlen preferenciájúaktól érkező támogatás. Az egyéb, kispártok (MKKP, Mi Hazánk) szavazói (akik nagyon kevesen vannak) megosztottak. A kormány vs. ellenzék viszonylatában 45 százalékuk továbbra is azt a pártot támogatná, amelyet előzetesen megnevezett, 28 százalékuk nem tudja vagy nem akarja megmondani, hogy hova szavazna, és 26 százalékuk az ellenzék egyesített listáját támogatná.

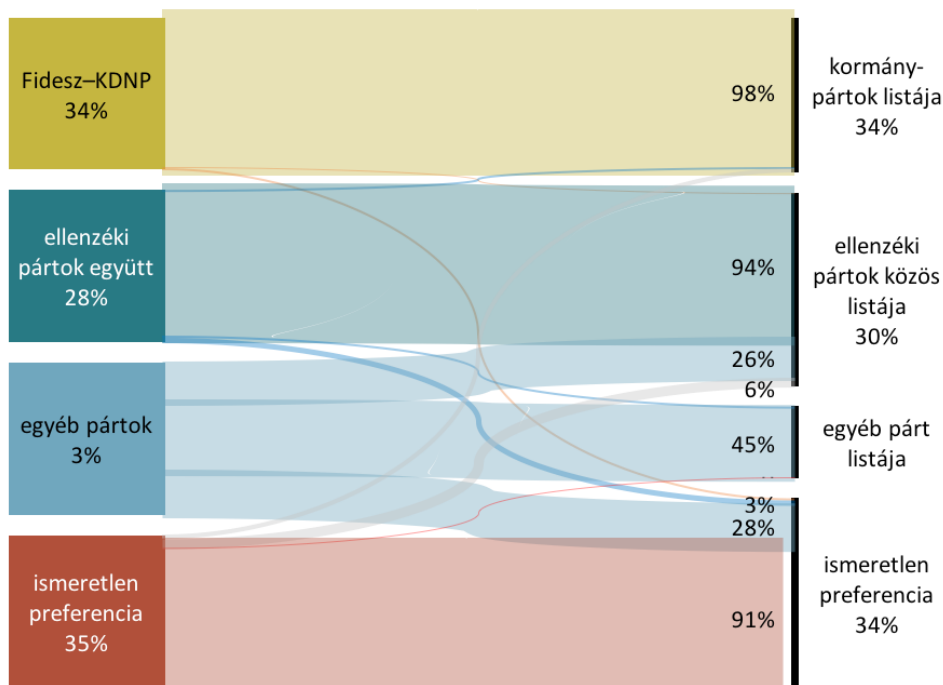
Végül az ismertelen preferenciájúak döntő többsége, 91 százaléka a kormány vs. ellenzék viszonylatában sem tud vagy nem akar dönteni, kisebb részük az ellenzék, illetve a kormányt támogatná.

31. ábra.

A pártpreferencia vándorlása kormány versus ellenzéki lista irányába, teljes, választókorú népességben belül, 2020 (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

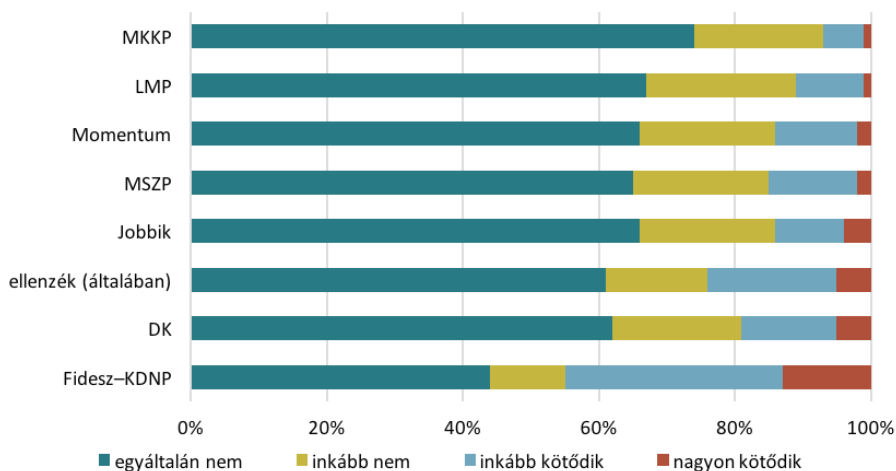

Pártokhoz kötődés

Vizsgálatunkban arra is kíváncsiak voltunk, milyen mértékben képesek az egyes pártok magukhoz láncolni a választókat, azaz milyen mértékű a választók pártokhoz kötődése. Adataink alapján a Fidesz–KDNP esetében a legmagasabb a szavazók kötődése, 13 százalékuk nagyon kötődik a párthoz, 32 százalékuk úgy érzi, hogy inkább kötődik a párthoz. Az összes ellenzéki párt körében ezek az arányok 5, illetve 19 százalék, vagyis a többi párt jelentős lemaradásban van e tekintetben a kormánypártoktól, közülük legjobban a Demokratikus Koalíció (5, illetve 14 százalék), legrosszabbul az LMP (1, illetve 10 százalék) teljesít. Az önmagát az ellenzéki együttműködésen kívül elhelyező MKKP-hoz a válaszadók 1, illetve 6 százaléka kötődik.

32. ábra.
Az egyes pártokhoz kötődés, 2020 (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

Ismeretlen pártpreferenciák

Elemzésünkben a havi, kéthavi pártpreferencia-közlésekben kevésbé exponált bizonytalan pártpreferenciájúak (a válaszadók 17 százaléka) és az ún. válaszmegtagadók (6 százalék) jellemzőit is megvizsgáljuk, ugyanis e két kategória sajátos, nem könnyen azonosítható részhalmaza a politikai preferenciáknak.

Bizonytalanok

Az alábbi áttekintésben szemügyre vesszük a bizonytalanok társadalmi, szociológiai hátterét, valamint azt is, hogy milyen vizsgálati dimenziókban találhatóak az átlagosnál magasabb arányban olyan személyek, akik bizonytalanok politikai preferenciáikban. Az alábbi eredmények arra utalnak, hogy azok, akik nem tudnak pártot választani, karakteres szociodemográfiai és szociokulturális jegyekkel rendelkeznek.

A bizonytalanokat lakhelyük szerint vizsgálva adataink azt mutatják, hogy a fővárosiak 16, a megyeszékhelyen élők 18, míg a községekben lakók 20 százaléka a kutatás pillanatában nem tudta, hogy melyik pártra szavazzon. Bár ezen adatokból úgy tűnik, hogy a településnagyság növekedésével párhuzamosan csökken a bizonytalanok aránya, ezt mégsem állíthatjuk, mert a kisebb városok lakóinak 16 százaléka tartozik ebbe a csoportba, vagyis megtörik a lineáris trend.

33. ábra.

A „nem tudja” kategóriát választók megoszlása a település típusa szerint (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

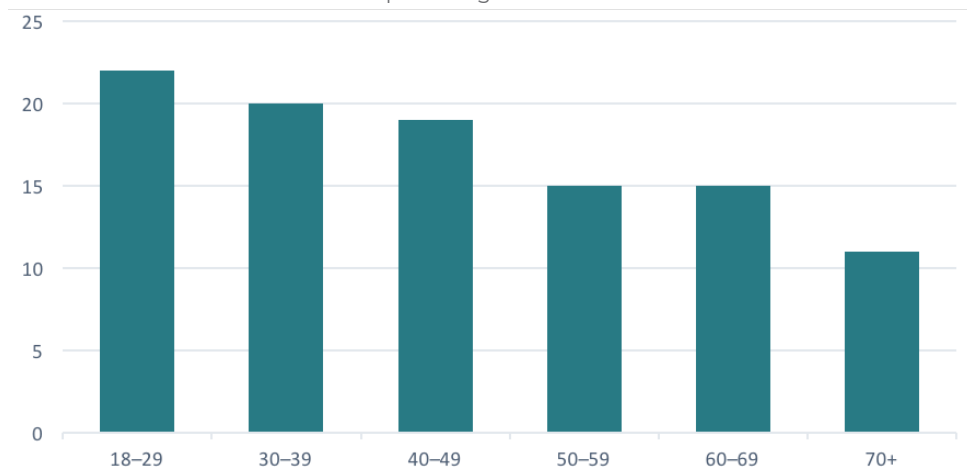

Politikai preferenciák

Életkori csoportok szerint a bizonytalanok legkevésbé a 70 év felettek (11 százalék) közül kerülnek ki. A legmagasabb arányban a 18–29 éves korosztályban (22%), valamint az egyel idősebb életkori dekádban, a 30–39 évesek körében (20 százalék) találunk „nem tudja” kategóriát választókat.

34. ábra.
A „nem tudja” kategóriát választók megoszlása életkori csoportok szerint (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A bizonytalanokon belül az átlagoshoz képest felülreprezentáltak a szakmunkások, valamint az érettségizettek. A diplomások és a legfeljebb általános iskolai végzettségűek viszont alulreprezentáltak. Ezzel összefüggésben a társadalmi osztálylétra legalsó és legfelső kategóriájában az átlaghoz képest jóval alacsonyabb a bizonytalanok aránya, viszont a munkásosztályban és az alsó középosztályban ennél lényegesen magasabb.

Ideológiai értelemben a bizonytalanok 44 százaléka a centrumba helyezi magát a baloldali–jobboldali skálán, további egyhetedük nem tudja megmondani, hogy baloldali vagy jobboldali-e. Nemcsak politikai preferenciájuk bizonytalan, de ideológiai hovatartozásuk sem kiforrott. Hasonló tendenciák írhatók le a liberális–konzervatív skála esetében is.

Az ideológiai értékcímkék választottsága a pártpreferenciájukban bizonytalanok körében egy fiatalos karaktert mutat: az átlagnál magasabb a zöld, környezetvédő, az európeér címkét választók és a rendre vágyók aránya. A többi választói réteghez képest viszont kétszer magasabb az értékcímkét nem választók aránya (15%).

Politikai preferenciák

A bizonytalanok 62 százaléka materiális értékvilágú, ami majdnem azonos a kormánypárti szavazók értékbeállítódásával.

Pártpreferenciájukat titkolók

A pártpreferenciájukat titkolók – tehát azok, akik a „nem válaszol” kategóriát választják – sajátos rétegét képezik a vizsgált csoportoknak. Minden jel arra utal, hogy ez a magatartás esetükben teljesen tudatos. A szakirodalom szerint többségüknek van valamilyen pártszimpátiája, de ezt társadalmi, médianyomástól tartva, vagy az interjúszituáció sajátosságai miatt, esetleg munkahelyi vagy más retorziókat elkerülendő, nem hajlandók elárulni. Az alábbiakban néhány demográfiai változó mentén vizsgáljuk e csoport tagjait.

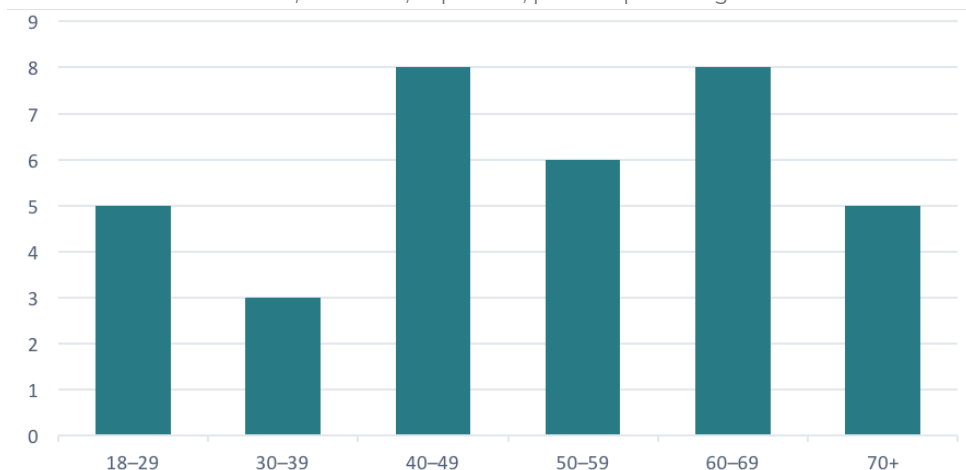
Lakhelyük alapján a községekben élők és a Budapesten lakók az átlagot meghaladó mértékben titkolják preferenciájukat, míg a vidéki városok lakóinál ritkább ez a magatartás.

Korcsoportok szerinti bontásban nagyon hasonló arányok mutatkoznak, mint a bizonytalanoknál. A válaszmegtagadás az átlagosnál magasabb a 60–69 évesek, valamint a 40–49 évesek körében, és az átlagnál jóval alacsonyabb a 30–39 évesek körében.

35. ábra.

A „van pártom, de erre a kérdésre nem válaszolok” kategóriát választók megoszlása életkori csoportok szerint (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

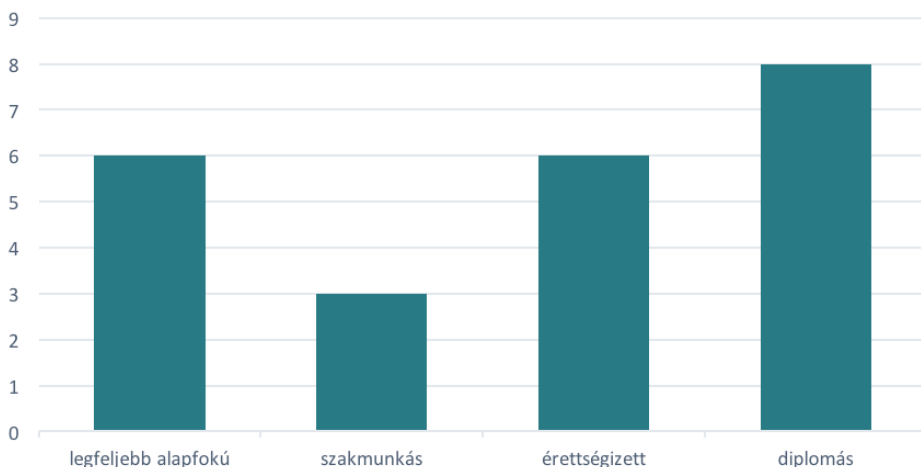
Politikai preferenciák

Végzettségüket tekintve a rejtőzködők az átlaghoz képest alulreprezentáltak a szakmunkás végzettségűek körében, és talán meglepő módon, de felülreprezentáltak a diplomások között.

36. ábra.

A „van pártom, de erre a kérdésre nem válaszolok” kategóriát választók megoszlása végzettség szerint (százalékos megoszlás)

Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

Végül társadalmi osztályozás alapján vizsgálva a válaszmegtagadók szociológiai karakterét, megállapítható, hogy az alsó osztály tagjai, valamint az önmagukat középosztályba sorolók az átlaghoz képest nagyobb arányban titkolják el preferenciájukat, mint a többi csoporthoz tartozók.

Ideológiai értelemben a pártpreferenciájukat titkolók 38 százaléka a centrumba helyezi magát a baloldali–jobboldali skálán, ugyanakkor mintegy ötödük titkolja az ideológiai orientációját. Nemcsak politikai preferenciájuk bizonytalan, de ideológiai hovatartozásuk sem kiforrott. Ezzel megegyező tendenciák írhatók le a liberális–konzervatív skála esetében, vagyis majd ötször többen nem árulják el ezen a skálán való elhelyezkedésüket, mint az átlag.

A pártpreferenciájukat titkolók az ideológiai értékcímkek közül az européer címkét választják az átlaghoz képest jóval nagyobb arányban, ugyanakkor a legfontosabb jellemvonásuk, hogy ezen válaszukat is következetesen titkolják (23%).

A „van pártom, de erre a kérdésre nem válaszolok” kategóriát választók körében az átlaghoz képest magasabb a föderalista értékvilágúak aránya (7% szemben a társadalom 4%-val), de többen vannak közöttük a posztmateriális értékeket vallók is.

POLITIKAI INTÉZMÉNYEKBE VETETT BIZALOM

Az intézményekbe vetett bizalomról

Mennyire bízunk az intézményeinkben? Az intézményekbe vetett bizalom a társadalomtudományi kutatások kiemelt kérdése. A jogkövetési szokásokat vizsgáló kutatásokban éppúgy előtérbe kerülhet (lásd BODA, 2016), mint az intézményi legitimitás (lásd TYLER-HUO, 2002) vagy a kormányzat szintjén végzett vizsgálatokban (LEVI-SCKS-TYLER, 2009) Az intézményekbe vetett bizalom tehát a társadalmi és a politikai alrendszerek közötti dinamikák megértésének megkerülhetetlen pillérének látszik.

A bizalom témakörében a kutatók kvalitatív és kvantitatív módszertant egyaránt alkalmaznak téziseik tesztelésére. Az érzékenyebb témák esetében (úgy, mint az adófizetés) például a kutatók gyakorta fordulnak az interjúk és a fókusz-csoportos vizsgálatok módszereihez a mélyebb összefüggések feltárására (lásd CRISTENSEN, 2018). Az intézményekbe vetett bizalom azonban a kvantitatív kutatásokban is gyakorta fókuszba kerül. Az ún. politikai intézményi bizalom-index (közbizalom-index, lásd MEDVE-BÁLINT-BODA, 2014) például eddig számos nagymintás kutatásban segítette a bizalom vizsgálatát során, ugyanis a legtöbb nemzetközi adatbázisban találkozhatunk a bizalom szintjét mérő kérdéssel. Megtalálható többek között a szinte valamennyi országra kiterjedő, több hullámban sikeresen lefolytatott European Social Survey (ESS) kutatásban is, amelyben Magyarországot a Társadalomtudományi Kutatóközpont képviseli.

A 2020 decemberében készült *Értékek, identitások* elnevezésű vizsgálatunk az ESS kutatásban is megtalálható kérdés alapján vizsgálja az intézményi bizalom szintjét („Kérem, mondja meg, hogy Ön személy szerint mennyire bízik a következő intézményekben...”), mely alapján a megkérdezetteknek egy 0-tól 10-ig terjedő skálán kellett meghatározniuk a bizalom mértékét. Az intézmények listáján azonban változtattunk. Míg a korábbi kutatások a magyar Országgyűlésbe, a magyar jogrendszerbe, a rendőrségbe és a politikusokba, a pártokba, valamint az európai parlamentbe vetett bizalom szintjét mérte, a mostani kérdőívbe az alábbi intézmények listája került:

- Magyar Országgyűlés,
- rendőrség,

Politikai intézményekbe vetett bizalom

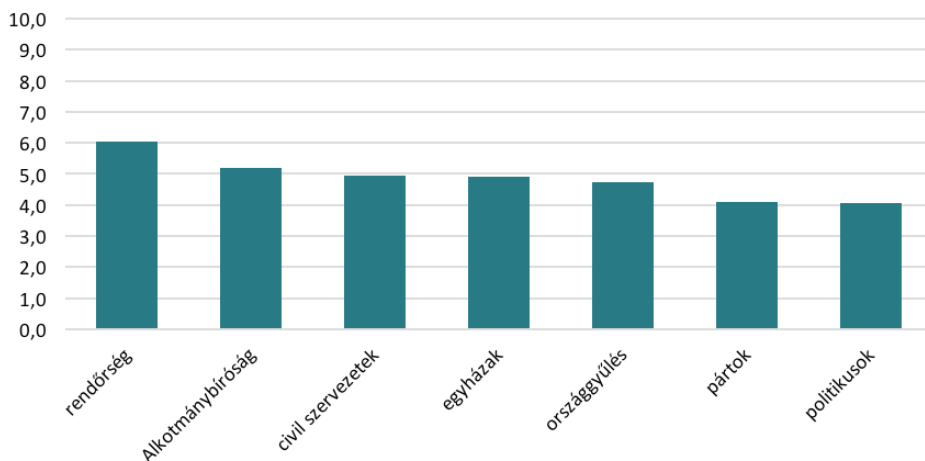
- politikusok,
- pártok,
- Alkotmánybíróság,
- egyházak,
- civil szervezetek.

Intézményekbe vetett bizalom Magyarországon

Eredményeink alapján a vizsgált intézményekbe vetett bizalom szintje változatos képet mutat.

37. ábra.
Intézményekbe vetett bizalom
0–10-ig terjedő skála átlagai (0 = egyáltalán nem bízunk, 10 = teljesen megbízunk)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

Az ábra tanulsága szerint a rendőrségbe vetett bizalom kimagasló, átlagos szintje meghaladja a 6 pontot. Ez az eredmény összhangban áll a nemzetközi közpolitika-kutatások következtetéseivel. A nyugat-európai országokban és az Egyesült Államokban végzett felmérések alapján ugyanis a kutatók gyakorta érvelnek amellett, hogy az állami intézmények körében a rendőrség élvezi a legmagasabb állampolgári támogatottságot és bizalmat (lásd TYLER, 2005; MURPHY–MAZEROLLE–BENNETT, 2014).

Eredményeink alapján a rendőrség után az Alkotmánybíróságba vetett bizalom a legerősebb, ahol több, mint 5 átlagpontot mértünk. Az Alkotmánybírósághoz hasonló bizalmi szintet tapasztaltunk az egyház, valamint a civil szervezetek esetében is, amelyek szinte azonos mértékű állampolgári bizalmat élveznek

Politikai intézményekbe vetett bizalom

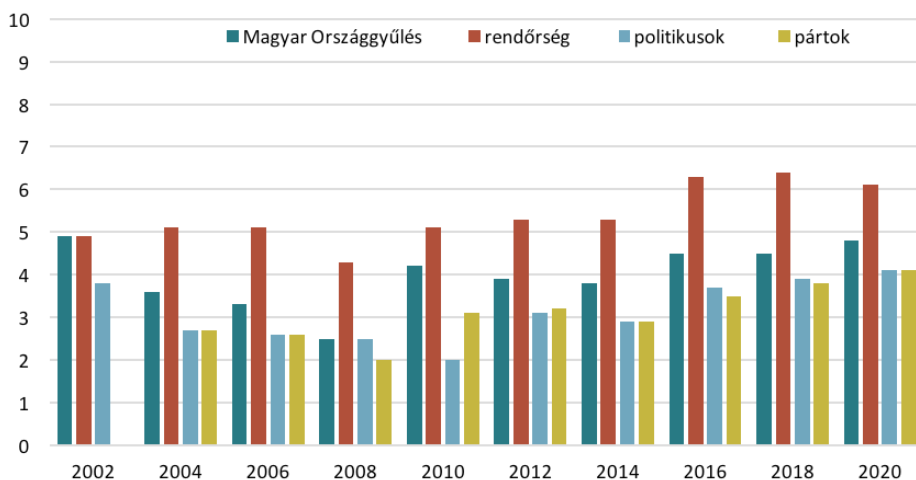
(csaknem 5 pont). Úgy tűnik, hogy a vizsgált intézmények közül a politikusokba és a pártokba vetett bizalom a legalacsonyabb, amely szintén összecseng a korábbi kutatásokban mért bizalmi szinttel.

Hasonló következtetéseket vonhatunk le a fentebb bemutatott ESS-kutatások eredményeiből is, amelyet a mostani vizsgálatunk során mért bizalommal is összevetettünk.

38. ábra.
Intézményekbe vetett bizalom (2002–2020)
0–10-ig terjedő skála átlagai (0 = egyáltalán nem bízok, 10 = teljesen megbízok)

Adatok forrása:

2002–2018 ESS kutatássorozat; 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselő, politikai pártosság. N = 2000.

A 2020. decemberi kutatásban vizsgált intézmények közül négy, a Magyar Országgyűlés, a rendőrség, valamint a pártok és a politikusok csoportja már a 2002 és 2018 között lefolytatott ESS-kutatásokban is megjelent. A kapott eredmények alapján pedig hasonló következtetéseket vonhatunk le a bizalom szintjéről. Egyfelől, a rendőrségbe vetett bizalom a vizsgált időszak egészében kimagasló. Míg 2002 és 2014 között 5 pont körüli értéket vett fel (mely alól a 2008-as év mutat kivételt, 4,3 pont mértékű bizalommal), 2016-ban szintje 6,3 pontra emelkedett. 2020-ban kismértékű csökkenést mutatott: jelenleg 6,1 ponton áll. Másfelől, a megkérdezettek valamennyi vizsgált évben a pártokban és a politikusokban bíztak a legkevésbé. A politikusokba vetett bizalom 2002-ben nem érte el 4,0 pontot, a későbbi években szintje még ehhez képest is jelentősen lecsökkent. 2010-et követően – párhuzamosan a bizalom általános növekedésével – a politikusok iránti bizalom is emelkedni kezdett, így 2020-ra elérte, sőt kismértékben meghaladta a

Politikai intézményekbe vetett bizalom

2002-es szintet. Ma kb. annyira bízunk politikusainkban, mint majd két évtizeddel korábban.

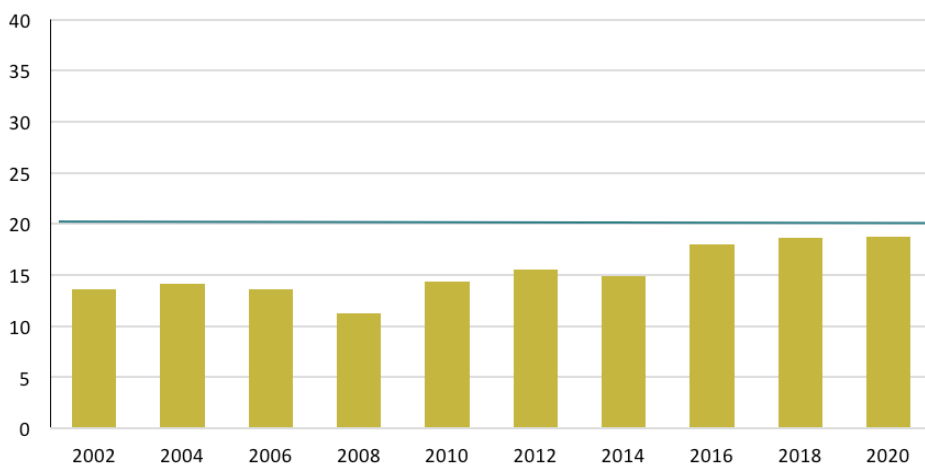
A középmezőnyt 2002 és 2020 között a Magyar Országgyűlés képviselte, ez esetben tehát nem történt jelentősebb változás. 2016-tól kezdődően azonban a bizalom ez esetben is emelkedést mutat, a korábban mért 4 pont alatti szint 2016-ban 4,5 pontra erősödött. 2020-ban további növekedés látszik.

A 2002 és a 2020 közötti időszakra vonatkozóan két fő következtetést vonhatunk le. Egyfelől, úgy tűnik, hogy a bizalom alapján felállított sorrend továbbra sem mutat változást. Változott, egészen pontosan növekedett azonban a politikai intézményekbe vetett bizalom szintje, amely a rendőrség, a pártok és a politikusok, valamint a Magyar Országgyűlés esetében is emelkedést mutat.

A 2002–2020 közötti időszak összevetése során a közbizalmi index változásait is megvizsgáltuk.

39. ábra.
Közbizalmi index Magyarországon, 2002–2020
(0 és 40 közötti skála átlagértékei)*

Adatok forrása:
2002–2018 ESS kutatássorozat; 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

* közbizalom-index: Magyar Országgyűlés (0–10) + rendőrség (0–10) + politikusok (0–10) + pártok (0–10). Minimumérték: 0 (semmiben sem bízunk); maximum érték: 40, minden intézményben bízunk. A skála közepe: 20 pont.

A fenti ábra tanulsága szerint a 0 és 40 közötti értéket felvehető közbizalmi index 2002 és 2006 között kismértékű, 1 ponton belüli változást mutat. A 2002-ben mért 13,6 pont bizalmi szint 2004-ben 14,1 pontra emelkedett, majd ismét 13,6 pontra esett vissza. Nagyobb léptékű, több mint 2 pontos zuhanás látszik azonban 2006 és 2008 között, amelynek eredményeként 2008-ban a közbizalmi index

Politikai intézményekbe vetett bizalom

11,3 ponton állt. 2008 és 2012 között ismét fokozatos emelkedés látszik, amelyet a 2014-es év tör meg. Itt 14,9 pont erősségű bizalmat mértünk. 2016-ban azonban a bizalom jelentős megugrást mutat. Minden korábbi évnél magasabb, 18 pontos értéket vett fel. 2018-ban tovább emelkedett, míg 2020-ban lényegében nem változott, stagnált.

A vizsgált intézmények esetében megfigyelt változásokat tehát a közbizalmi index esetében kapott eredményeink is megerősítik. A fokozatosan emelkedő bizalom 2016 és 2020 között érte el a csúcst, amely minden korábbinál erősebb bizalomra utal. Úgy tűnik tehát, hogy 2020-ban sokkal inkább megbízunk intézményeinkben, mint az évtized, de különösképpen a kétezres évek közepén. Fontos megjegyezni, hogy a 2020-ban tapasztalt érték még mindig a skála középső értéke (20) alatt helyezkedik, vagyis a növekvő közbizalom nem azonos a magas közbizalmi szinttel.

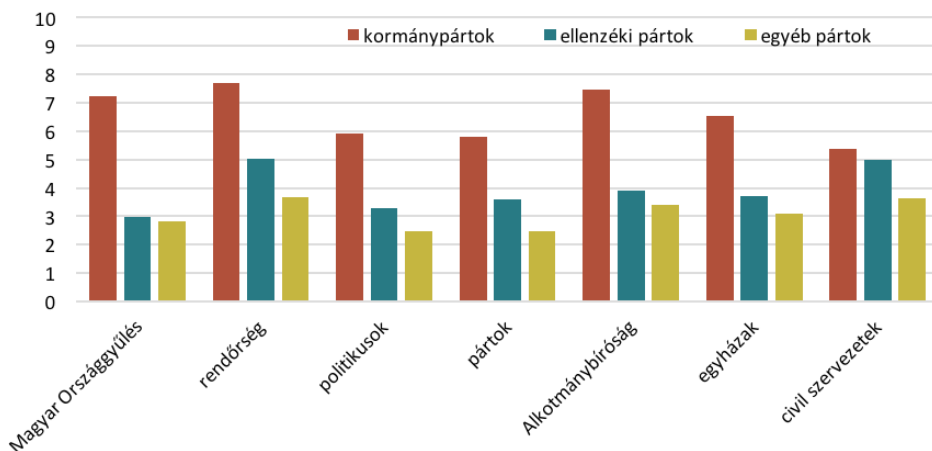
Intézményi bizalom pártpreferencia és bal-jobb hovatartozás szerint

Eredményeink árnyalása érdekében az intézményekbe vetett bizalom szintjét közelebbről is megvizsgáltuk.

40. ábra.

Intézményekbe vetett bizalom pártpreferencia szerint 0-10-ig terjedő skála átlagai (0 = egyáltalán nem bízok, 10 = teljesen megbízok)

Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A bizalom a pártos polarizáció alapján dől el, ugyanis a Fidesz–KDNP, valamint a többi párt közötti bizalmi érték egészen eltérő képet mutat. Míg a kormánypárti szavazók igen nagy bizalommal vannak a közintézményekkel szemben, addig az ellenzéki pártok körében ennél jóval alacsonyabbak az indexértékek. De a – kis-

Politikai intézményekbe vetett bizalom

számú – más pártok szavazói (pl. MKKP, Mi Hazánk) még az ellenzéki pártokhoz képest is magasabb bizalmatlansági faktorral rendelkeznek.

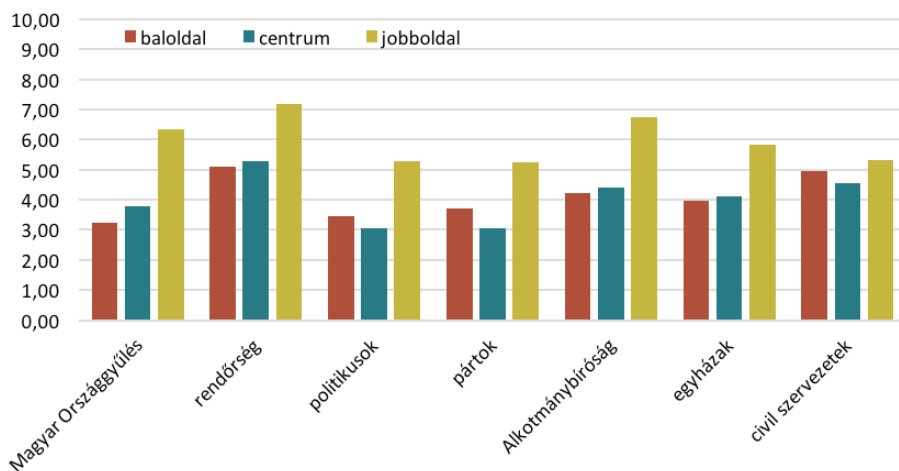
A kormánypártok szavazói kifejezetten magas bizalmi értéket (7 pont feletti érték) mutatnak a rendőrség, az Alkotmánybíróság vagy éppen a Magyar Országgyűlés irányába. Legkevesbé a kormány által többször támadott és megbélyegzett civil szervezetekben bíznak (5,4 pont).

Az ellenzéki pártokkal szimpatizálók körében mért bizalomszint azonban már változatosabb képet mutat. Ebben a csoportban a rendőrökbe (5 pont), valamint a civil szervezetekbe (5,0 pont) vetett bizalom a legmagasabb. Nagyon érdekes, hogy a civil szervezetek bizalmi indexe még így is magasabb a kormánypárti szavazóknál, mint az ellenzékieknél. Az összes többi intézmény esetében viszont a bizalmi index 4, sőt a Magyar Országgyűlés esetében 3 pont alatti. Ezekben az esetekben helyesebb a bizalmatlanság kifejezés használata a bizalom helyett.

A pártpreferencia mentén végzett bizalomvizsgálathoz hasonló eredményeket kaptunk a bal-jobb hovatartozás esetében is.

41. ábra.
Intézményekbe vetett bizalom bal-jobb hovatartozás szerint
0–10-ig terjedő skála átlagai (0 = egyáltalán nem bízik, 10 = teljesen megbízik)

Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-T19603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

Az ábra alapján a jobboldaliak körében mért bizalom szintje valamennyi intézmény esetében kiugró. Az egyes intézményekbe vetett bizalom azonban eltérő képet mutat. Ahogy összességében minden csoportban, így a jobboldaliak körében is a rendőrségbe vetett bizalom a legmagasabb. Az Alkotmánybíróságba, a Magyar Országgyűlésbe vetett bizalom szintén magas. A politikusok és a pártok bizalmi indexe ennél lényegesen alacsonyabb.

Politikai intézményekbe vetett bizalom

A baloldalon, valamint az önmagukat a centrumhoz sorolók esetében mért intézményi bizalom jelentősen elmarad a jobboldalon mért eredményektől, és egymáshoz jóval közelebbi értéket mutat. A baloldalon a legalacsonyabb a Magyar Országgyűlés, valamint a politikusok bizalmi indexe.

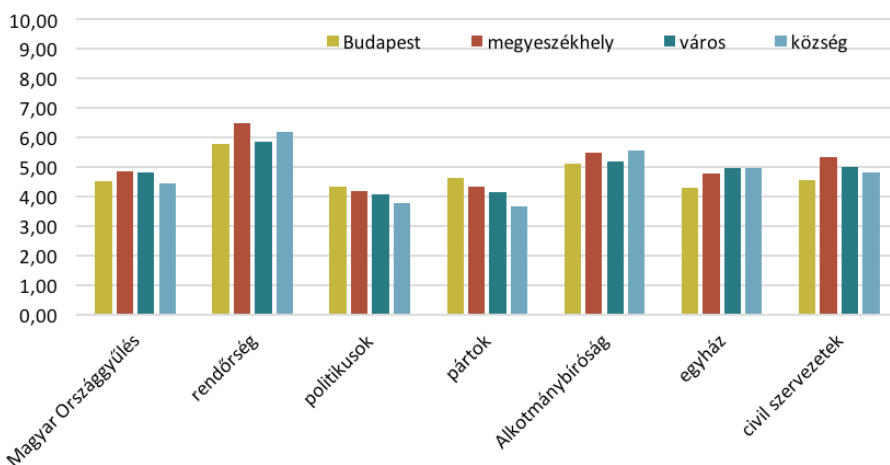
Az önmagukat centrumba helyezők relatíve leginkább a rendőrségben bíznak, az összes többi esetben azonban 5 átlagpont, több esetben (politikusok, pártok) még ennél is alacsonyabb, 3 pont körüli bizalmi indexérték mutatható ki.

Az intézményi bizalom szociológiai háttere

Az intézményekbe vetett bizalom szintjét az állandó lakhely szerinti településtípus kategóriái, valamint társadalmi osztálybesorolás alapján is megvizsgáltuk.

42. ábra.
Intézményekbe vetett bizalom településtípus szerint
0–10-ig terjedő skála átlagai (0 = egyáltalán nem bízunk, 10 = teljesen megbízunk)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

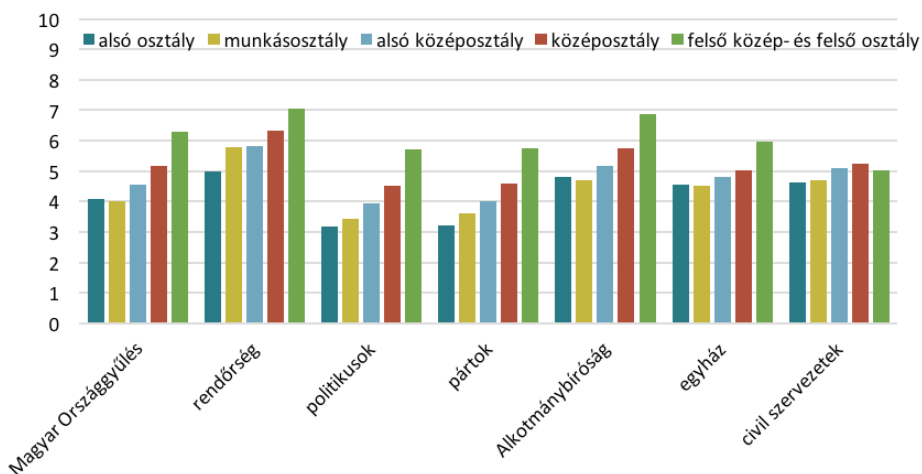

Eredményeink alapján az intézményekbe vetett bizalom – az egyházakat kivéve – a megyeszékhelyeken, megyei jogú városokban a legmagasabb. A legalacsonyabb bizalom, 7 intézményből 4 esetében a fővárosban, másik háromnál pedig a községekben mutatható ki. Érdekes módon a pártok és a politikusok az a két szervezet, ahol a fővárosban élők véleménye a legkedvezőbb.

A szociodemográfiai és szociokulturális dimenziók közül a közbizalmat jelentősebben befolyásolja az osztályhelyzet. Az önmagukat a társadalmi hierarchia aljára, azaz az alsó osztályba sorolók negatív véleménnyel rendelkeznek a vizsgált intézményekről. A válaszok arra engednek következtetni, hogy e csoport tag-

43. ábra.
Intézményekbe vetett bizalom társadalmi osztály szerint
0–10-ig terjedő skála átlagai (0 = egyáltalán nem bízunk, 10 = teljesen megbízunk)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

jai úgy vélekednek, a politikai intézmények – függetlenül attól, hogy konkrétan melyik intézményről beszélünk – magukra hagyták őket, egyik aktor sem képes helyzetüket érdemben javítani. Ezzel szemben a felső középosztály és felsőosztály tagjai kifejezetten nagy bizalommal fordulnak a politikai szereplők felé, és nemcsak az alsóbb osztályokhoz képest, de a középosztállyal szemben is.

A középosztály általában enyhén, 0,4–0,5 átlagponttal magasabban értékeli az átlaghoz és az alsó középosztályhoz képest a vizsgált intézmények működését, a felső középosztályok és a felsőosztályok viszont hozzájuk képest is általában 1 teljes átlagponttal magasabb osztályzatot adnak. Egyetlen kivétel ezen „főszabály” alól a civil szervezetek. E tekintetben ugyanis a középosztály tagjai a legelégedettebbek. Megjegyezzük azt is, hogy a 2020 decemberében mért adatok nagyban hasonlítanak a Szabó Andrea és Gerő Márton által leírtakhoz (2019). A társadalmi bizalom alapján az utóbbi évek társadalmi-gazdasági változásainak nagy nyertese a felső közép-, felsőosztály, amely elfogadja és élvezi a változások eredményét.

DEMOKRÁCIÁHOZ FÜZŐDŐ VISZONY

A demokrácia mérése

A magyar társadalom demokráciához való viszonyának alakulása az elmúlt években született hazai vizsgálatok egyik legélelénkebben tárgyalt témája. A 2010-es kormányváltással meginduló illiberális belpolitikai trendek, valamint Orbán Viktor miniszterelnök nagy visszhangot kiváltó 2014-es tusnádfürdői beszéde az illiberális állam építéséről indokoltta tette, hogy a rendszerváltást követő évekhez hasonló mértékű kutatói figyelem irányuljon a demokráciával és annak hazai formájával kapcsolatos vélekedésekre (lásd például: GERŐ–SZABÓ, 2015; BÍRÓ–NAGY–LAKI, 2018; SZABÓ–GERŐ, 2019; SZABÓ, 2019).

A demokrácia megítélését és a magyar demokrácia értékelését azért szükséges különválasztani, mert amíg az előbbi többnyire egy normatív dimenzióban történő véleményalkotást foglal magába és nem feltétlenül függ közvetlenül a kormányzat – politikai és gazdasági – teljesítőképességére vonatkozó szubjektív ítéletektől, addig az utóbbi egyértelműen az emberek közvetlen, személyes tapasztalatainak összefüggéseibe ágyazódik. Ilyenformán akkor járunk el helyesen, ha a magyar demokrácia állapotáról alkotott véleményekre a kormánnyal és a rendszerrel szembeni kevert mutatóként tekintünk (GABRIEL, 1997).

A fenti megkülönböztetést alapul véve kutatásunkban először azt vizsgáltuk meg, hogy a magyar társadalom miként viszonyul a különböző politikai rendszerekhez, jelesen a demokráciához és a diktatúrához. Ezt követően pedig felmértük, hogy mennyire elégedett a magyar demokrácia jelenlegi működésével. Az első kérdésnél fontos leszögezni, hogy a válaszadók számára nem határoztuk meg sem a demokrácia, sem pedig a diktatúra fogalmát. A kérdőívünkben erre vonatkozóan semmilyen utasítás nem szerepelt. A kérdezetteknek a saját értelmezéseikre kellett támaszkodniuk a politikai berendezkedések közötti döntésük során.

Az azonos mérőeszközt alkalmazó korábbi vizsgálatokhoz képest (GERŐ–SZABÓ, 2015; SZABÓ–GERŐ, 2019; SZABÓ, 2019) viszont annyiban újítást hozott a mostani kutatás, hogy a megszokott három – két szélsőséges és egy köztes véleményt kifejező – válaszkategóriát egy további válaszlehetőséggel bővítettük, amely megfogalmazásakor az eredeti mérőeszköz kialakítása során alkalmazott elveket tartottuk szem előtt (GERŐ–SZABÓ, 2015: 51.). A kérdőívben feltett pontos kérdés

és a hozzá tartozó válaszkategóriák a következők voltak: „A következő kijelentések közül melyik áll a legközelebb az Ön véleményéhez? 1. A demokrácia minden más politikai rendszernél jobb; 2. Vannak komoly problémák a demokráciával, de még mindig ez a legkisebb rossz, javítható; 3. Az Önhöz hasonló emberek számára az egyik politikai rendszer olyan, mint bármelyik másik; 4. Bizonyos körülmények között egy diktatúra jobb, mint egy demokratikus politikai rendszer.”

Az MTA TK SZI 2018 őszén, a magyar felnőtt népességre reprezentatív mintán végzett felmérésének eredményei azt mutatták, hogy a 18 éven felüliek túlnyomó többsége a demokráciát tartja a legjobb politikai berendezkedésnek, és mindössze 11 százalékuk bizonyul bizonyos körülmények között diktatúrapártinak. Az adatok ugyanakkor az MTA TK SZI és a Tárki 2015-ös közös adatfelvételéhez mérten jelentős polarizációt jeleztek a társadalom gondolkodásában. 2015 tavaszáról 2018 őszére ugyanis egyértelműen megnőtt mind a demokrata beállítottságúak (48-ról 56 százalékra), mind pedig a diktatúrát bizonyos feltételek között elfogadható rendszernek gondolók aránya (7-ről 11 százalékra) (SZABÓ–GERŐ, 2019: 48.).

A demokráciához való viszony 2020 decemberében

Saját kutatásaink szerint 2020 telén számottevő átrendeződés figyelhető meg a demokrácia elfogadottsága terén. Az adatok alapján a korábbiakhoz képest sokkal szűkebb a demokráciát minden más politikai rendszernél jobbnak tartó csoport mérete, ugyanakkor a kérdezettek közel harmadának esett a választása az újonnan bevezetett válaszlehetőségre, amely szerint a demokrácia a hibái ellenére is a legelfogadhatóbb politikai rendszer. Így összességében a válaszadók kicsivel több, mint kétharmada demokráciapártinak tekinthető.

A kapott adatokat a 2017/2018 fordulóján készített Részvétel, képviselet, politikai pártosság kutatás adataival összevetve a rendszerközömbös tábor mérete lényegesen csökkent 2017/2018 fordulója és 2020 között, a diktatúrát bizonyos körülmények között preferálók tábora viszont jóval kisebb lett. A válaszadók mindössze 3 százaléka sorolta ide önmagát.

Magyarországon 2020 telén tehát úgy tűnik, hogy az eddigiekben kirajzolódó polarizációs tendencia már nem érvényesül, mi több, a társadalom egyértelmű többsége a demokrácia mellett teszi le a voksát. Nem hagyható persze figyelmen kívül, hogy az adataink alapján azt nem tudjuk megmondani, hogy az emberek pontosan mit értenek a demokrácia fogalma alatt. A Policy Solutions és a Friedrich-Ebert-Stiftung 2018 nyarán végzett közös közvélemény-kutatásából azonban az derült ki, hogy a felnőtt magyar lakosság elsősorban az emberi jogok első generációjához tartozó politikai szabadságjogokra asszociál a demokrácia kifejezés hallatán (BÍRÓ–NAGY–LAKI, 2018: 8–9.).

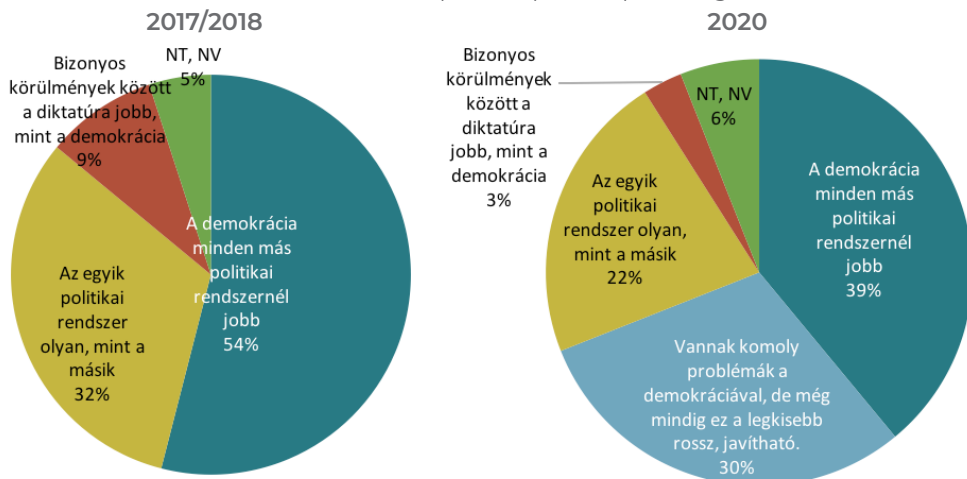
44. ábra.
Az egyes politikai berendezkedési típusok megítélése 2018 őszén és 2020 telén (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

2017/2018: NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és

NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

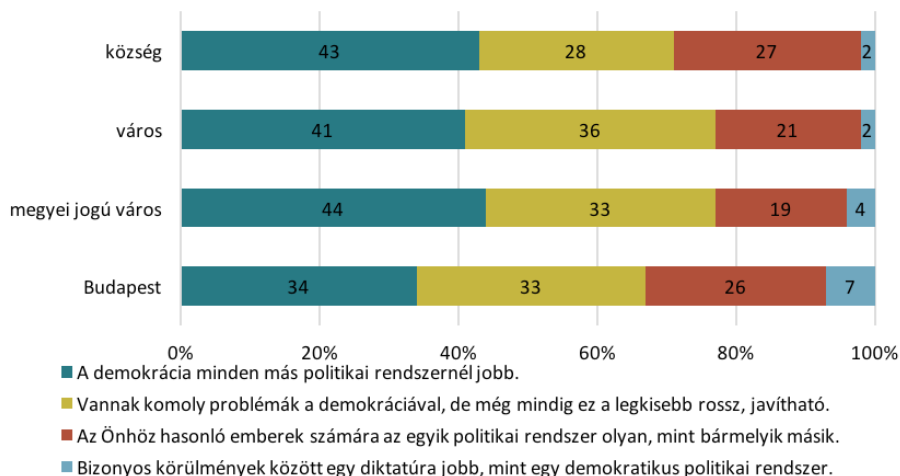
Az eredmények pontosabb megértését segítheti elő, ha megnézzük a politikai rendszerek közötti választás társadalmi háttérét a kérdésre választ adók körében. A továbbiakban tehát nem vizsgáljuk a bizonytalanokat és a válaszmegtagadókat, így értelemszerűen megnő az egyes válsz kategóriákat preferálók aránya: a demokráciatámogatók (41%); a demokráciát a hibái ellenére is támogatók (33%); a rendszerközömbösök (23%) és a rendszerkritikusok (3%).

A demokrácia és a diktatúra megítélésében a szociodemográfiai tényezők szerepét elemezve nem találtunk statisztikailag szignifikáns különbséget sem a nők és a férfiak, sem pedig az egyes korcsoportok vélekedései között. A kérdezett lakóhelye viszont egyértelműen befolyásolta a politikai rendszerek értékelését. A megyeszékhelyek és a vidéki városok lakossága bizonyul a leginkább demokrácia mellett elkötelezettnek, a fővárosban élők körében viszont a mintabeli megoszláshoz képest relatíve alacsony a demokráciapártiak aránya. Megerősítve a 2018-as adatfelvétel eredményeit (SZABÓ–GERŐ, 2019: 50–51.), a budapestiek között jelenleg is az átlagnál magasabb arányban képviseltetik magukat mind a politikai rendszerek közötti különbségeket nem érzékelők (26%), mind pedig a demokráciát bizonyos körülmények között elutasító válaszadók (7%).

45. ábra.

Az egyes politikai berendezkedési típusok megítélése iskolai végzettség szerint (a kérdésre választ adók százalékában)

Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselőlet, politikai pártosság. N = 2000.

Az iskolai végzettség mentén a politikai rendszerrel kapcsolatos orientációk vegyes képet mutatnak. Továbbra is a diplomások körében találjuk meg a legmagasabb arányban a demokrácia elkötelezett híveit, ugyanakkor már nem teljesen helytálló az a megállapítás, miszerint minél magasabban kvalifikált a kérdezett, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy a demokráciát támogatja, és annál kevésbé valószínű, hogy az egyik politikai rendszert egyenlősíti a másikkal (BÍRÓ-NAGY-LAKI, 2018: 12.; SZABÓ-GERŐ, 2019: 51.). A szakképzettek ugyanis demokráciapártibbnak bizonyulnak az érettségivel rendelkezőknél, és tőlük valamivel kisebb a körükben a rendszerközömbös válaszadók aránya is.

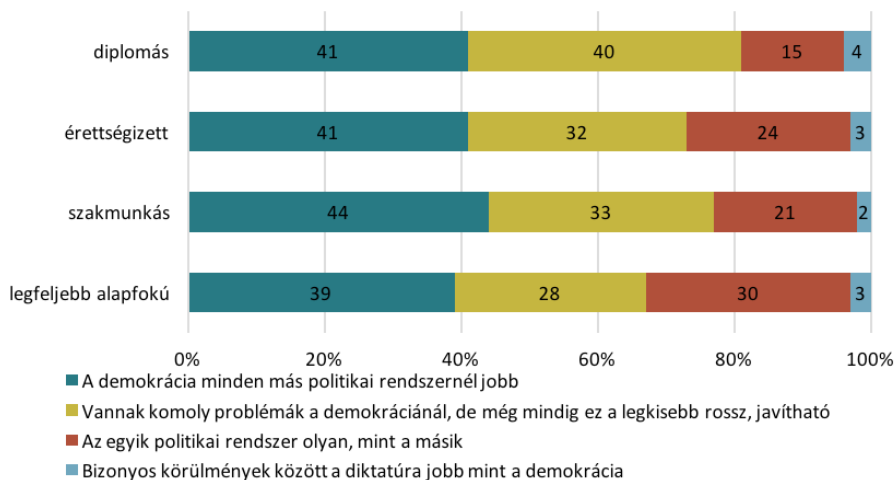
Egy másik figyelemre méltó eredményként említendő, hogy a demokrácia elfogadottsága tekintetében az alapfokú végzettséggel rendelkezők 2020-ra egyértelműen közel kerültek a magasabb iskolai végzettségű csoportokhoz, noha még mindig közöttük a legmagasabb a különböző politikai rendszerek között különbséget nem tevők aránya.

A vélemények társadalmi struktúra menti alakulását figyelve az látható, hogy a mintára vonatkozó megoszlás a középosztály véleményét tükrözi a leginkább, de ehhez közeli az alsó középosztály és a munkásosztály véleménystruktúrája is. Lényegesebb ugrás csak tőlük felfele, illetve lefele történik. A rendszerközömbösség gondolata a felső és a felső középosztály tagjai körében merül fel a legkevésbé, és az alsó osztály tagjai között a leginkább. A diktatúra elfogadottsága ugyanakkor a társadalmi struktúra tetején és alján sem számottevő.

Demokráciához fűződő viszony

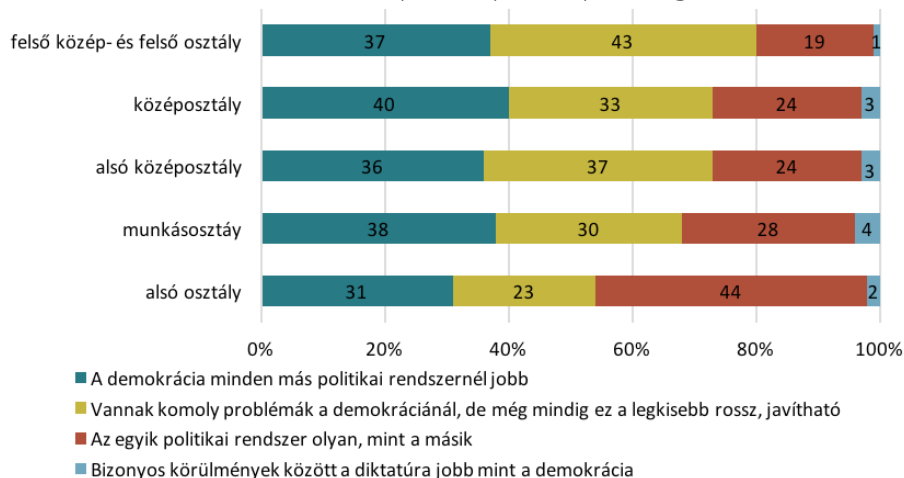
46. ábra.
Az egyes politikai berendezkedési típusok megítélése iskolai végzettség szerint (a kérdésre választ adók százalékában)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
KFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

47. ábra.
Az egyes társadalmi osztályokba tartozók vélekedése a politikai rendszerekről (a kérdésre választ adók százalékában)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

Demokráciához fűződő viszony

A demokratikus és a diktatórikus berendezkedés közötti választásban nem meglepő módon ez alkalommal is statisztikai értelemben fontos szerepet játszik a kérdezettek pártállása. Az adatok alapján a pártok közül a kormánypártok hívei a leginkább a demokrácia mellett elkötelezettek. A Fidesz–KDNP-szavazóknak közel fele véli úgy, hogy a demokrácia minden más politikai rendszernél jobb, és további 30 százalékuk ismerte el, hogy a demokráciával ugyan vannak komoly problémák, de még mindig ez a politikai rendszer a „legkisebb rossz”.

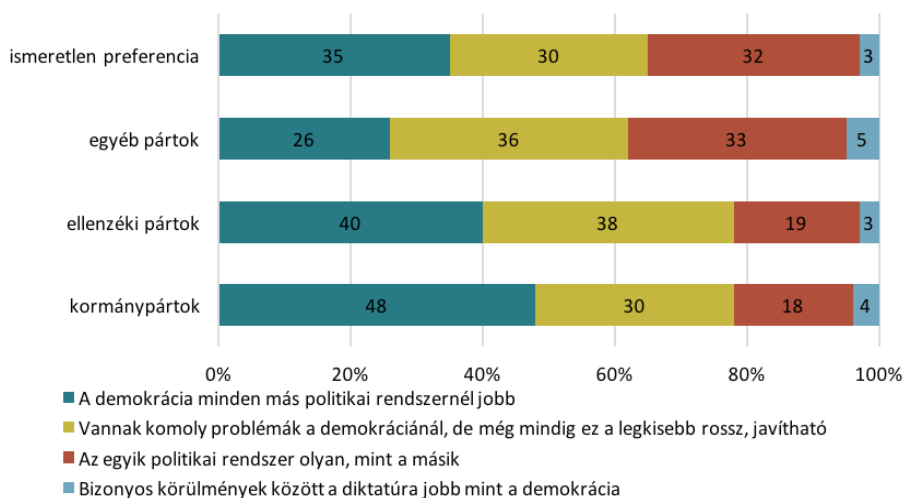
Az ellenzéki pártok (DK, Jobbik, LMP, Momentum, MSZP, Párbeszéd) közös listájára szavazók között a demokráciát a legjobb politikai rendszernek ítélő válaszadók aránya a kormánypártok híveinél tapasztalható képest ugyan valamennyivel kisebb, ez azonban kompenzálódik a demokráciát a hibáival együtt is preferálók körében, vagyis összességében az mondható, hogy a két táborban azonos arányban vannak jelen a demokráciapárti válaszadók. S ugyanez mondható el a további két válaszlehetőség esetében is: mindkettő szavazótáborban az átlagnál kisebb a rendszerközömbös válaszolók és átlag körüli a rendszerszkeptikusok aránya.

Azokat a kérdezetteket, akik számára mindegy, hogy milyen politikai rendszerben élnek, a legmagasabb arányban az egyéb pártokra szavazók között találjuk meg, ugyanakkor körükben is relatíve alacsony a diktatórikus berendezkedés támogatottsága és magas a demokráciát a hibáival együtt is támogatók aránya.

48. ábra.

Az egyes politikai berendezkedési típusok megítélése a pártpreferenciák szerint (a kérdésre választ adók százalékában)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

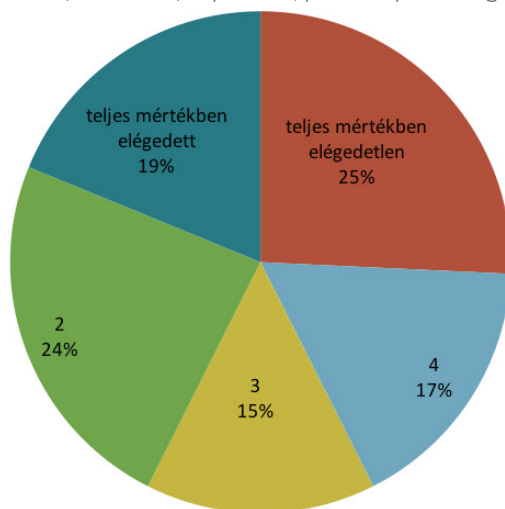
A demokrácia működésével való elégedettség

A demokráciához való viszonyról a magyar demokrácia értékelésére áttérve ugyancsak figyelemfelkeltő eredményeket tapasztalunk. A korábbi vizsgálatokhoz képest, amelyek rendre a demokráciával elégedetlen válaszadók többségét mutatták (GERŐ-SZABÓ, 2015; BÍRÓ-NAGY-LAKI, 2018; SZABÓ-GERŐ, 2019; SZABÓ, 2019), 2020-ban az mondható, hogy mintegy fele-fele arányban oszlanak meg a demokrácia működésével elégedetlenek és a vele elégedettek a felnőtt társadalomban.

A megkérdezettek 26 százaléka kifejezetten rossz véleménnyel van a magyar demokrácia állapotáról, további 17 százalék pedig inkább az elégedetlenek táborába helyezi magát. Velük ellentétben a válaszadók közel negyede inkább pozitívan értékeli a jelenlegi politikai rendszer minőségét, ötödük pedig kifejezetten kielégítőnek látja a magyar demokráciát.

49. ábra.
Mennyire elégedett Ön a demokrácia működésével Magyarországon?
(a kérdésre választ adók százalékában)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A demográfiai és szociokulturális háttérváltozókat vizsgálva a magyar demokrácia minőségének megítélésében egyedül a társadalmi osztályok mentén találunk szignifikáns eltéréseket. Az adataink tükrében a demokrácia hazai működésével a felső középosztály és a felsőosztály tagjai a legelégedettebbek, 59 százalékuk nyilatkozott alapvetően pozitívan a hazai jogállamiság működéséről.

Demokráciához fűződő viszony

Ezzel szemben az alsó osztályhoz tartozók tekintenek a leginkább rosszallóan a hazai demokráciára, kétharmaduk elégedetlen annak működésével. Az önmagukat a munkásosztályba sorolók zöme szintén az elégedetlenek táborát gyarapítja, míg az alsó középosztály, és még inkább a középosztály tagjai körében az elégedettek felé billen el a mérleg nyelve.

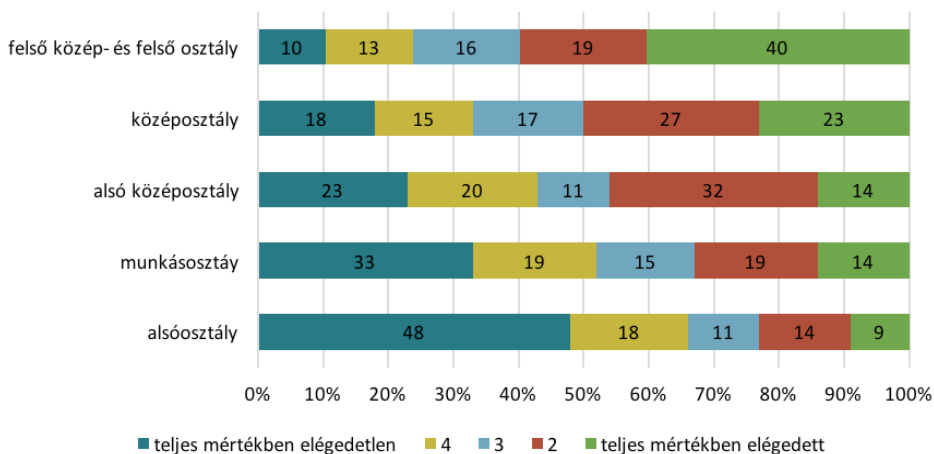
Összességében tehát az látható, hogy a vélt és a valós, vagyis a normatív értelemben vett demokrácia és a hétköznapiakban megtapasztalt magyar demokrácia közötti eltérés érzékelése a társadalmi ranglétrán lefelé haladva válik egyre látványosabbá, s az alsó osztály körében ugrásszerűen felerősödik. Szükséges ugyanakkor megjegyezni, hogy ez nem jelenti azt, hogy a társadalmi hierarchia élén nem észlelnek eltérést a kettő között, azt viszont igen, hogy az alsóbb osztályok lényegesen kritikusan viszonyulnak a jelenlegi magyar demokráciához.

S ez köszön vissza a kormánypartok szavazói táborának társadalmi osztályok szerinti megoszlásában. Amíg az önmagukat felső közép- és felsőosztályba sorolók több mint fele Fidesz-KDNP-szavazó, ugyanez a közép- és alsó középosztályhoz tartozóknak már csak kicsivel több mint harmadáról mondható el (36–34%). A magyar demokrácia iránt legkritikusabbnak bizonyuló alsó osztály tagjai pedig mindösszesen 16 százalékban teszik le a voksukat a kormánypartok mellett.

50. ábra.

Mennyire elégedett Ön a demokrácia működésével Magyarországon? Szubjektív osztálybesorolás szerint (a kérdésre választ adók százalékában)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

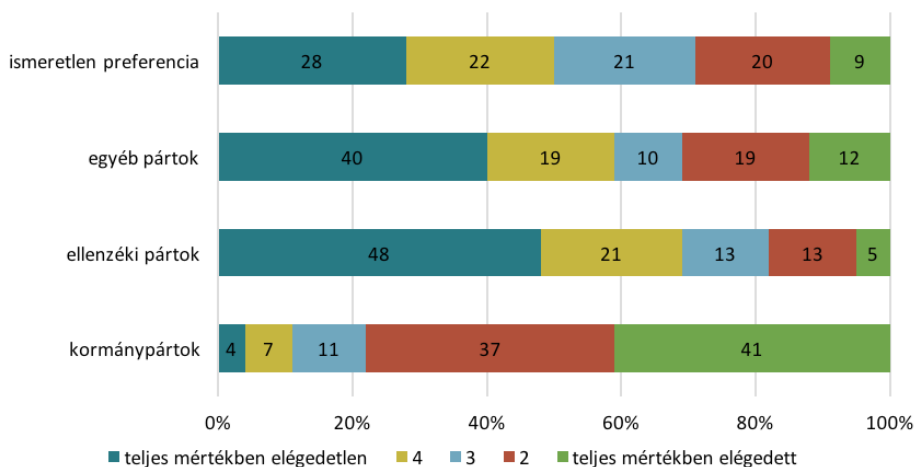
Demokráciához fűződő viszony

A pártpreferenciákat részletesebben megvizsgálva egyértelműen kirajzolódik, hogy a kormánypárti szavazók elsöprő többsége elégedett a magyar demokrácia állapotával. A kormánypárt híveinek több mint háromnegyede nem, vagy csak kevéssé talál kivetnivalót a hazai politikai rendszerben. Az ellenzéki összefogást preferálók ellenben meglehetősen borúsán látják a helyzetet, körükben egyértelmű többségben vannak az elégedetlenkedők: a Momentum (54%), a Jobbik (49%), a DK (48%) és az MSZP szavazók (41%) is.

Az egyéb pártokat preferálók és a tartózkodók (a teljes minta 4%-a) körében valamivel nagyobb elégedettség tapasztalható, de náluk is relatíve magasnak tekinthető az elégedetlenek aránya. Szükséges ugyanakkor hozzátenni, hogy annak ellenére, hogy az ellenzéki szavazók nem minden fenntartás nélkül fogadják el a demokrácia jelenlegi működését, nagy többségük nem igényel alternatívát a demokráciával szemben, mint ahogy azt a politikai rendszertípusok megítélésénél is láthattuk. A társadalom átalakításának igényével kapcsolatos véleményeikben is az tükröződik, hogy kritikájuk nem mindent felforgató forradalmi változások igényén alapul, hanem fokozatos lépésekben történő társadalmi reformok kívánalmán.

51. ábra.
Mennyire elégedett Ön a demokrácia működésével Magyarországon?
Pártpreferenciák szerint (a kérdésre választ adók százalékában)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

Demokráciához fűződő viszony

Végül érdemes szemügyre venni az egyes ideológiai dimenziókat is. A kutatásunk szerint a bal–jobb ideológiai tengely mentén a válaszadók negyede sorolta magát a baloldalra, 23 százalékuk középre és 41 százalékuk jobboldalra, míg a liberális–konzervatív ideológiai tengelyen 34 százalékuk a liberális, 36 százalékuk a konzervatív oldalra, 20 százalékuk pedig középre.

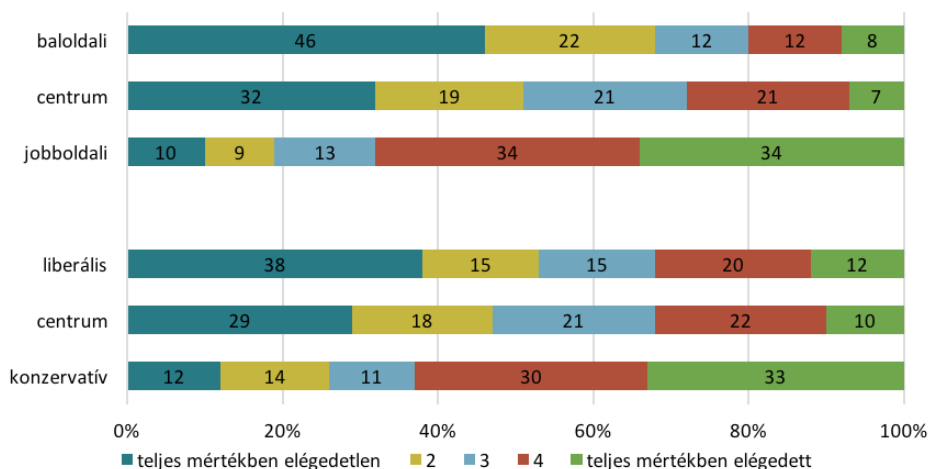
A magukat baloldali spektrumban elhelyező válaszadóknak mintegy 68 százaléka elégedetlen vagy inkább elégedetlen a magyar demokrácia jelenlegi működésével, a jobboldali dimenzióban viszont pontosan ugyanilyen arányban vannak jelen az ellenkező álláspontra helyezkedők. A centrumhoz tartozók jóval megosztottabbnak bizonyulnak a kérdésben, de véleménystruktúrájuk így is sokkal közelebb áll a baloldali dimenzióban, mint a jobboldali dimenzióban tapasztaltakhoz.

Hasonló eredményt kapunk, ha a másik ideológiai elrendeződést is megnézzük. A konzervatív pólust képviselők ítélik meg a legkedvezőbben a magyar demokrácia jelenlegi teljesítményét, a liberális póluson elhelyezkedők pedig a legrosszabbul. Az ideológiai tengelyen önmaguk álláspontjának elhelyezését elutasítók, vagy abban bizonytalanok ebben az esetben is megosztottak, a véleményeik megoszlása viszont inkább a liberális dimenzióban szereplő kérdezettekhez hasonlít, mintsem a konzervatív dimenziót választókéhoz.

52. ábra.

Mennyire elégedett Ön a demokrácia működésével Magyarországon? a baljobb és a liberális-konzervatív ideológiai tengelyen elhelyezkedők álláspontja (a kérdésre választ adók százalékában)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

Demokráciához fűződő viszony

A fenti eredményeket összefoglalva elmondható, hogy 2020 telén a magyar felnőtt társadalom nemcsak, hogy demokráciapártibb, mint korábban, de minden közelmúltban történt mérésnél elégedettebb a magyar demokrácia működésével is. Ezzel együtt azonban az is igaz, hogy amíg a demokratikus rendet a társadalom elsöprő többsége preferálja, a magyar demokrácia jelenlegi működése korántsem örvend ilyen széleskörű támogatottságnak. A legélesebb véleménykülönbség – nem meglepő módon – a kormányzópártok hívei és az ellenzéki pártok választói között rajzolódik ki. Az előbbiek többsége megfelelőnek ítéli a demokrácia hazai működését, míg az utóbbiak döntő részt elfogadhatatlannak tartják azt. Az ellenzéki szavazók kritikai viszonyulása azonban nem párosul a demokráciát felforgató forradalmi igényekkel. A kormánypártok szavazóihoz hasonlóan az ellenzéki szavazók döntő többsége is a demokrácia híve, és nagyobb részt a társadalom lassú, reformokkal történő javítása, semmint gyors és gyökeres átalakítása mellett elkötelezett.

ALAPVETŐ POLITIKAI SZOCIALIZÁCIÓS MECHANIZMUSOK

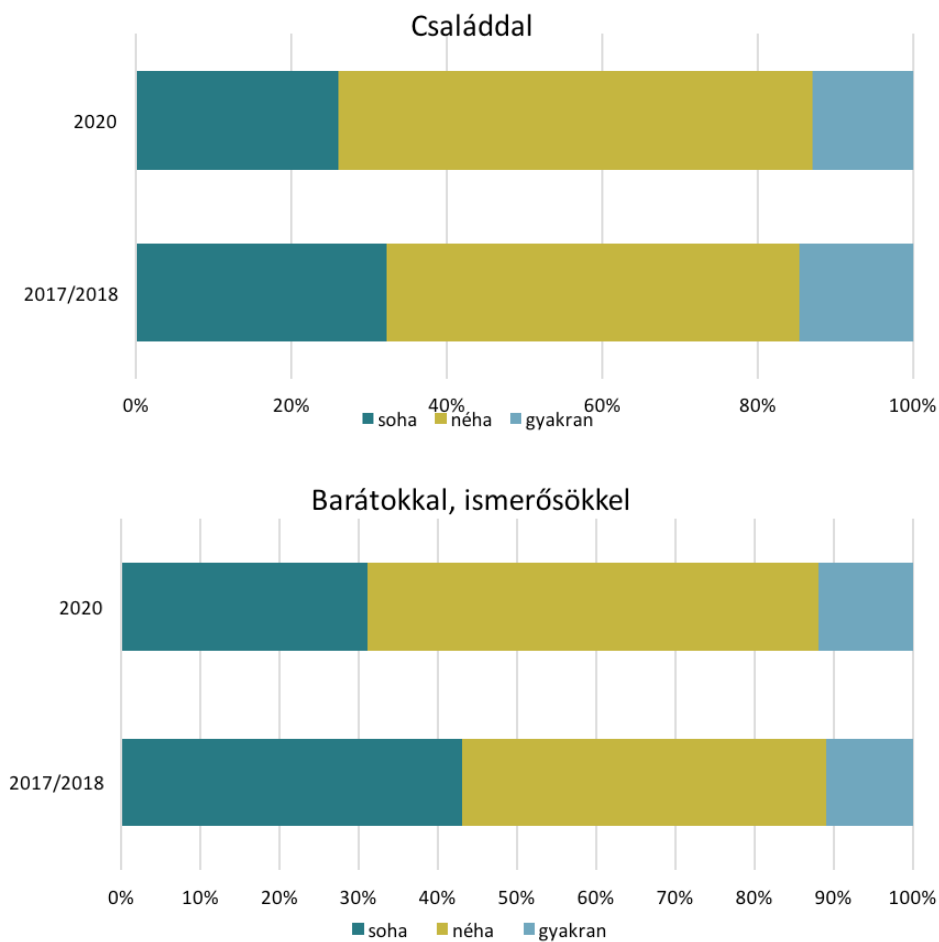
A politikai szocializációs mechanizmusokkal kapcsolatos összefüggések vizsgálatát a kutatásban – a magyar politikai szociológiában elterjedt módon – alapjában a családon belül, illetve a barátokkal, ismerősökkel folytatott politikai beszélgetésekre, valamint a politikai és közéleti érdeklődésre vonatkozó kérdések célozzák. Amennyiben ugyanis a családi életnek, valamint a kortárskapcsolatoknak integráns részét képezi a közéleti kérdések megvitatása, az utal a politikai szocializációs folyamatok funkcionális jelenlétére és működésére, amely hatással lehet az egyén politikai magatartására is. Ez pedig közvetlenül vagy közvetve jelentkezik a politikai érdeklődés alakulásában, amit a politikatudomány a legfontosabb magyarázó faktornak tekint.

2020 decemberében a magyar társadalom döntő többsége (fele, hattizede) „néha” beszélget otthon vagy a barátaival a politikáról. Ez nem tér el jelentősen a korábbi kutatások eredményeitől sem, bár megjegyzendő, hogy a 2017. decemberi/2018. januári eredményekkel összevetve csökkent valamelyest a politikáról egyáltalán nem beszélgetők aránya a „néha” politizálók javára. Az ilyen kérdéseket mind otthoni, mind baráti környezetben gyakran megtárgyalók számaránya viszont alapvetően stagnál. A magyar társadalom hétköznapi kommunikációjában tehát nem alapvető fontosságú, de nem is elhanyagolható a politika.

Ha e két változó együttjárását, egymáshoz való alapvető viszonyát vizsgáljuk, látszik is a kettő közötti egyértelmű kapcsolat (Cramer's $V = 0,674$). Akik baráti, ismerősi körben gyakran beszélnek politikáról, azok a saját családjukon belül is jóval gyakrabban teszik meg azt (77 százalék), míg a barátaikkal ilyen beszéd témákat soha nem érintők esetében ennek egyértelműen a fordítottja az igaz: 70 százalékuk családon belül is kerüli a politikai témákat. Mindez szemléletesen mutatja, hogy a politikai szocializációval kapcsolatos kérdéseket láthatóan egy logika mozgatja, amelynek kiindulópontja a családon belüli politikai szocializáció. Akik családon belül megkapták politikai-közéleti vonatkozásban az alapokat, azok – nyitottabbá válva a közélet világára és azzal kapcsolatos ismeretekkel gazdagodva – a saját ismerősi körükkel is sokkal gyakrabban érintenek ilyen témákat. A baráti, ismeretségi körük e tekintetben homogénnek tekinthető.

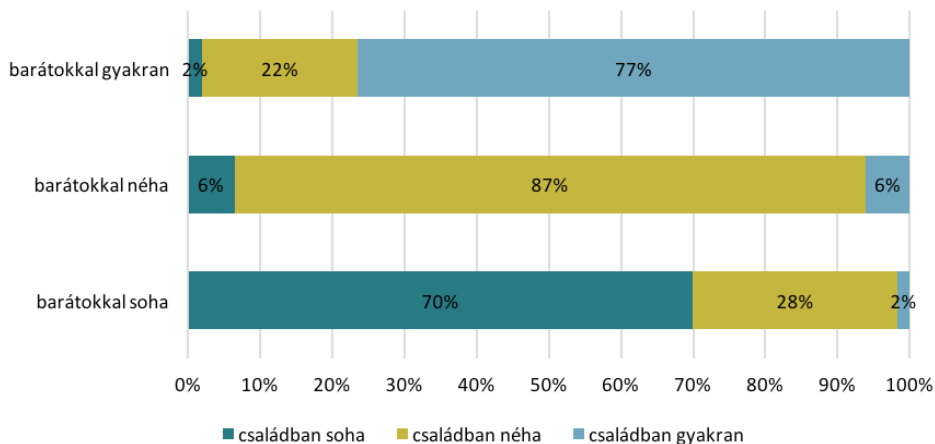
53. ábra.
Önök mostanában milyen gyakran beszélgetnek a politikáról a családban, illetve a barátokkal, ismerősökkel: gyakran, néha vagy soha? 2017/2018 és 2020 (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2017/2018: NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

54. ábra.
A családon belüli és a barátokkal folytatott politikai beszélgetések gyakorisága, 2020 (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
 NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A közélet, valamint a politika iránti érdeklődés alakulása esetén a középre húzó válaszadás (3-assal jelölt kategória) a legszembetűnőbb – a közéleti kérdések, társadalmi problémák vonatkozásában 33, míg a politika esetében 34 százalék nyilatkozott így. Ezen túl mindkét kérdésnél megfigyelhető, hogy az érdeklődést összességében nem mutatók tábora valamivel nagyobb, mint az érdeklődőké. A közéleti kérdések iránt egyébként valamivel érdeklődőbbek a magyar társadalom tagjai, ami egy járvány sújtotta időszakban nem tekinthető váratlan fejleménynek.

Rendkívül meggyőző eredményt mutat a két kérdés együttmozgása (korreláció = 0,762): akik érdeklődnek a közélet iránt, azok a politikai iránt is érdeklődőek lesznek, és a közéleti apátia politikai apátiával párosul.

2017/2018-as kutatásunk eredményeihez képest különösen a politikai érdeklődés növekedése szembetűnő, ami a 4-es kategória növekedéséből és az 1-es, 2-es kategória csökkenéséből ered. Bár erre közvetlen bizonyítékunk nincs, de más társadalomkutatások hasonló elmozdulást jeleznek (SZABÓ, 2020), emiatt úgy véljük, hogy az érdeklődés növekedése mögött a koronavírus-járvány kevésbé modellezhető hatásai állhatnak. Az emberek több időt töltenek otthon, több hírt fogyasztanak, ennek pedig óhatatlan következménye a politikai nyitottság változása.

55. ábra.

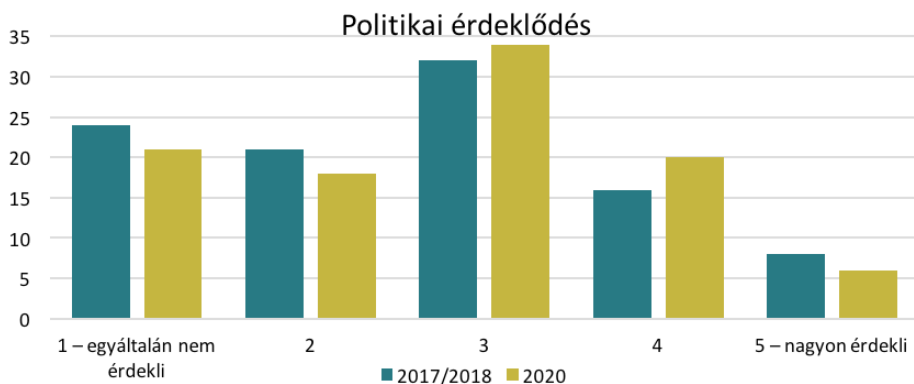
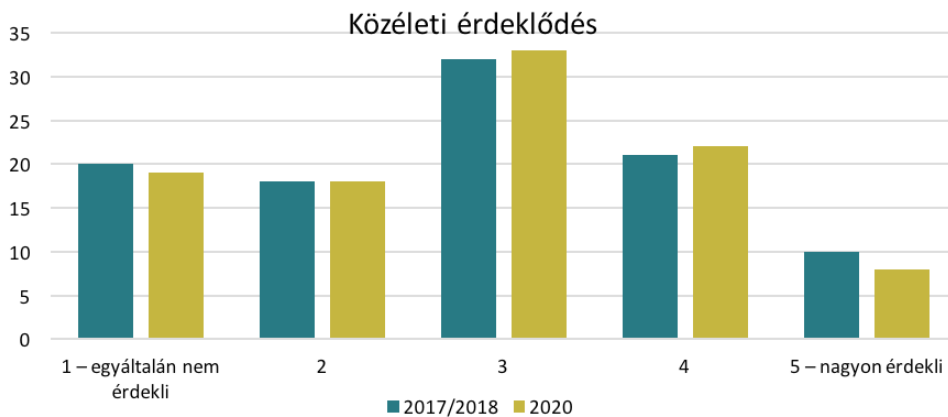
**Mennyire érdeklik Önt a közéleti kérdések, társadalmi problémák?
Egészében véve Önt mennyire érdekli a politika? (százalékos megoszlás)**

A közéleti érdeklődés átlaga az 1–5 skálán, 2017/2018: 2,83; 2020: 2,81. Politikai érdeklődés átlaga, 2017/2018: 2,64, 2020:2,72.

Adatok forrása:

2017/2018: NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A családi szocializáció jelentős szerepét mutatja, ha összevetjük a politika iránti érdeklődést a családon belüli politikai beszélgetések gyakoriságának megoszlásával. Ha az érdeklődők és nem érdeklődők két-két kategóriáját összevontan kezeljük, áttekinthetőbbé válik a két tényező közötti együttjárás.

Annak ellenére, hogy a köztes „néha”-válasz mindenhol jelentős, a politika iránt érdeklődőknél egyértelműen a legkiemelkedőbb a politikáról gyakran beszélgetők aránya, míg – ennek fordítottjaként – a nem érdeklődők jelentős hányada sohasem beszélget ilyesmiről családon belül. Ennek ellenpárjaként az adatok

Alapvető politikai szocializációs mechanizmusok

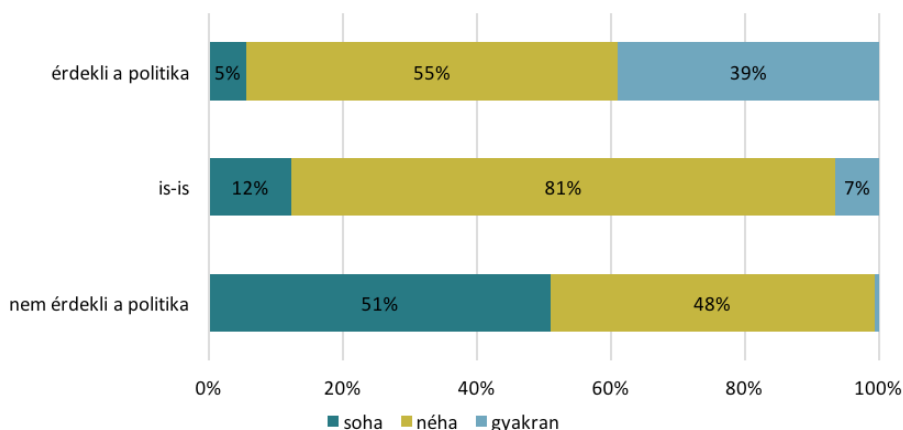
alapján ritka, ha valaki politikai érdeklődése ellenére sohasem beszélget a témáról családon belül és elenyésző azok aránya, akik családjában gyakran előkerülnek politikai kérdések annak ellenére, hogy nem érdeklődik ilyesmi iránt a válaszadó. Visszautalva a korábban írtakra, a családon belülről „érkezik” a politikai kérdések iránt való nyitottság. A közéleti érdeklődés esetében gyakorlatilag mindezzel megegyező eredményeket kapunk.

56. ábra.

A politika iránti érdeklődés és a családon belül folytatott politikai beszélgetések megoszlása. (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

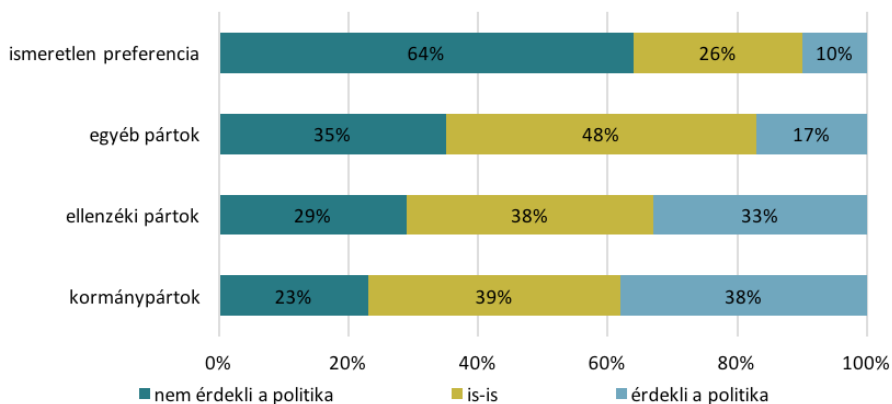
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A politikai érdeklődést a pártpreferenciával vizsgálva fontos ismeretekre mutat rá. Láthatóvá válik ugyanis, hogy a nagyobb, jelentősebb pártok preferálói – legyenek kormánypárti vagy a nagyobb ellenzéki pártok szavazói – magasabb arányban érdeklődnek a politika iránt, mint akár a kisebb ellenzéki pártok szimpatizánsai. Bár az önmagában evidensnek tűnhet, hogy a pártot választók körében magasabb a politikai érdeklődés, ezen összefüggés nemcsak a kisebb pártok potenciális szavazóival kapcsolatban lehet fontos információ, hanem eloszthatja azt a magyar közéletben már többször felbukkant elképzelést is, hogy a bizonytalanok egy része valójában csak rejtőzködő szavazó. Ahogy arra az elemzésünk más fejezetei is rámutatnak, az ismeretlen preferenciájúak egy rétegzett, több csoportból álló, nagy blokkja a választói véleménystruktúrának.

57. ábra.
A pártpreferencia a politikai érdeklődés mértékének tükrében.
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
 NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A politikai érdeklődés szociodemográfiai tényezők mentén jelentős eltéréseket mutat. Ahogy arra az értékvilágot bemutató fejezetben utaltunk, a politika inkább a férfiak, a vallás inkább a nők gondolkodásmódjához áll közel. Ugyanez a kettősség figyelhető meg a politikai érdeklődés tekintetében. A férfiak ugyanis statisztikailag szignifikáns módon magasabb érdeklődési átlagot mutatnak, mint a nők. Szintén eltér a politizáltság szintje életkori csoportok szerint. Összhangban az ebben a témában készített politikai szociológiai kutatásokkal (OROSS-SZABÓ, 2020), a legfiatalabbak, azaz a 18–29 évesek a legkevesbé érdeklődők (2,25 átlagpont szemben a társadalmi 2,72 ponttal), míg leginkább a középkorúak, az 50–59 évesek rendelkeznek politikai affinitással (2,93 pont).

Igen jelentős különbség mutatható ki a politika érdeklődés szintjében a befejezett iskolai végzettség szerint. Kissé sarkosan fogalmazva ugyanis, minél magasabb a kérdezett iskolázottsága, annál inkább érdeklődik a politikai iránt. A legfeljebb 8 osztályt végzeteknél 2,46 pont az átlagos érdeklődés, a diplomásoknál viszont meghaladja a 3 egészet (3,14 pont).

Végül a társadalmi osztályhelyzet világosan szegmentálja a politikai érdeklődés alakulását. Minél magasabbra pozicionálja valaki önmagát a társadalmi ranglétrán, annál érdeklődőbb lesz a politikai kérdések iránt. A felső-közép és a felsőosztály tagjainál extrém magas, 3,44 átlagpontos érdeklődési átlag rögzíthető. Több más, fentebb ismertetett tényező is arra utal, hogy e réteg maximálisan igyekszik előnyös társadalmi pozícióját „kamatoztatni”, tájékozódni a világban, civil szervezetek révén társadalmi kapcsolatokat létesíteni, és politikailag aktivizálódni.

Alapvető politikai szocializációs mechanizmusok

7. táblázat. A politikai érdeklődés alakulása társadalmi csoportonként (1–5 skála átlagai)

Adatok forrása:

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

társadalmi csoport	érdeklődési átlag
társadalmi átlag	2,72
nem	
férfi	2,93
nő	2,53
korcsoport	
18–29	2,25
30–39	2,70
40–49	2,74
50–59	2,93
60–69	2,85
70+	2,89
iskolai végzettség	
alapfok	2,46
szakmunkás	2,70
érettségizett	2,74
diplomás	3,14
társadalmi osztályozás	
alsó osztály	1,95
munkásosztály	2,56
alsó középosztály	2,69
középosztály	2,93
felső közép és felső osztály	3,44

Társadalmi távolság és a politikai affinitás

A fenti, bevett kérdések kutatásunkban kiegészültek egy eddigiekben még nem alkalmazott, új kérdéssel is, amely a különböző politikai véleménycsoportok egymástól való társadalmi távolságát kísérli meg mérni („Hogyan vélekedne Ön arról, ha a családjába egy Önétől markánsan eltérő politikai véleménnyel bíró személy kerülne, pl. házasságkötés következtében?”). Az ehhez hasonló, úgynevezett Bogardus-féle skálákat jellemzően társadalmi csoportok egymástól való távolságának feltárására alkalmazzák (pl. különböző kisebbségi csoportokhoz való viszony mérésére), ugyanakkor – politikai identitások kialakulását, illetve megerősödését feltételezve és az egyébként is polarizált magyarországi politikai légkörből kiindulva – érdekes lehet mindennek az átültetése a politikai véleménykülönbségek esetére.

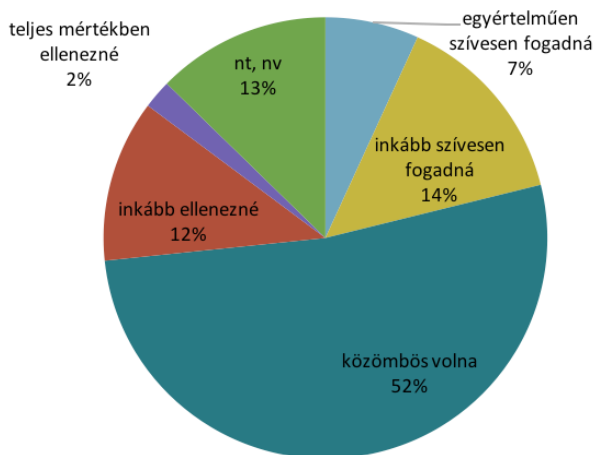
Az eredmények viszont itt is középre húzó beállítódást mutatnak: az abszolút többség közömbösen viszonyulna ahhoz, ha a családjába politikai gondolkodását tekintve markánsan különböző személy kerülne, míg egy enyhe többség összességében inkább szívesen fogadná a „másként gondolkodó” személyt. Külön probléma, hogy mi történne akkor, ha nem politikai nézetében, hanem bőrszínében, vallásában más beállítódású személyről kérdeztünk volna a kutatásban.

58. ábra.

Hogyan vélekedne Ön arról, ha a családjába egy Önétől markánsan eltérő politikai véleménnyel bíró személy kerülne, pl. házasságkötés következtében?
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

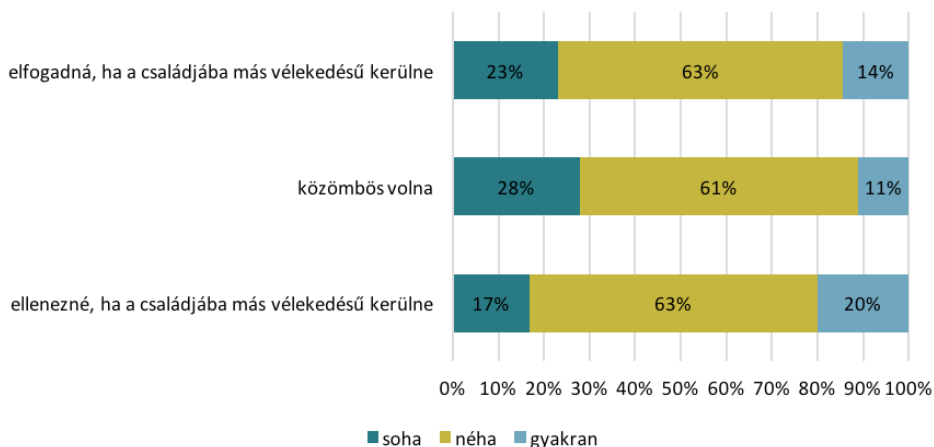
Alapvető politikai szocializációs mechanizmusok

A társadalmi távolság és a családon belüli politikai beszélgetés együttjárását vizsgálva megállapítható, hogy minden esetben a középre húzó válaszadás dominál (az elemzés egyszerűsítésének és áttekinthetőségének érdekében kerültek összevonással szűkítésre a társadalmi távolságot mérő változó kategóriái). Érdekes, hogy a potenciálisan a családba kerülő, markánsan eltérő véleményt képviselőtől elhatárolódók között vannak a legtöbben, akik otthon gyakran beszélnek politikáról, ugyanakkor a különbség láthatóan nem számottevő.

59. ábra.

A politikai véleménycsoportok közötti társadalmi távolság a családon belüli politikai beszélgetések gyakoriságának tükrében (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

Amennyiben viszont a politikai érdeklődéssel vetjük össze a társadalmi távolság kérdését, már világosabb eredményeket kapunk. Kiténik ugyanis, hogy akik elleneznék, ha a családjukba politikailag más vélekedésű személy kerülné, azok között jóval nagyobb arányban találunk a politika iránt érdeklődőket (41 százalék).

Bár az együttjárás nem kimagaslóan erős, mindez mégis magyarázattal szolgálhat az eddig leírtakra – mivel a politikai polarizáltság nagyobb arányban érinti a politika iránt érdeklődőket, a politikai véleménycsoportok közötti társadalmi távolság kérdése esetén megfigyelt középre húzó válaszadásban szerepet játszhat az összességében alacsony politikai érdeklődés is.

(KÖZ)POLITIKAI ÜGYEK A TÁRSADALOMBAN: A KÖZVÉLEMÉNY NAPIRENDJÉRŐL

Mindennapjaink során számos politikai eseménnyel találkozhatunk. A médiából vagy egymás közötti beszélgetéseinkből értesülhetünk a legfrissebb hírekről, de a politikusok beszédei, interjúi vagy a közösségi médián megjelent bejegyzései révén is tájékozódhatunk. A társadalmi és a politikai alrendszerek interakciói tehát az emberek számára ismert és fontos témák körét is meghatározzák. Ezt a közvélemény napirendjének nevezünk.

A közvélemény napirendjének kérdése a nemzetközi közpolitika-kutatások kedvelt területe (lásd JONES–BAUMGARTNER, 2004; BEVAN–JENNINGS, 2019), de az elmúlt években itthon is egyre inkább előtérbe került (lásd BODA, 2020; SEBŐK–BODA, 2019). A közvélemény számára fontos témák ugyanis a politikusok szakpolitikai és kommunikációs stratégiáit is nagyban befolyásolhatják. A CSOK például jelentős részben a programcsomag köré épített kormányzati kommunikáció segítségével juthatott el valamennyi érintett háztartáshoz. Az emberek megismerték és széles körben igénybe vették, amely az intézkedéscsomag sikerességét igazolta vissza. A közvélemény reakciója azonban egy-egy intézkedés bukását is okozhatja. A 2014 őszén bejelentett internetadó például futótűzként terjedt el a társadalomban. A társadalom a javaslatra felháborodással válaszoltak, ami az utóbbi 10 év legnagyobb tüntetését eredményezte. Az állampolgári visszajelzés ebben az esetben a szakpolitikai intézkedés visszavonását eredményezte.

Kutatásunk ezen szakaszában a nemzetközi vizsgálatok standardjait követtük. A kérdőív elkészítését megelőzően a 2020-as év ismert politikai eseményei közül kiválasztottunk tizenegyet. A kérdőívben ezekről az ügyekről kérdeztük az emberek véleményét, több lépcsőben. Első lépésként azt vizsgáltuk, hogy az általunk meghatározott ügyeket az emberek mennyire ismerik. A megkérdezetteknek tehát elsőként ki kellett választani azokat az eseményeket, amelyekről a kitöltésig valamilyen formában már értesültek. A következő szakaszban arra voltunk kíváncsiak, hogy az általuk ismertnek jelölt témák mennyire fontosak számukra. A második kérdésben így a megjelölt ügyek közül kellett a számukra öt legfontosabbat kiválasztani, majd pedig, utolsó lépésként, a leginkább fontosat megjelölni. A többlépcsős folyamat célja tehát, hogy az emberek által legjobban ismert és a számukra legfontosabb ügyeket is meghatározzuk.

Kiválasztott témák

2020 az elmúlt évtizedek egyik, ha nem a legkülönlegesebb éve volt. Amellett, hogy a koronavírus okozta világjárvány alapvető változásokat hozott mindennapjainkban, a magyar bel- és külpolitika területén is jelentős folyamatok zajlottak. A vizsgálatba vont ügyek kiválasztásakor a kutatói teamnek igen nehéz dolga volt, de miután a lekérdezésre az év végén került sor, a kiválasztás során az év második felének eseményeire fókuszáltunk.

8. táblázat. A vizsgált közpolitikai események

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

kérdés száma	Az esemény pontos megnevezése, leírása
1.	Elindult a Telex, az Index egykori szerkesztőségének új online hírportálja.
2.	Sérti az uniós jogot, elmarasztaló döntést hozott az Európai Bíróság a Lex-CEU ügyében.
3.	Karácsony Gergely Facebook-oldalán jelentette be, saját tesztelési programot indít a főváros. Az önkormányzat 100 ezer Covid-19-teszt beszerzését indítja el.
4.	Dúró Dóra, a Mi Hazánk Mozgalom sajtótájékoztatóján ledarálta a homoszexuális és transznemű szereplőkről is mesélő „Meseország mindenkié” című mesekönyvet.
5.	A Fidesz megőrizte kétharmados többségét. Koncz Zsófia nyerte a borsodi időközi választást.
6.	Tüntetés és egyetemfoglalás az SZFE-n. A kancellár előrehozott őszi szünetet rendelt el, a kuratórium felfüggesztette a tanítást.
7.	Új jogállamisági mechanizmus az EU-ban. A jogállamisági kritériumok miatt Magyarország megvétózta az uniós költségvetési javaslatot.
8.	Bérrendezés az egészségügyben. Többlépcsős emelés és szigorú összeférhetlenségi szabályok az egészségügyi dolgozók béremeléséről szóló kormányzati javaslatcsomagban.
9.	A kormány új Otthonteremtési támogatási programot indított el.
10.	Megérkezett a járvány második hulláma. Folyamatosan emelkedik a fertőzöttek és az elhunytak száma.
11.	November 4 éjféltől ismét rendkívüli jogrend lép életbe a járvány megfékezésére. Este 8 és hajnali 5 óra között kijárási korlátozás, középiskolai távoktatás az intézkedések között.

A tavalyi év Magyarországon is főként a koronavírus-járványról szólt. A kormányinfók és az operatív törzs tájékoztatásai, valamint a média mindennapi híradásai révén az emberek napi szinten értesülhettek a legfrissebb információkról. A járvány (köz)politikai jelentőségét jól jelzi, hogy a témában több alkalommal megszólalt a miniszterelnök is. Orbán Viktor élő Facebook-videóiban vagy a Kos-

suth rádió szokásos péntek reggeli beszélgetős műsorában gyakorta mondta el véleményét a járvány terjedésének üteméről és a járványkezelés aktuális kérdéseiről. A koronavírus-járvány témakörével így kutatásunk is kiemelten foglalkozik, a témához három kiválasztott ügy is kapcsolódik. Rákérdeztünk a járvány terjedésére (a kérdőív lekérdezésének időpontjában a második hullám legdrámaibb időszaka zajlott Magyarországon), az aktuális járványügyi intézkedésekre, valamint a Karácsony Gergely által bejelentett fővárosi tesztelési programra is. Az egészségügyhöz kapcsolódóan vizsgáltuk továbbá az egészségügyi dolgozók bérrendezésének közismertségét és fontosságát is.

A koronavírus mellett 2020-ban az egyetemek kérdése is fókuszba került. A felsőoktatás területét így kutatásunk is érinti. A kiválasztott események közé a Színház és Filmművészeti Egyetem (SZFE) ügyét, valamint az Európai Bíróság Lex-CEU kérdésében hozott elmarasztaló döntését emeltük be. A média kapcsán a Telex indulását, mint (köz)politikai ügyet vizsgáltuk, foglalkoztunk a kormány által indított új otthoneremtési támogatással, de tettünk fel kérdést Koncz Zsófia Fidesz-képviselő időközi választáson aratott győzelméről, valamint az EU új jogállamisági mechanizmusáról is. Végül a kérdőív a „Meseország mindenkié” című könyv ügyét is érinti, amelyet homoszexuális tartalma miatt Dúró Dóra országgyűlési képviselő a Mi Hazánk Mozgalom sajtótájékoztatóján darált le.

Ismert témák a közvélemény napirendjén

A kutatás első szakaszában a kiválasztott politikai események ismertségét vizsgáltuk.

Az eredmények megerősítették előzetes feltevéseinket. A közvélemény napirendjét 2020 második felében a járvány témaköre uralta. Erre utal a járványkezelési intézkedések szigorítását, valamint a második hullámot érintő kérdések kiemelkedése is. Ezekről az ügyekről ugyanis a megkérdezettek több mint 90 százaléka hallott valamilyen formában. A harmadik helyen a kormány új családpolitikai intézkedése, az *Otthoneremtési támogatás* végzett. Hasonló ismertséggel bír azonban az egészségügyi dolgozók bérrendezése is, amely eredményeink alapján csak pár százalékkal maradt el a családpolitikai programtól. A megkérdezettek csaknem 80 százaléka hallott ugyanis a kormányzati javaslatcsomagról.

Az új jogállamisági EU-mechanizmus, a SZFE-ügy, valamint Koncz Zsófia Fidesz-képviselőjelölt Borsod-Abaúj-Zemplén megye 6., Tiszaújváros székhelyű választókerületében, 2020. október 11-én aratott győzelme a középmezőnyt képviselik. A megkérdezettek körülbelül 70 százaléka hallott már valamilyen formában ezekről az ügyekről, amelyek a járványkérdést leszámítva nem sokkal maradnak el az ismertebb politikai események arányaitól. Úgy tűnik azonban, hogy Dúró Dóra

9. táblázat.
Közpolitikai ügyek a közvélemény napirendjén. Ismert témák
(említések százaléka)

„Kérdés: Az alábbi táblázatban néhány politikai eseményt soroltunk fel. Kérem jelölje meg azokat az ügyeket, amikről valamilyen módon már hallott.”

Adatok forrása:

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
 NKFIH-119603, Részvétel, képviselő, politikai pártosság. N = 2000.

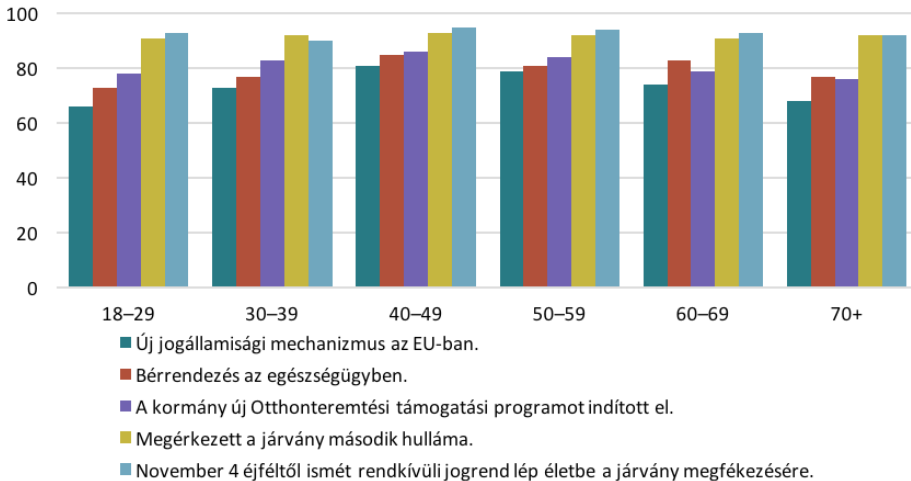
Esemény pontos megnevezése	említés százaléka
Elindult a Telex, az Index egykori szerkesztőségének új online hírportálja.	52
Sérti az uniós jogot, elmarasztaló döntést hozott az Európai Bíróság a Lex CEU ügyében.	58
Karácsony Gergely facebook oldalán jelentette be, saját tesztelési programot indít a Főváros. Az önkormányzat 100 ezer teszt beszerzését indítja el.	58
Dúró Dóra, a Mi Hazánk Mozgalom sajtótájékoztatóján ledarálta a homoszexuális és transznemű szereplőkről is mesélő "Meseország mindenkié" című mesekönyvet.	59
A Fidesz megőrizte kétharmados többségét. Koncz Zsófia nyerte a borsodi időközi választást.	68
Tüntetés és egyetemfoglalás az SZFE-n. A kancellár előrehozott őszi szünetet rendelt el, a kuratórium felfüggesztette a tanítást.	72
Új jogállamisági mechanizmus az EU-ban. A jogállamisági kritériumok miatt Magyarország megvétózta az uniós költségvetési javaslatot.	74
Bérrendezés az egészségügyben. Többlépcsős emelés és szigorú összehírdetlenség szabályok az egészségügyi dolgozók béremeléséről szóló kormányzati javaslatcsomagban.	79
A kormány új Otthonteremtési támogatási programot indított el.	81
Megérkezett a járvány második hulláma. Folyamatosan emelkedik fertőzöttek és az elhunytak száma.	92
November 4 éjféltől ismét rendkívüli jogrend lép életbe a járvány megfékezésére. Este 8 és hajnali 5 óra között kijárási korlátozás, középiskolai távoktatás az intézkedések között.	92

könyvdarálása, a Karácsony Gergely által bejelentett fővárosi tesztelési program, valamint a „Lex-CEU” kapcsán hozott Európai Bírósági döntés már kevésbé ismert az emberek számára. A megkérdezettek több mint 40 százaléka ugyanis nem hallott ezekről az ügyekről. A vizsgált közpolitikai kérdések közül a legkevesebben a Telex indulásáról értesültek, a válaszadók valamivel több, mint fele találkozott a témával.

Eredményeink árnyalása érdekében az öt legismertebb ügyet közelebbről is megvizsgáltuk. A korcsoportok szerinti vizsgálat például rávilágíthat, hogy a felsorolt politikai ügyek mely korosztályokhoz jutottak el leginkább.

60. ábra.
Az öt legismertebb politikai esemény korcsoportok szerint
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-T19603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A fenti ábra eredménye szerint a kiválasztott politikai eseményekről a vizsgált korcsoportok hasonló arányban hallottak. A legismertebb ügy, a kijárási korlátozás („November 4. éjféltől ismét rendkívüli jogrend lép életbe a járvány megfékezésére. Este 8 és hajnali 5 óra között kijárási korlátozás, középiskolai távoktatás az intézkedések között.”) esetében például az eredmények meglehetősen kiegyenlített képet mutatnak. Az ügyet legnagyobb arányban a 40–59 év közötti korcsoportban jelölték ismertnek (az ügyet ismerők 94–95 százaléka). A rendkívüli jogrendről legkevésbé a 30–39 évesek (90%) korosztályban értesültek.

A kormány által indított új Otthonteremtési támogatásról az érintett korosztály, azaz a 18–29 évesek hallottak a legkevésbé, hasonlóan egyébként az új jogállami mechanizmushoz. Mindkét témánál a legidősebbek szinte azonos ismeretekkel rendelkeznek.

Közvélemény számára fontos témák

A kutatás második és harmadik szakaszában a közvélemény számára fontos témákat vizsgáltuk. A megkérdezetteknek az ismertként jelölt politikai események közül kellett kiválasztaniuk a számukra öt legfontosabbat, melyből a leginkább fontos ügyet is ki kellett emelniük. Nem meglepő módon, az ügyek fontossága jelentős párhuzamokat mutat ismertségükkel.

10. táblázat.
Közvélemény számára fontos témák
(skála átlagai, ahol 1 = a legfontosabb esemény, 5 = 5. fontos esemény)*

Adatok forrása:
 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
 NKFIH-119603, Részvétel, képviselő, politikai pártosság. N = 2000.

Esemény pontos megnevezése	fontosság
Sérti az uniós jogot, elmarasztaló döntést hozott az Európai Bíróság a Lex CEU ügyében.	3,63
Karácsony Gergely facebook oldalán jelentette be, saját tesztelési programot indít a Főváros. Az önkormányzat 100 ezer teszt beszerzését indítja el.	3,48
Dúró Dóra, a Mi Hazánk Mozgalom sajtótájékoztatóján ledarálta a homoszexuális és transznemű szereplőkről is mesélő "Meseország mindenkié" című mesekönyvet. A könyv szerkesztője szerint a politikus akciójának hatására jelentősen megugrottak az eladások.	3,37
Tüntetés és egyetemfoglalás az SZFE-n. A kancellár előrehozott őszi szünetet rendelt el, a kuratórium felfüggesztette a tanítást.	3,34
Elindult a Telex, az Index egykori szerkesztőségének új online hírportálja.	3,27
Új jogállamisági mechanizmus az EU-ban. A jogállamisági kritériumok miatt Magyarország megvétózta az uniós költségvetési javaslatot.	3,19
Bérrendezés az egészségügyben. Többlépcsős emelés és szigorú összeférhetetlenségi szabályok az egészségügyi dolgozók béremeléséről szóló kormányzati javaslatcsomagban.	3,15
A Fidesz megőrizte kétharmados többségét. Koncz Zsófia nyerte a borsodi időközi választást.	3,14
A kormány új Otthonteremtési támogatási programot indított el.	2,89
Megérkezett a járvány második hulláma. Folyamatosan emelkedik fertőzöttek és az elhunytak száma.	2,34
November 4 éjféltől ismét rendkívüli jogrend lép életbe a járvány megfékezésére. Este 8 és hajnali 5 óra között kijárási korlátozás, középiskolai távoktatás az intézkedések között.	2,29

* Minél alacsonyabb annál fontosabb

Eredményeink alapján az emberek számára a járvány terjedése és a járványkezelés a két legfontosabb (köz)politikai kérdés. A koronavírus témaköre tehát nem csak az ismertség, de a fontosság tekintetében is domináns a közvélemény napirendjén. Az Otthonteremtési támogatás szintén megőrizte pozícióját, a harmadik ügy az agendán. Meglepő módon azonban az egészségügyi bérrendezés negyedik helyét a fontosság tekintetében Koncz Zsófia Fidesz-képviselőjelölt borsodi győzelme vette át. Ez azt jelenti, hogy bár az eseményt kevesebben jelölték meg ismertként (körülbelül 70 százalékon áll), akik kiválasztották, nagyobb arányban választották be a számukra legfontosabb öt ügy közé. A Fidesz-kétharmad megőrzésének fontossága emellett nem sokkal marad el az Otthonteremtési támogatás esetében kapott eredményektől sem. Ez arra utal,

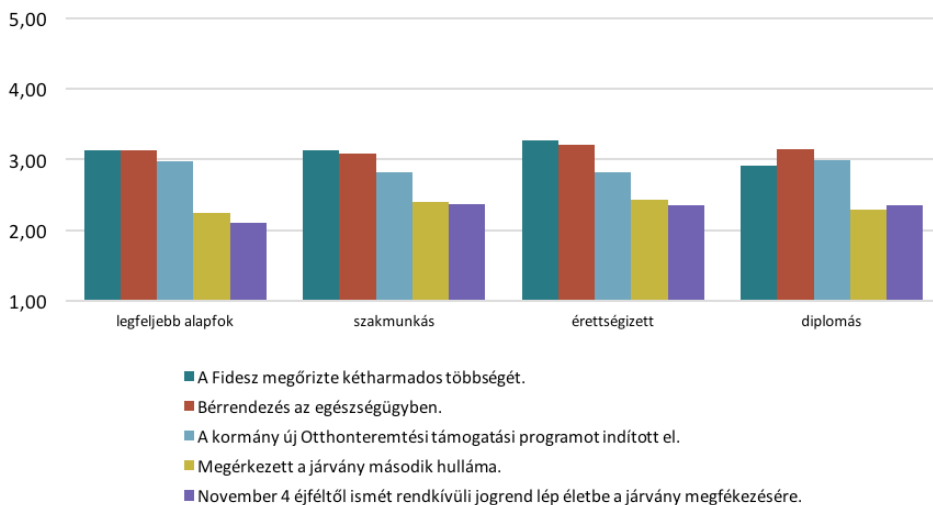
hogyan a megkérdezettek számára a járványkérdésen túl a Fidesz szakpolitikai csomagjai és a párthoz kötődő politikai események képviselik a legfontosabb (köz)politikai kérdéseket.

Hasonló változásokat figyelhetünk meg a Telex indulásának esetében is. Az Index–Telex körüli események a válaszok alapján ugyanis a legkevésbé ismert politikai ügynek számítottak. Jelentőségét tekintve azonban már a témák középmezőnyében végzett. A kétharmados többség megőrzését jelentő borsodi Fidesz-győzelemhez hasonlóan ugyanis a megkérdezettek a Telex indulását is nagy arányban választották az öt legfontosabb téma közé. Az SZFE-ügy esetében azonban eltérő irányú változásokat láthatunk. Míg ismertsége tekintetében a hatodik helyen áll, jelentősége alapján a nyolcadik. Ez arra utal, hogy az egyetem körüli eseményeket az emberek kevésbé tartják fontosnak, mint amennyire ismerik.

Az elemzés következő szakaszában az ismert témákhoz hasonlóan az öt legfontosabbnak értékelt politikai eseményt több szempont alapján is megvizsgáltuk. Eredményeinket az iskolai végzettség, a pártpreferencia, valamint a bal-jobb hovatartozás szerint is áttekintettük.

61. ábra.
Az öt legfontosabb politikai esemény iskolai végzettség szerint (átlagértékek, ahol 1 = legfontosabb esemény, 5 = legkevésbé fontos esemény)*

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

* Minél kisebb az átlagérték, annál fontosabb.

Az iskolai végzettség kategóriáit vizsgálva a járványügyi szigorítás, valamint a koronavírus második hulláma tűnik a két legfontosabb (köz)politikai kérdésnek (ezek a legkisebb értékek). Az, hogy november 4-én életbe lépett a rendkívüli jogrend a legfeljebb 8 osztályt végzettek számára a legfontosabb esemény. A többi végzettségi kategóriánál a rendkívüli jogrend bevezetése hasonló fontosságú.

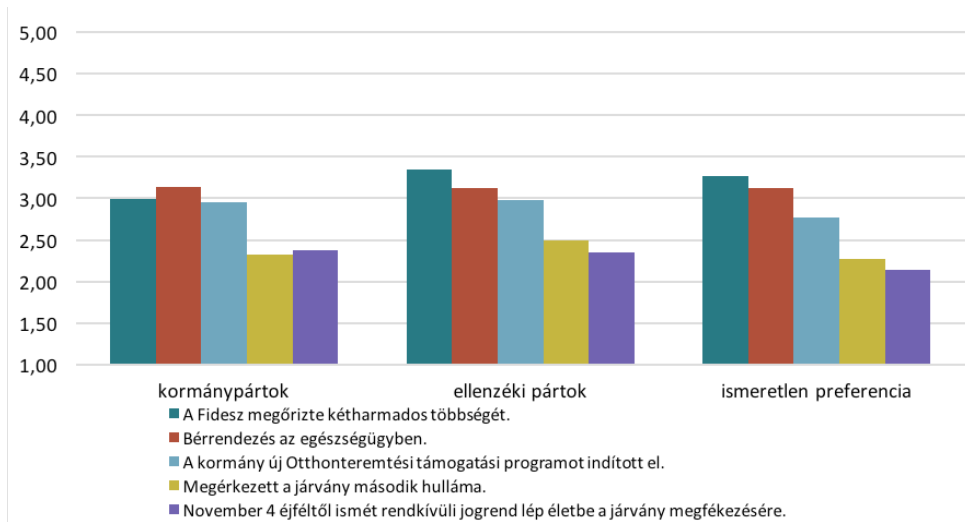
A szakmunkásoknál és az érettségizetteknél az előbbi téma és a járvány második hullámának megérkezése szinte ugyanolyan fontosságú, míg a diplomások számára a második hullám megérkezése megelőzi a rendkívüli jogrend bevezetését. Érdekes módon egyébként épp a diplomások azok, akiknél a Fidesz kétharmados többségének megmaradása magas fontosságot ér el. A többi végzettségi kategóriánál ugyanis az események fontossági sorrendje azonos, szemben a felsőfokú végzettségűekkel.

62. ábra.

Az öt legfontosabb politikai esemény pártpreferencia szerint (átlagértékek, ahol 1 = legfontosabb esemény, 5 = 5. legfontosabb esemény)*

Adatok forrása:

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

* Minél kisebb az átlagérték, annál fontosabb.

Az, hogy november 4-én életbe lépett a rendkívüli jogrend, az ismeretlen preferenciájú (nem tudja, nem válaszol, nem menne el) kérdezettek számára messze a legfontosabb kérdés, míg a pártpreferenciával rendelkezők véleménystruktúrája ennél kissé eltérőbb. Az ellenzéki pártok szavazói számára is ez a legfontosabb téma, viszont a kormánypártok szavazói a második hullám megjelenését fontosabbnak ítélték, mint a jogrendi változást.

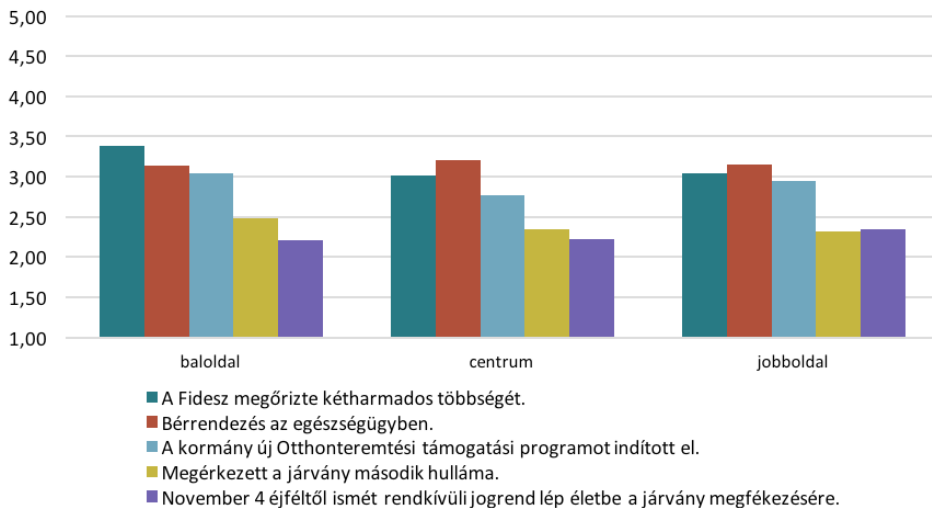
Az is látható az ábrából, hogy e két téma kiemelt jellege független a preferenciától, hiszen lényegesen elszakadnak a többi témától. A vizsgálat időszakában a politikai napirendet, politikai hovatartozástól függetlenül, a koronavírus-járvány uralta.

A Fidesz híveinél a bérrendezés kevésbé fontos, mint az a tény, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei választáson a párt megőrizte a kétharmados többségét (a téma olyannyira kiemelt jellegű, hogy szinte az Otthonteremtési támogatással azonos a fontossága).

A bal-jobb hovatartozást vizsgálva hasonló eredményeket láthatunk.

63. ábra.
Az öt legfontosabb politikai esemény bal-jobb hovatartozás szerint (említések százaléka)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselőlet, politikai pártosság. N = 2000.

Az önmagukat a baloldalra sorolók és a centrumpozícióban lévők számára a legfontosabb őszi esemény a november 4-i jogrend bevezetése volt, amit a járvány második hullámának megérkezése követett. Ezzel szemben a jobboldaliak – akik között többségben vannak a Fidesz–KDNP szavazói – a második hullám megérkezését fontosabbnak tartották, mint önmagában a különleges jogi szabályozás kihirdetését.

Érdekes továbbá, hogy a jobboldaliak és a centrumban elhelyezkedők Koncz Zsófia győzelmét az időközi országgyűlési képviselőválasztáson fontosabbnak tartják, mint az egészségügyi bérrendezést.

TÁRSADALMI SZERVEZETI KÖTÖDÉS ÉS POLITIKAI RÉSZVÉTEL

A választásokhoz nem köthető politikai tevékenységek (civilszervezeti aktivitás, tüntetés) nem pártok mentén, nem is feltétlenül választási szándékokat követve szerveződnek, hanem sokkal inkább cél-orientáltak. A politikai részvétel fontos területét jelentik az egy adott közösség igényeire szabott, önkéntes cselekvési formák, így például a jótékonyági vagy társadalmi szervezetben végzett önkéntes tevékenység, valamint a helyi közösségi projektben történő részvétel.

Legújabb kutatási eredményeikben Szabó Andrea és Gerő Márton (2019, 105.) a korábbi vizsgálatok egyesületi tagságra vonatkozó adataihoz (15 és 25 százalék között) hasonlóan azt találták, hogy a kérdezettek 27 százaléka kötődött valamilyen civil szervezethez. A résztvevők jelentős része szabadidős szervezetekben (sportegyesületekben a lakosság 13 százaléka, a kulturális vagy hobbi körökben a válaszadók 6 százaléka) vett részt, az oktatási és egészségügyi szervezetekben mindössze 4 százaléknyan, szakszervezetekben és pártokban pedig még ennél is kevesebben (2 százalék) voltak aktívak.

Az alábbi táblázat áttekintést ad a különböző szervezetekhez kötődők arányáról és annak 2018 eleje óta bekövetkezett változásáról.

A korábbi kutatások eredményeihez hasonlóan adatfelvételünkben is a sportklubokban, egyesületekben folytatott tevékenység a legnépszerűbb, emellett adatinkból az tükröződik, hogy az elmúlt időszakhoz képest a vallási, egyházi szervezetekben nőtt az aktivitás, mindkét típusú szervezethez a válaszadók 16 százaléka kötődött. Vélhetően a járvánnyal összefüggő korlátozások hatását jelzi, hogy a szomszédsági, lakóhelyi közösségekben csökkent a részvétel, a válaszadók mintegy 10 százaléka jelezte, hogy kötődött ilyen szervezethez, s a szakmai szervezetek tevékenységében pedig kifejezetten nagymértékű (6 százalékos) visszaesés mutatkozik, ez utóbbihoz mindössze a válaszadók 4 százaléka kötődött. Oktatással és egészségüggyel foglalkozó szervezetben a válaszadók 7 százaléka tevékenykedett és érdekes módon nőtt a politikai, közéleti kérdésekkel foglalkozó szervezetekben aktívak aránya (6 százalék). Ez utóbbi meglepő fejlemény, amelyet érdemes más kutatásokkal validálni.

A koronavírus-járvány során bekövetkezett változást vizsgálva Mikecz Dániel és Oross Dániel (2020) azt találták, hogy a pandémiával összefüggő önkéntes-

11. táblázat.

A képernyőn különböző egyesületeket, társaságokat, önkéntes szervezeteket soroltunk fel. Kötődik-e valamilyen módon (akár tagként, akár önkéntesként, pártolóként, támogatóként, vagy úgy, hogy többször részt vesz a rendezvényein) Ön ezek közül egyikhez, másikhoz? (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:

2017/2018: NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

2020: TK-01014677 Értékek, identitások és

NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

Szervezet	2017/2018	2020
ifjúsági, diák-, hallgatói szervezet	4	5
oktatással vagy egészségüggyel foglalkozó szervezetek	n.a.	7
vallási, egyházi szervezet (nem gyülekezet)	11	16
szakszervezet, szakmai (gazdasági, tudományos) kör, társaság	10	4
politikai (párt, politikai ifjúsági szervezet, közéleti kérdéseket felvállaló) szervezet	4	6
környezetvédő, zöld mozgalom, egyesület	6	5
karitatív, hátrányos helyzetűekkel, idősekkel, szociális ügyekkel foglalkozó szervezet, egyesület, mozgalom	7	6
szülői közösség, szomszédsági/lakóhelyi csoport, nyugdíjas klub	13	10
kulturális vagy hobbikör (tánc, színjátszó, dalárda, filmklub, felolvasó kör, zenekar, stb.)	7	10
sportklub, sportegyesület	8	16
kötődik összesen	31	39

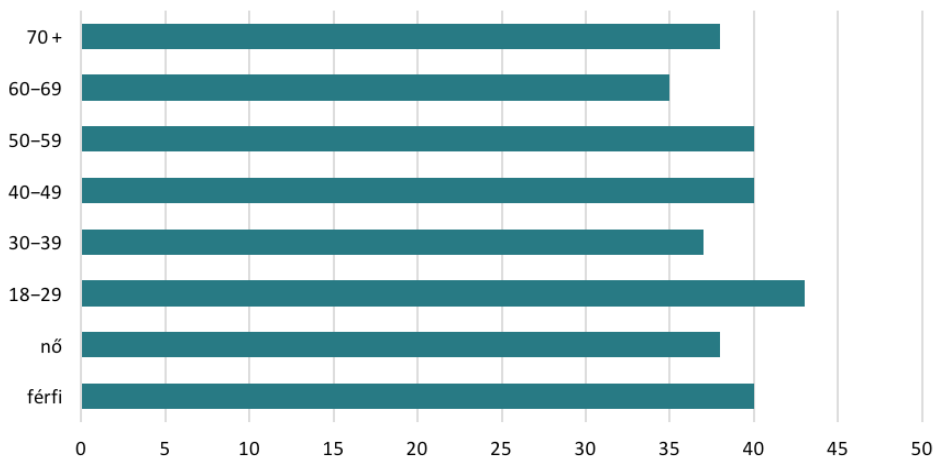
ség meghaladta a normális körülmények között történő önkéntes elköteleződés mértékét. Eredményeik megerősítik a Mikecz és Oross által feltárt összefüggést. Összességében a 2017 decemberi, 2018 januári adatokhoz képest (31%) 8 százalékponttal növekedett a magyar társadalom szervezettsége (39%). Ez a növekedés szignifikáns eltérésnek tűnik és jelzi, hogy a koronavírus-járvány hatására erősödött az életvilág kötőszöve.

Mikecz és Oross azt is találta, hogy a koronavírus-járvány időszakában nagyobb aktivitást mutatott a 40–59 év közötti középgeneráció, továbbá a diplomások, a fővárosiak és a gazdaságilag aktívak. Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a járvány során a magasabb státusszal bírók aktivizálódtak elsősorban szervezeteken keresztül és spontán akciókban egyaránt.

Az alábbiakban néhány demográfiai változó mentén vizsgáljuk a különböző szervezetekhez kötődőket.

64. ábra.
Kötődött-e civilszervezethez nemek és életkori csoportok szerint (százalékos megoszlás)

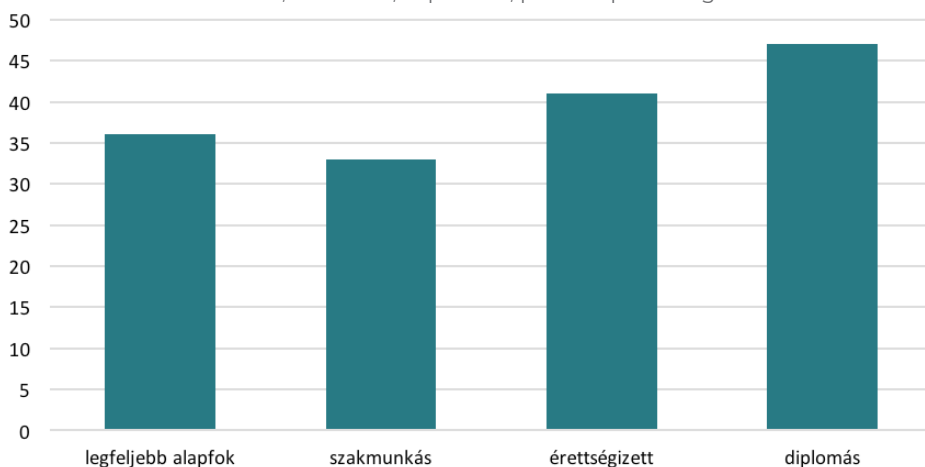
Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A különböző korcsoportokat összevetve az látszik, hogy a 18-29 év közöttiek a legaktívabbak (43%), míg a legkevésbé aktívak a 60-69 évesek. Azonban az életkori csoportok közötti különbség nem érdemi jellegű. Vélelmezhető, hogy a fiatalok esetében a sportklubokhoz való kapcsolódás okozza a nagy arányú szervezethez való kötődést.

65. ábra.
Kötődik civilszervezethez iskolai végzettség szerint (százalékos megoszlás)

Adatok forrása: 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

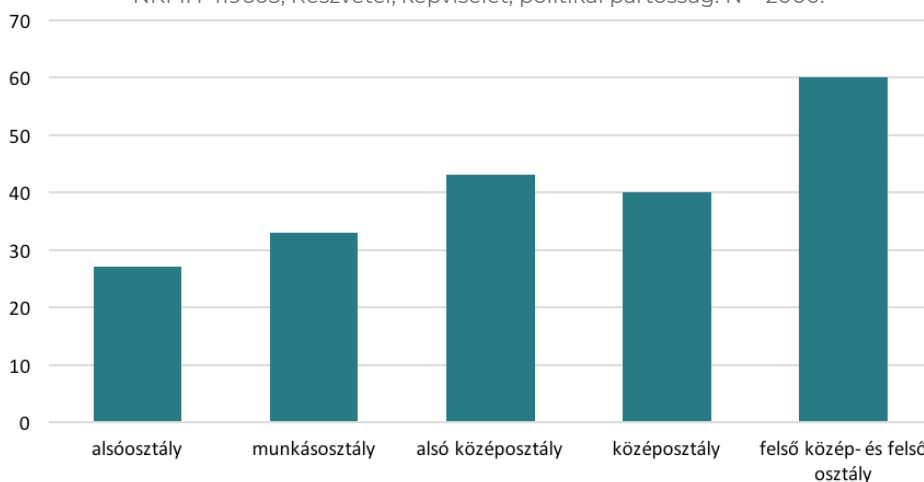

Társadalmi szervezeti kötődés és politikai részvétel

Mikecz és Oross (2020) eredményeit megerősítve, a befejezett legmagasabb iskolai végzettség alapján a diplomások körében a legmagasabb a kötődés (47%), a legalacsonyabb pedig a szakmunkásoknál (nem éri el a 35%-ot). Az adatok azt mutatják egyébként, hogy az érettségizettek részvétele is lényegesen magasabb, mint akár az alapfokú végzettségűeké, vagy a szakmunkásoké.

66. ábra.
Kötődik civilszervezethez szubjektív társadalmi osztálybesorolás szerint (százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A szervezetekhez kötődők osztályhelyzetéből vizsgálatunk alapján az látszik, hogy a társadalmi ranglétra legalján és legtetején lévők között óriási különbség mutatható ki szervezeti kötődés, társadalmi beágyazottság tekintetében. Míg az alsó osztály tagjainak kevesebb mint a háromtizede jelezte, hogy kötődne legalább egy szervezethez, a felső és a felső középosztály esetében ez az arány 60 százalék. Érdeemes jelezni, hogy ez a réteg a társadalom középszintjétől is érdemben elkülönül. Kimagasló helyzetét nemcsak anyagi körülményeiknek, az élet-színvonaluknak, de a személyes és társadalmi szintű, szervezeteken keresztül megvalósuló kötődéseinek, networkjének is köszönheti (a felső osztályok társadalmi begyázottságáról, integráltságáról lásd SZABÓ–GERŐ, 2020).

Politikai részvétel a választásokon túl

A választásokon túli tevékenységek között megkülönböztetünk tradicionális részvételt, mint a politikusokkal való kapcsolatba lépést vagy a politikai szervezetekhez való kötődés bizonyos formáit (például valamilyen kampánymunka végzése, részvétel a politikai szervezetek rendezvényein). Ezek a részvételi formák a képviseleti demokráciában bevett aktivitási lehetőségek. Közvetlen részvétel alatt olyan, az állampolgár személyes bevonódását megkívánó cselekvéseket vizsgáltunk, amelyek változó intenzitású és változó tartósságú elköteleződést igényelnek (intenzív bevonódást követelő tüntetések és bojkott, illetve kis erőforrás igényű, tiltakozó levelek aláírása). Miután a politikai részvétel kérdéskörét új megvilágításba helyezi az online politikai részvétel (hiszen nem igényel sok pénzt, sem engedélyt, sem valamely szervezethez való formális tartozást, továbbá kedvelt helyen és tetsző időben folytatható) ezért azt is vizsgáltuk, hogy a kérdezettek megosztanak-e online politikai tartalmú üzeneteket. Az alábbi táblázat az általunk vizsgált részvételi formákban részt vevők arányát és annak 2018 eleje óta bekövetkezett változását mutatja.

12. táblázat.

Az elmúlt egy év során részt vett-e valamilyen tradicionális vagy közvetlen politikai tevékenységben? (százalékos megoszlás)

Adatok forrása: 2017/2018: NKFIH–119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH–119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A részvétel típusa	Részvételi forma	2017/2018	2020
tradicionális részvétel	Kapcsolatba lépett politikussal vagy önkormányzati képviselővel.	7	9
	Tevékenykedett egy politikai pártban, részt vett a rendezvényein.	3	2
	Viselt vagy kihelyezett politikai jelvényeket, jelképeket.	4	2
közvetlen részvétel	Tiltakozó levelet, nyilatkozatot írt alá	5	9
	Részt vett tüntetésen (demonstráción).	3	4
	Szándékosan nem vásárolt, bojkottált bizonyos árucikkeket.	3	5
online részvétel	Közzétett, hozzászólt vagy megosztott bármilyen politikával kapcsolatos tartalmat online	12	7

Eredményeink alapján továbbra is az egyéni szintű érdekkijárási, a politikussal való közvetlen kapcsolatfelvétel az egyik legelterjedtebb részvételi forma, aminek az aránya 2018 óta nőtt (7-ről 9 százalékra), míg hasonlóan népszerűvé vált a nyi-

13. táblázat.
A hagyományos és közvetlen részvétel alakulása Magyarországon
2002–2018
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
 MTA TK SZI, 2018. N = 2700. Saját számítás. Szabó–Gerő 2019, 105.o. és 106.o.
 2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
 NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

		2002	2005	2006	2008	2010	2012	2015	2017	2018	2020
hagyományos részvétel	Kapcsolatba lépett országos vagy helyi politikussal.	15	10	14	9	12	5	8	10	12	9
	Tevékenykedett egy politikai pártban vagy mozgalomban.	4	2	3	5	7	4	4	4	2	2
	Viselt vagy kihelyezett politikai jelvényeket, jelképeket.	3	1	3	1	3	1	1	4	3	4
közvetlen	Tiltakozó levelet, petíciót írt alá, hagyományos vagy internetes formában.	4	7	6	7	3	3	5	6	5	9
	Részt vett tüntetésen (demonstráción).	4	2	4	2	3	4	2	4	3	4
	Szándékosan nem vásárolt, bojkottált bizonyos árucikkeket.	5	5	5	6	6	4	3	5	3	5
összesen	hagyományos	18	11	15	12	16	8	8	12	13	11
	közvetlen	9	11	10	11	9	8	8	9	8	13
	összes	22	19	20	19	19	12	14	16	16	18
online részvétel	Közzétett, hozzászolt vagy megosztott bármilyen politikával kapcsolatos tartalmat online.									8	7

latkozatok aláírása (e téren jelentősen 5-ről 9 százalékra nőtt az aktivitás). Továbbra is az egyik legnépszerűbb aktivitás az online hozzászólás, ám érdekes, hogy minden előzetes várakozásunkkal ellentétben (gondoljunk csak a pandémiás időszak miatti otthoni munkavégzésre), 2018 óta e téren adataink 5 százalékos csökkenést mutatnak (7 százalék). Korábbi adatfelvételünkhöz képest 2 százalékkal nőtt a valamely terméket szándékosan nem vásárolók (bojkott) aránya. A politikai pártban, politikai rendezvényeken vagy demonstrációkon részt vevők aránya csökkent, vagy stagnált.

Miután a témakört az European Social Survey (Európai Társadalmi Vizsgálat)

kérdésfeltevésével azonos módon vizsgáltuk, lehetőség van adataink korábbi eredményekkel történő összevetésére annak érdekében, hogy rávilágíthassunk a hagyományos és közvetlen részvétel időbeli változásának trendjére. A korábbi adatokat Gerő Márton és Szabó Andrea (2019) rendszerezte, és kutatócsoportunk kiegészítette a 2020-as eredményekkel.

Adataink a témában készült nemzetközi kutatások eredményeivel összhangban (THEOCHARIS-VAN DETH, 2017) jelzik a hagyományos részvételi formákban történő aktivitás csökkenését, ez alól némi kivételt a választási évek jelentenek, amikor némiképp nő a politikusokkal kapcsolatba lépők és pártokban tevékenykedők aránya, ám ezt a hullámzást figyelembe véve a kapott eredményeket legoptimistább megközelítésben is csak stagnálásként interpretálhatjuk. Ezzel szemben eredményeink a közvetlen részvételi formák növekvő népszerűségét tükrözik, különösen a petíciók, nyilatkozatok aláírása vált adatfelvételünk idejére (a 2002-es eredménnyel összevetve több, mint kétszeresen) népszerűbbé.

Az online aktivitás nemcsak saját, 2017/2018 fordulóján készített kutatásunk adataihoz képest mutat enyhe csökkenést, de a fenti, Gerő Márton és Szabó Andrea által közölt adatokéhoz viszonyítva is. Ennek okait érdemes egy mélyebb, többváltozós statisztikai elemzés segítségével megvizsgálni.

A politikai részvétel szociodemográfiai háttere

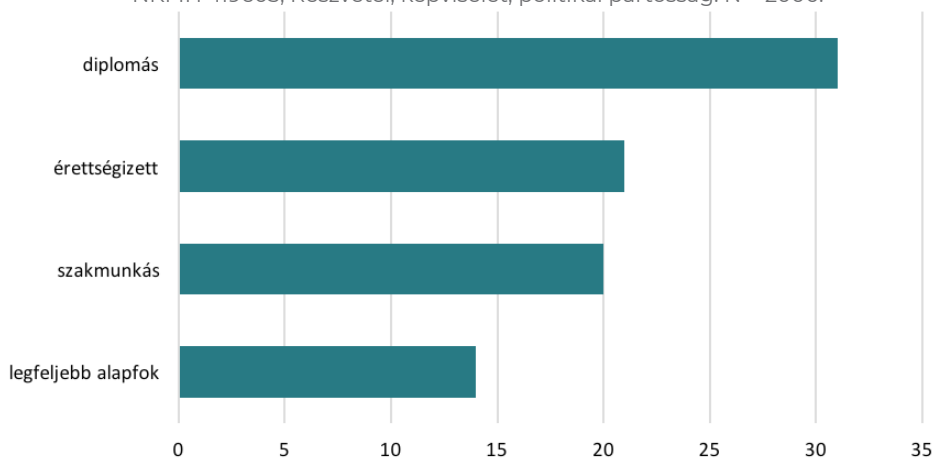
Az alábbiakban, tömören, áttekintjük a nem választási részvételt néhány alapdemográfiai változó mentén. Iskolai végzettség szerint kitűnik, hogy a korábbi trendeknek megfelelően az iskolai szint növekedésével párhuzamosan emelkedik a politikai részvétel. A legalacsonyabb végzettségűek fele mértékben vesznek részt a választáson kívüli politikai aktivitásban, mind a diplomások.

Az iskolázottsághoz hasonló eredmények láthatók a szubjektív társadalmi osztálybesorolás szerint. Az alsó osztály tagjai – anyagi, társadalmi helyzetük ellenére – alig-alig vesznek részt, míg a jobb érdekérvényesítő képességgel rendelkező, kiterjedtebb szervezeti hálójával rendelkező felső osztály és felső középosztály tagjai ennél lényegesen magasabb aktivitással rendelkeznek.

A politikai részvétel és a demokrácia és diktatúra választása között kimutatható az együttjárás. Azok vesznek ugyanis részt leginkább választáson túli politikai aktivitásban, akik bizonyos körülmények között el tudnak képzelni egy diktatórikus berendezkedést, míg a többi kategóriába tartozók részvétele azonos.

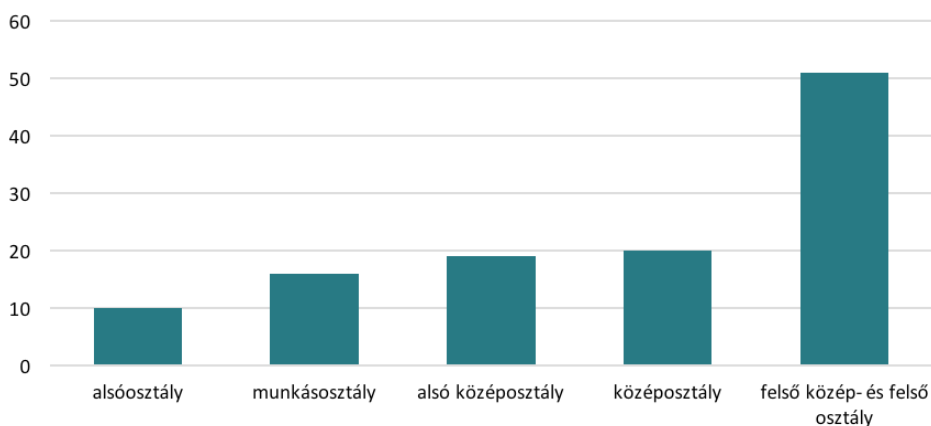
67. ábra.
Részvétel iskolai végzettség szerint
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

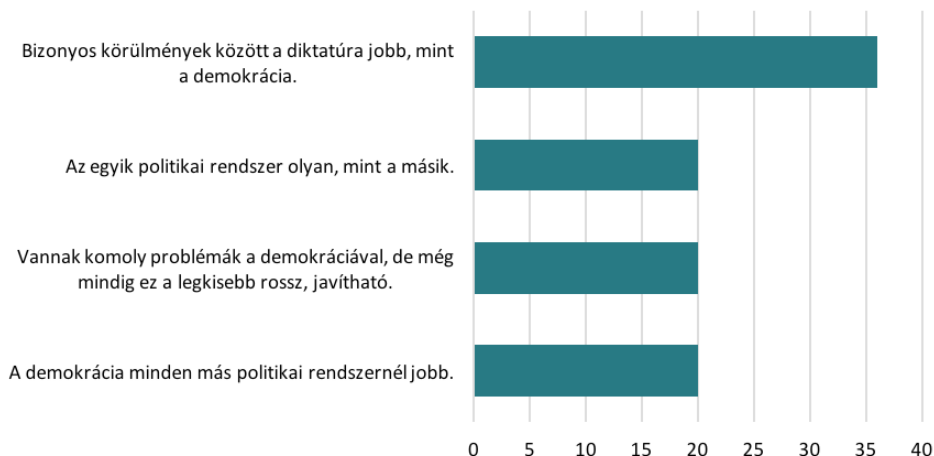
68. ábra.
Részvétel iskolai végzettség szerint
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

69. ábra.
A részvétel a demokrácia megítélése szerint
(százalékos megoszlás)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselő, politikai pártosság. N = 2000.

Az állampolgári beleszólás határai

Kutatásunk keretében a válaszadóknak lehetőségük volt¹ arra, hogy kifejtsék, mennyi beleszólást igényelnek négy közpolitikai terület, az oktatás, a közbiztonság, az adózás és az egészségügy terén. A kapott eredmények alapján a válaszadók 13-14 százaléka kíván nagy beleszólást és hasonló arányban vannak azok, akik szerint nem kell beleszólást adni az embereknek, 26-28 százalékuk közepes, 36-39 százalékuk kis mértékű beleszólást kíván.

A négy terület megítélése nagyon hasonló, statisztikai hibahatáron belül némiképp nagyobb beleszólásra tartanak igényt a közbiztonság terén, mint az adózásban, az egészségügyben vagy az oktatásban, tehát közpolitikai területek szerint nem mutatkozik jelentős eltérés a válaszadók beleszólási igényét tekintve.

A kérdést arra vonatkozóan is feltettük, hogy a válaszadók szerint ugyanezen témakörökben helyi szinten mennyi beleszólással kellene bírniuk az állampolgároknak. Eredményeink alapján az országos és a helyi szint megítélése kevéssé különbözik, bár statisztikai hibahatáron belül magabiztosabbak a kérdés megítélésében (vagyis kisebb a bizonytalanok aránya) és kevesebben vannak, akik szerint

¹ A kérdés pontosan így szólt: *Véleménye szerint mekkora közvetlen beleszólása kellene legyen az állampolgároknak a következő ügyek irányításába Magyarországon? Ne legyen beleszólása, kis mértékű, közepes mértékű, vagy nagy mértékű beleszólása legyen? Tehát nemzeti szinten mekkora beleszólása legyen az állampolgároknak?*

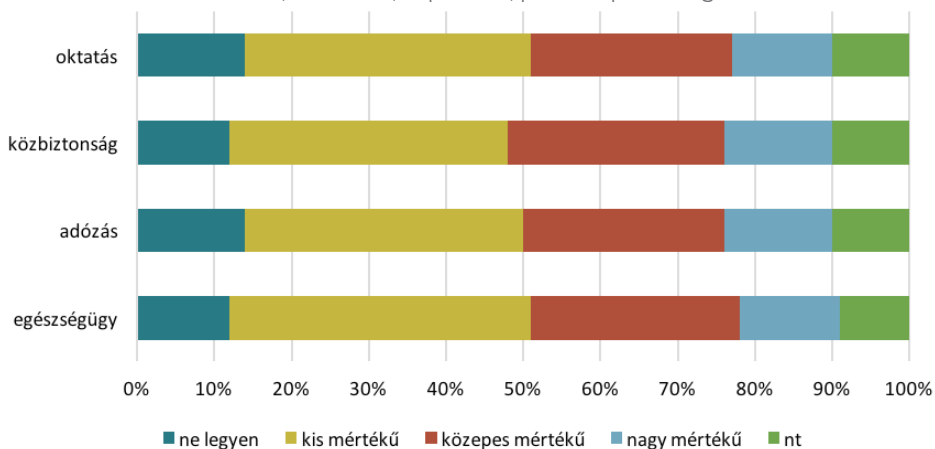
Társadalmi szervezeti kötődés és politikai részvétel

ne legyen beleszólásuk az állampolgároknak, de az adatokból nem tükröződik, hogy az állampolgárok helyben nagyobb beleszólást követelnének maguknak, mint országos szinten.

70. ábra.

Véleménye szerint mekkora közvetlen beleszólása kellene legyen az állampolgároknak a következő ügyek irányításába Magyarországon?
(az összes megkérdezett között, százalék)

Adatok forrása:
2020: TK-01014677 Értékek, identitások és
NKFIH-119603, Részvétel, képviselet, politikai pártosság. N = 2000.

A KUTATÁSOK MÓDSZEREI

Az elemzésbe bevont *Értékek, identitások* (TK-01014677; 2020) és *Részvétel, képviselet, politikai pártosság* (NKFIH-119603, 2017/2018 és 2020) empirikus társadalomtudományi alap kutatások módszere személyes, kérdőíves adatfelvétel volt, amely során 2000–2000 sikeres interjú készült el. A kutatás célcsoportja mindkét esetben a Magyarországon élő felnőtt (18+) népesség. A ZRI Závecz Research Intézet által megvalósított adatfelvételben kétlépcsős, rétegzett valószínűségi mintavételezés történt.

Az elsődleges mintavételi egységeket a települések (130, illetve 128 település és 23 budapesti kerület) alkották. A településeket településtípus, településnagyság és a megye szerinti rétegekbe sorolták. A rétegenkénti mintanagyság az adott réteg populáción belüli nagyságával arányos volt. Az elsődleges mintavételi egységek (települések) lakosság számukkal arányos valószínűséggel kerültek kiválasztásra, majd a kiválasztott településeken belül azonos számú válaszadó került a mintába. A mintába kerülő személyek összetételi aránya a legfontosabb társadalmi-demográfiai mutatók szerint (nem, életkori csoport, iskolai végzettség, lakóhelytípus) megfelel a teljes felnőtt népesség összetételének. A minta alaposasága a Magyarországon élő, magyar állampolgárságú, 18 éves és idősebb korú népesség.

A mintába került településeken a mintakeretben szereplő esetszámnak megfelelően véletlenszerűen kerültek kiválasztásra lakcímek. A kérdezők címkártyáján a cím mellett a keresett és majdani válaszadó neve és korcsoportja szerepelt.

A *Részvétel, képviselet, politikai pártosság* (NKFIH-119603, 2018 és 2020, kutatásvezető: Szabó Andrea) empirikus alap kutatás adatfelvétele 2017. december – 2018. január között készült a Választáskutatási panelkutatás első hullámaként.

Az *Értékek, identitások* (TK-01014677; 2020, kutatásvezető Stumpf István és Szabó Andrea) empirikus társadalomtudományi alap kutatás adatfelvétele 2020. november 28. és 2020. december 17. között készült.

Súlyozási technikák

Az adatfelvételek lezárulta után a ZRI a kutatások vezetőivel egyeztetve többszempontú súlyozást alkalmazott. A súlyozás célja, hogy az egyes demográfiai csoportok a súlyozott mintában éppen a populációs arányuknak megfelelő

A kutatások módszerei

résarányban jelenjenek meg. A súlyozási eljárásban bevont szociodemográfiai változók a következők voltak: nem, életkor, településtípus, iskolai végzettség. A súlyozás során a 2011. évi népszámlálás adatai jelentették a populációs adatok forrását.

Kérdőívek

Az *Értékek, identitások* kutatás kérdőíve a *Részvétel, képviselet, politikai pártosság* alapkérdőívére épült. Az összehasonlíthatóság érdekében minden, előzetesen trendkérdésnek tekintett kérdés szó szerint került be a kérdőívbe. Az alapkérdéseket egészítették ki azok a kérdések, amelyek egyrészt az identitásokat és értékeket, másrészt a közpolitikai érdeklődést vizsgálták.

IRODALOM

- Angelusz Róbert – Tardos Róbert (2005): A választói tömbök rejtett hálózata. In: Angelusz Róbert – Tardos Róbert (szerk.): *Törések, hálók, hidak. Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon*. Budapest, DKMKA. 65–160.
- Bevan, S. – Jennings, W. (2019): The Public Agenda. A Comparative Perspective. In: Baumgartner, F. R. – Breunig, C. – Grossman, E. (szerk.): *Comparative Policy Agendas: Theory, Tools, Data*. Oxford University Press.
- Bíró-Nagy András – Laki Gergely (2018): *Demokrácia és a magyar társadalom*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions.
- Boda Zsolt – Sebők Miklós (szerk.) (2018): *A magyar közpolitikai napirend: Elméleti alapok, empirikus eredmények*. Budapest, MTA TK Politikatudományi Intézet.
- Boda Zsolt: *Kormányzási stílusok és közpolitikai változás Magyarországon 2002–2014*. Budapest, Gondolat Kiadó, Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Christensen, H. S. (2018): Knowing and distrusting: how political trust and knowledge shape direct-democratic participation. *European Societies*, 20:4, 572–594.
- Enyedi Zsolt – Fábrián Zoltán – Tardos Róbert (2015): *Pártok és szavazók, 2002–2014*. <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b344.pdf>
- Enyedi Zsolt – Tardos Róbert (2018): A magyar választók társadalmi beágyazottsága és ideológiai tagoltsága. In: Böcskei Balázs – Szabó Andrea (szerk.): *Várákosok és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest, MTA TK PTI, Napvilág Kiadó, 43–77.
- Fukuyama, Francis (2020): 30 Years of World Politics: What has changed? *Journal of Democracy*, 31 (1): 11–21.
- Füstös László – Szakolczai Árpád (1994): Értékek változásai Magyarországon 1978–1993. Kontinuitás és diszkontinuitás a kelet-közép-európai átmenetben. *Szociológiai Szemle*, 4 (1): 57–90.
- Füstös László – Szakolczai Árpád (1998): Kontinuitás és diszkontinuitás az értékpreferenciákban (1977–1998). *Szociológiai Szemle*, 9 (3): 54–72.
- Füstös László – Szalma Ivett (2009): Értékváltozások Magyarországon 1978–2009. https://szociologia.hu/dynamic/Szalma_MSZT_konf_2009_eloada.pdf
- Gabriel, Oskar W. (1997): Politikai beállítódás és politikai kultúra. *Szociológiai Figyelő*, 1-2: 53–85.
- Gerő Márton – Szabó Andrea (2015): *Politikai tükör. Jelentés a magyar társadalom politikai gondolkodásmódjáról, politikai integráltságáról és részvételéről, 2015*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Hajdu Gábor – Kristóf Luca (2015): *Jelentés a magyar társadalom munkaerő-piaci és társas integrációjáról, 2015*. Budapest, MA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Hofstede Geert (1980): *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*. London–Beverly Hills, Sage.
- Inglehart, Ronald – Christian Welzel (2005): *Modernization, Cultural Change and Democracy. The human Development Sequence*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Inglehart, Ronald (1977): *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton, Princeton University Press.

- Jones, B. D. – Baumgartner, F. R. (2004): Representation and Agenda Setting. *Policy Studies Journal*, 32(1): 1–24.
- Karácsony Gergely – Róna Dániel (2010): A Jobbik titka. A szélsőjobb magyarországi meg erősödésének lehetséges okairól. *Politikatudományi Szemle*, XIX/1. 31–63.
- Kohn, Melvin L. (1977): *Class and Confirmity. A Study in Values*. Chicago–London, The University of Chicago Press.
- Medve-Bálint Gergő – Boda Zsolt (2014): Ki szegényebb, jobban bízik? *Socio.hu*, 2014/4, 56–86.
- Mikecz Dániel – Oross Dániel (2020): Hol a szükség, jön a segítség? Politikai részvétel, önkénteskedés a COVID–19-járvány idején. In: Körösenyi András – Szabó Andrea – Böcskei Balázs (szerk.): *Vírusba oltott politika: Világjárvány és politikatudomány*. Budapest, Napvilág Kiadó–TK PTI.
- Murphy K. – Mazerolle L. – Bennett S. (2014): Promoting trust in police: Findings from a randomised experimental field trial of procedural justice policing. *Policing and Society*, 24: 405–424.
- Róbert Péter (1996): Fogcsikorgatva: Megkeseredett rendszerváltás. *Századvég, Új folyam*, 2: 59–86.
- Rokeach, Milton (1973): *The Nature of Human Values*. New York, The Free Press.
- Savage, J. (1985): Postmaterialism of the left and right: political conflict in postindustrial society. *Comparative Political Studies*, 17(4), 431–451.
- Stumpf István (2020): *Alkotmányos hatalomgyakorlás és alkotmányos identitás*. Budapest, Gondolat Kiadó
- Szabó Andrea – Gerő Márton (2019): *A magyar társadalom és a politika, 2019. A magyar társadalom politikai gondolkodásmódja, politikai integráltsága és részvétele*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Szabó Andrea – Gerő Márton (2020): A magyar társadalom politikai integrációja. In: Kovách Imre (szerk.): *Mobilitás és integráció a magyar társadalomban*. Budapest, Argumentum Kiadó–Társadalomtudományi Kutatóközpont, 89–126.
- Szabó Andrea (2015): A választók. In: Körösenyi András (szerk.) *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest, Osiris Kiadó, 279–305.
- Szabó Andrea (2019): *A magyar egyetemisták és főiskolások politikai integrációja 2019-ben*. Prága, Heinrich Böll Stiftung.
- Szabó Andrea (2020): „Gyerek vagy ám még...” : Egy történelmi COVID-generáció születésének feltételei. In: Körösenyi András – Szabó Andrea – Böcskei Balázs (szerk.): *Vírusba oltott politika: Világjárvány és politikatudomány*. Budapest, Napvilág Kiadó–TK PTI, 169–184.
- Theocharis, Y. – van Deth, J. W. (2017): *Political Participation in a Changing World. Conceptual and Empirical Challenges in the Study of Citizen Engagement*. New York, Routledge.
- Tóka Gábor (2018): A centrális erőtér bomlása. In: Böcskei Balázs – Szabó Andrea (szerk.): *Várákosások és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest, Napvilág Kiadó–MTA TK PTI.
- Tóth Csaba – Szabó Andrea (2018): A győztes mindent visz? A 2018-as választás eredményei. In: Böcskei Balázs – Szabó, Andrea (szerk.): *Várákosások és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest, Napvilág Kiadó–MTA TK PTI, 19–42.
- Tyler, T. R. (2005): Policing in black and white: ethnic group differences in trust and confidence in the police. *Police Quarterly*, 8: 322–342.

ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

Ábrajegyzék

1. ábra	A posztmaterialista értékindex alakulása a felnőtt magyar népesség körében 1998-ban, 2009-ben és 2017-ben (százalékos megoszlás)	14
2. ábra	Kulturális értékváltás és az értékek forradalma-elméletek interpretációja	17
3. ábra	Mennyire játszik fontos szerepet az Ön életében? (százalékos megoszlás)	19
4. ábra	Az alábbiakban három alapvető attitűdöt olvashat a mai magyar társadalommal kapcsolatban. Melyik írja le a leginkább a saját véleményét? (százalékos megoszlás)	20
5. ábra	Az alábbiakban három alapvető attitűdöt olvashat a mai magyar társadalommal kapcsolatban. Melyik írja le a leginkább a saját véleményét? Társadalmi osztálybesorolás szerint (százalékos megoszlás)	20
6. ábra	A magyar társadalom érték és identitás struktúrája, 2020 (százalékos megoszlás)	24
7. ábra	A különböző értékrendek megoszlása, öt főbb kategóriára szűkítve* (százalékos megoszlás)	25
8. ábra	A különböző értékrendek megoszlása település típusa szerint (százalékos megoszlás)	26
9. ábra	A különböző értékrendek megoszlása társadalmi osztályhelyzet szerint (százalékos megoszlás)	26
10. ábra	A különböző értékrendek megoszlása pártpreferencia szerint (százalékos megoszlás)	27
11. ábra	A különböző értékrendek megoszlása a baloldali–jobboldali ideológiai skálán való elhelyezkedés alapján, (százalékos megoszlás)	28
12. ábra	A különböző értékrendek megoszlása a liberális–konzervatív ideológiai skálán való elhelyezkedés alapján, (százalékos megoszlás)	28
13. ábra	A különböző értékrendek megoszlása politikai részvétel alapján (százalékos megoszlás)	29
14. ábra	A bal–jobb skálán elfoglalt pozíciók megoszlása, 2017. december/2018. január és 2020 december (választói önbesorolás 0–10-ig terjedő skálán, százalékos megoszlás)	34
15. ábra	A jobboldaliak és baloldaliak pártpreferenciái, 2017. december – 2018. január és 2020. december (százalékos megoszlás)	35
16. ábra	A különböző lakóhelyen élők ideológiai megosztottsága, 2020. december (százalékos megoszlás)	37
17. ábra	A különböző életkori csoportok ideológiai megosztottsága, 2020. december (százalékos megoszlás)	37

Ábrák és táblázatok jegyzéke

18. ábra	A baloldali–jobboldali ideológiai skálán elhelyezkedők megoszlása a liberális–konzervatív skálán, 2020. december (százalékos megoszlás)	39
19. ábra	A liberális–konzervatív skálán elfoglalt pozíciók megoszlása, 2017. december/2018. január és 2020. december (választói önbesorolás 0–10-ig terjedő skálán, százalékos megoszlás)	40
20. ábra	A különböző lakóhelyen élők ideológiai megosztottsága a liberális–konzervatív skálán, 2020. december (százalékos megoszlás)	41
21. ábra	A különböző életkori csoportok megosztottsága a liberális–konzervatív skálán, 2020. december (százalékos megoszlás)	42
22. ábra	A vallásosság ideológiai megosztottsága a liberális–konzervatív skálán, 2020. december (százalékos megoszlás)	43
23. ábra	A pártok szavazóinak megoszlása a liberális–konzervatív skálán (százalékos megoszlás)	43
24. ábra	A mérsékelt–radikális skálán elfoglalt pozíciók megoszlása, 2017. december/2018. január és 2020. december (választói önbesorolás 0–10-ig terjedő skálán, százalékos megoszlás)	45
25. ábra	A nők és a férfiak ideológiai megosztottsága a mérsékelt–konzervatív skálán, 2020. december (százalékos megoszlás)	46
26. ábra	A pártok szavazóinak megoszlása a mérsékelt–radikális skálán (százalékos megoszlás)	48
27. ábra	Az orientációs címkék népszerűsége (százalékos megoszlás)	51
28. ábra	Politikai pártok támogatottsága 2020 végén teljes népesség, biztosan részt vevő pártot választók kategóriájában (százalékos megoszlás)	54
29. ábra	A pártok támogatottságának változása a teljes, választókorú népességen belül, 2017/2018, 2020 (százalékos megoszlás)	55
30. ábra	Kormány versus ellenzék* támogatottsága a teljes, választókorú népességen belül, 2017/2018, 2020 (százalékos megoszlás)	56
31. ábra	A pártpreferencia vándorlása kormány versus ellenzéki lista irányába, teljes, választókorú népességen belül, 2020 (százalékos megoszlás)	57
32. ábra	Az egyes pártokhoz kötődés, 2020 (százalékos megoszlás)	58
33. ábra	A „nem tudja” kategóriát választók megoszlása a település típusa szerint (százalékos megoszlás)	59
34. ábra	A „nem tudja” kategóriát választók megoszlása életkori csoportok szerint (százalékos megoszlás)	60
35. ábra	A „van pártom, de erre a kérdésre nem válaszolok” kategóriát választók megoszlása életkori csoportok szerint (százalékos megoszlás)	61
36. ábra	A „van pártom, de erre a kérdésre nem válaszolok” kategóriát választók megoszlása végzettség szerint (százalékos megoszlás)	62
37. ábra	Intézményekbe vetett bizalom 0–10-ig terjedő skála átlagai (0 = egyáltalán nem bízunk, 10 = teljesen megbízunk)	64
38. ábra	Intézményekbe vetett bizalom (2002–2020) 0–10-ig terjedő skála átlagai (0 = egyáltalán nem bízunk, 10 = teljesen megbízunk)	65

Ábrák és táblázatok jegyzéke

39. ábra	Közbizalmi index Magyarországon, 2002–2020 (0 és 40 közötti skála átlagértelmei)*	66
40. ábra	Intézményekbe vetett bizalom pártpreferencia szerint 0–10-ig terjedő skála átlagai (0 = egyáltalán nem bízunk, 10 = teljesen megbízunk)	67
41. ábra	Intézményekbe vetett bizalom bal-jobb hovatartozás szerint 0–10-ig terjedő skála átlagai (0 = egyáltalán nem bízunk, 10 = teljesen megbízunk)	68
42. ábra	Intézményekbe vetett bizalom településtípus szerint 0–10-ig terjedő skála átlagai (0 = egyáltalán nem bízunk, 10 = teljesen megbízunk)	69
43. ábra	Intézményekbe vetett bizalom társadalmi osztály szerint 0–10-ig terjedő skála átlagai (0 = egyáltalán nem bízunk, 10 = teljesen megbízunk)	70
44. ábra	Az egyes politikai berendezkedési típusok megítélése 2018 őszén és 2020 telén (százalékos megoszlás)	73
45. ábra	Az egyes politikai berendezkedési típusok megítélése iskolai végzettség szerint, (a kérdésre választ adók százalékában)	74
46. ábra	Az egyes politikai berendezkedési típusok megítélése iskolai végzettség szerint, (a kérdésre választ adók százalékában)	75
47. ábra	Az egyes társadalmi osztályokba tartozók vélekedése a politikai rendszerekről (a kérdésre választ adók százalékában)	75
48. ábra	Az egyes politikai berendezkedési típusok megítélése a pártpreferenciák szerint, (a kérdésre választ adók százalékában)	76
49. ábra	Mennyire elégedett Ön a demokrácia működésével Magyarországon? (a kérdésre választ adók százalékában)	77
50. ábra	Mennyire elégedett Ön a demokrácia működésével Magyarországon? szubjektív osztálybesorolás szerint (a kérdésre választ adók százalékában)	78
51. ábra	Mennyire elégedett Ön a demokrácia működésével Magyarországon? pártpreferenciák szerint, (a kérdésre választ adók százalékában)	79
52. ábra	Mennyire elégedett Ön a demokrácia működésével Magyarországon? a bal-jobb és a liberális-konzervatív ideológiai tengelyen elhelyezkedők álláspontja (a kérdésre választ adók százalékában)	80
53. ábra	Önök mostanában milyen gyakran beszélgetnek a politikáról a családban, illetve a barátokkal, ismerősökkel: gyakran, néha vagy soha? 2017/2018 és 2020 (százalékos megoszlás)	83
54. ábra	A családon belüli és a barátokkal folytatott politikai beszélgetések gyakorisága, 2020 (százalékos megoszlás)	84
55. ábra	Mennyire érdeklik Önt a közéleti kérdések, társadalmi problémák? Egészében véve Önt mennyire érdekli a politika? (százalékos megoszlás)	85
56. ábra	A politika iránti érdeklődés és a családon belül folytatott politikai beszélgetések megoszlása (százalékos megoszlás)	86
57. ábra	A pártpreferencia a politikai érdeklődés mértékének tükrében (százalékos megoszlás)	87
58. ábra	Hogyan vélekedne Ön arról, ha a családjába egy Önétől markánsan eltérő politikai véleménnyel bíró személy kerülne, pl. házasságkötés következtében? (százalékos megoszlás)	89

Ábrák és táblázatok jegyzéke

59. ábra	A politikai véleménycsoportok közötti társadalmi távolság a családon belüli politikai beszélgetések gyakoriságának tükrében (százalékos megoszlás)	90
60. ábra	Az öt legismertebb politikai esemény korcsoportok szerint (százalékos megoszlás)	95
61. ábra	Az öt legfontosabb politikai esemény iskolai végzettség szerint (átlagértékek, ahol 1 = legfontosabb esemény, 5 = 5. legkevésbé fontos esemény)*	97
62. ábra	Az öt legfontosabb politikai esemény pártpreferencia szerint (átlagértékek, ahol 1 = legfontosabb esemény, 5 = 5. legfontosabb esemény)*	98
63. ábra	Az öt legfontosabb politikai esemény bal-jobb hovatartozás szerint (említések százaléka)	99
64. ábra	Kötődött-e civilszervezethez nemek és életkori csoportok szerint (százalékos megoszlás)	102
65. ábra	Kötődik civilszervezethez iskolai végzettség szerint (százalékos megoszlás)	102
66. ábra	Kötődik civilszervezethez szubjektív társadalmi osztálybesorolás szerint (százalékos megoszlás)	103
67. ábra	Részvétel iskolai végzettség szerint (százalékos megoszlás)	107
68. ábra	Részvétel iskolai végzettség szerint (százalékos megoszlás)	107
69. ábra	A részvétel a demokrácia megítélése szerint (százalékos megoszlás)	108
70. ábra	Véleménye szerint mekkora közvetlen beleszólása kellene legyen az állampolgároknak a következő ügyek irányításába Magyarországon? (az összes megkérdezett között, százalék)	109

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat	A politikai értékek és identitások mérésére szolgáló kérdésblokk	16
2. táblázat	Az emberek néha beszélgetnek arról, hogy ennek az országnak mi legyen a célja a következő tíz évben. Kérem, mondja meg, hogy ezek közül melyiket tartja a legfontosabbnak? Ha választania kellene, akkor az alábbi dolgok közül melyik lenne az Ön számára a legfontosabb? Véleménye szerint ezek közül melyik a legfontosabb? (százalékos megoszlások)	22
3. táblázat	A legjelentősebb veszélyforrások értékrendenként (a három legfontosabb veszélyforrás, átlagértékek)*	31
4. táblázat	A problémák okozói, felelősei értékrendenként (a három legfontosabb felelős, átlagértékek)*	32
5. táblázat	Az ideológiai skálák együttjárása (Pearson-korrelációs együtthatók)	39
6. táblázat	A mérsékelt–radikális skálán elfoglalt pozíciók megoszlása, 2020. december (választói önbesorolás 0–10-ig terjedő skálán százalékos megoszlás és skála átlaga)	50
7. táblázat	A politikai érdeklődés alakulása társadalmi csoportonként (1–5 skála átlagai)	88
8. táblázat	A vizsgált közpolitikai események	92
9. táblázat	Közpolitikai ügyek a közvélemény napirendjén. Ismert témák (említések százaléka)	94
10. táblázat	Közvélemény számára fontos témák (skála átlagai, ahol 1 = a legfontosabb esemény, 5 = 5. fontos esemény)*	96
11. táblázat	A képernyőn különböző egyesületeket, társaságokat, önkéntes szervezeteket soroltunk fel. Kötődik-e valamilyen módon (akár tagként, akár önkéntesként, pártolóként, támogatóként, vagy úgy, hogy többször részt vesz a rendezvényein) Ön ezek közül egyikhez, másikhoz? (százalékos megoszlás)	101
12. táblázat	Az elmúlt egy év során részt vett-e valamilyen tradicionális vagy közvetlen politikai tevékenységben? (százalékos megoszlás)	104
13. táblázat	A hagyományos és közvetlen részvétel alakulása Magyarországon 2002–2018 (százalékos megoszlás)	105

A SZERZŐKRŐL

Szabó Andrea, PhD, szociológus, politológus, az TK PTI igazgatóhelyettese, az ELTE ÁJK adjunktusa.

Oross Dániel, PhD, politológus, az TK PTI tudományos munkatársa.

Papházi Viktor, politológus, a TK PTI tudományos segédmunkatársa, az ELTE ÁJK doktorandusz hallgatója

Pokorny Zsanett, politológus, az TK PTI tudományos segédmunkatársa, az ELTE ÁJK doktorandusz hallgatója.

Sebestyén Annamária, szociológus, az ELTE ÁJK doktorandusz hallgatója.